

A tartalomról:

Dr. Niedermann Mór: A modern zsidóság betegsége. — Somlyó Zoltán: A költő — lanttal. (Vers.) — Dr. Patai József: Róna József műtermében. — Margittay László: Új élet. — Avigdor Haméiri: Forrong a Szináj. (Vers.) — Elieser Ben Jehuda. — A jeruzsálemi központi jesiva. — Művészi Móhél-könyv a XVIII. századból. — Szerény Béla: Eszter. — Raab Andor: Csapó Jenő műtermében. — Várnai Zseni: Hess, te bánat... (Vers.) — Patai József megnyitója a „Mult és Jövő“ Haméiri-estjén. — G. Geró László: „Óhajlás Ráchel után“. — Arany János és Ludvig August Frankl. — Patai Edith: Medgyaszay Vilma. — Anda Pinkerfeld (Tel-Aviv): Légy áldott. (Vers.) — Berend Pál: Goethe zsidó vicceket mesél. — Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál. — Dr. Fürst Aladár: Képecskék a morva zsidók multjából. — Irodalmi tükör: Székely Béla: Írók — írások; Dr. Hohenberg József: Tanner órnagy könyve; P. E.: Sásdi Sándor regénye: Nyolc hold föld; Patai György: Löwinger Sámuel: Darke Hanikud Vehaneginoth. — Fodor Fülöp: Beszélgetés dr. Stein Viktorral. — Dr. Fényes Mór: Mandl Bernát. — P. E.: Látogatás a menzán. — Londoni levél a W. I. Z. O.-ról. — Rendkívüli ajándék a „Mult és Jövő“ előfizetőinek. — Zsidó humor. — Tollhegyről. — Krónika és Szemle. Negyvenhét illusztráció és műmelléklet.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT
SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: 199-55. Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő. Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lángított (eső) vízzel
egyedül

„KIRÁLY” GŐZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313—35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851—29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243—85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313—35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőt adunk.

**MEINL
UJTERMÉSŰ TEA**

THREE STARS

Rendkívül finom illatos Darjeeling jellegű, intenzív aromájú indiai keverék. Dobozban kb. 1/2 angol font P 8.30

Eisőrangú konyha! Menü-rendszer!
orif. כשר kosher jól, olcsón a
Holländer-féle étkezdeben
lefel.

Kereskedők találkozóhelye,
Előfizetők előnyös árkedvezményben részesülnek.
Budapest, VI., Király-utca 14 földszint 5.

Fürst A. Marcel

lakástakarító és féregirtó vállalata

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6.

(Odeon-ház)

Telefon: J. 465—78.

Celkiismeretes munka. ☉ Prima referenciák

ספרים מליתיים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árrban vesz

MÜLLER könyvkereskedő. Laudon-utca 2

A világ legtökéletesebb,
tartós

ondolálását

az egyedüli amerikai
EUGENE-villanygéppel
készíti:

Botár

hőgylódrás

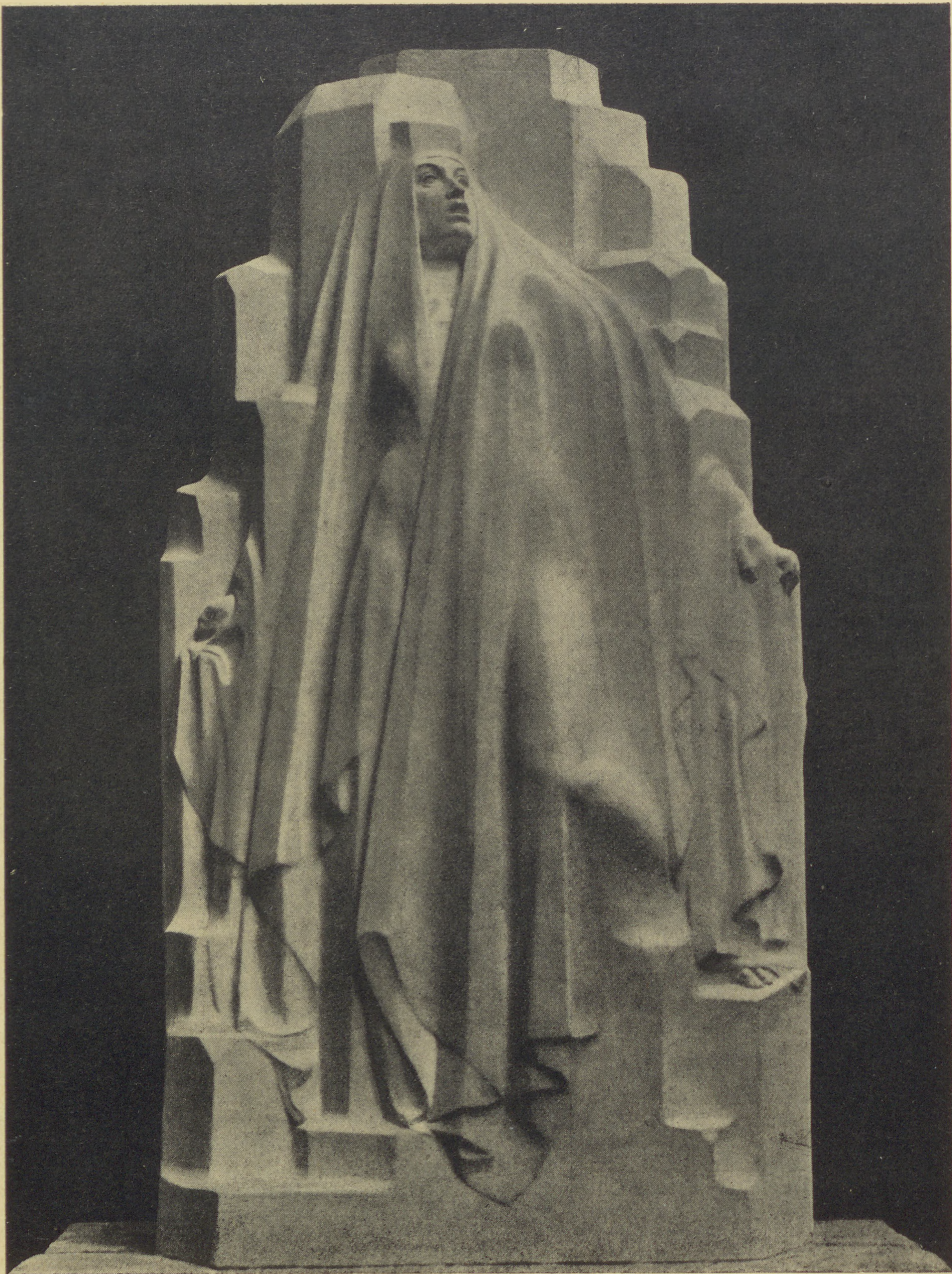
Lépcső-körút 5. Tel. A. 196-29

DUNA KEKSZ A LEGJOBB

Budapest, VII., Verseny-utca 12.

Telefon: József* 315-11.

RÓNA JÓZSEF: LÓTH FELESÉGE

„És hátra tekint az ő felesége mögötte és sóbálvánnyá lőn.” (Brésith 19.).

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XX. ÉVFOLYAM, 1930 MÁRCIUS

Dr. Niedermann Mór: A modern zsidóság betegsége

A minap egy könyvet olvastam, mely a csodarabbik reánk maradt mondásait tartalmazza. Mindjárt a könyv elején a chaszidizmus megalapítójával, a híres Baal-Sémmel találkozunk. Rabbi Salamon, Radomskból megkérdezte Rabbi Chaim sansi rabbit, hogy igazak-e azok a történetek, melyeket a nép a nagy Baal-Sémről mesél. A sansi rabbi így válaszolt: „Hogy igazak-e és valóban megtörténtek-e, nincs módomban állítani, mert nem éltem abban az időben. De biztosíthatom, hogy a nagy Baal-Sémnek meg volt az ereje ahhoz, hogy csodát műveljen és egyszerű dolog volt számára még a holtakat is életre támasztani“. A zsidóság csodatevő erejét is sokan és sokszor kétségbe vonták. „Lehetséges-e — így évődik az előítélet, — hogy egy nép, melynek nincs otthona, nincs közös nyelve, mely szétszórta bolyong a földtekén, melynek tagjai oly könnyen tagadják meg multukat, önmagukat és minden szentséget profanizálnak, ha egyéni érdek, üzlet, profit, társadalmi érvényesülés van cserébe kilátásul helyezve, lehetséges-e, hogy ez a máról-holnapra élő nép a létküzdelem terén győzzön, megmaradjon, sőt eredményt érleljen?!“ És ha az előítélet e kérdésére válaszul a zsidó történet nagy, csodás eseményeit állítjuk, — kész argumentumképpen kapjuk a replikát: „Ezek a multban voltak; hogy megtörténtek-e, — lehetséges is, nem is, hiszen nem élünk az állítólagos zsidó heroizmus idejében. De a mai zsidóság a maga elvnlküli, ingatag, ideáltalan életszemléletével valóban nem produkálhat nemcsak csodát, hanem még az ő fizikai létezése is kétséges, problematikus és nagyon-nagyon bizonytalan.“ Ezen a ponton — őszintén szólva — megtorpan az önérzetes zsidó védekezés ereje, mert látva a mi korunk zsidóságának súlyos betegségét, kissé túlzott optimizmus volna a sansi rabbi szavait travestálni, mondván: „biztosíthatjuk a kétkedőket, hogy a jelenben élő zsidó közösség egyetemének *meg van az ereje ahhoz*, hogy csodát műveljen és veszedelmes betegségéből kigyógyuljon“.

Miben áll a modern zsidóság betegsége?

Móra Ferenc ásatásokat végez Szeged mellett Szőreg környékén. Lelkes buzgalmában egy egész őskori temetőt ásott ki és a régiségtudomány szempontjából becses tárgyakat hozott napfényre. Tudományos kutatásai eredményét népszerű írásban közzétette egy újság hasábjain. Itt a lelkes kutató nagyon elpanaszolja, hogy a falubeli parasztok milyen közömbösen nézik a munkáját, mily idegen számukra a felásott, becses lelet és mennyire nehezen tudja őket rábírni, hogy segítsenek a munkában. Viszont tudjuk, hogy vannak emberek, kiknek nemes szenvedélye a régmúlt emlékek tanulmányozása, gyűjtése, akár csak Móra Ferencnek. Kérdezhetjük, hogy mi teszi az emberek egyik részét közömbössé a multtal szemben, a másik részét pedig lelkesedővé? Nyilvánvaló, hogy a történeti értékelés az, mely érzésben közel visz a régi időkhöz és annak hiányában fordul el az ember attól, ami nem jelen, ami csak volt. *Az egész zsidó élet e fogalom körül forog: történeti értékelés, mely egyedüli lelki biztosítéka a multból, őseink által reánk hagyott vallási megnyilatkozások állandóságának, élő, ható erejének.* A zsidóság lényegéhez tartoznak a százados hagyományai; ezek nagy, becses, történeti értékek, melyek a zsidóság törzsének rögzítő és tápláló gyökerei. *Ezeknek a hagyományoknak ápolása, fentartása jelenti a zsidó életet, ezeknek mellözése, tagadása jelenti a zsidóság betegségét.* A zsidóság mártirjai, hősei megértették ezt a nagy létproblémát, mely által egyéni érdekeiket alá tudták rendelni a közösség érdekeinek és önfeláldozva, elszántan harcoltak utolsó csepp vérükig az összzsidóságért.

Hogyan állunk ma, mi zsidók a történeti értékeléssel? A modern zsidóság állandó összeütközésben van a zsidó hagyományos étellel, melynek szomorú következménye a zsidó otthonok zsidótlansága, az ifjúság vallástalan nevelése és végső következményképpen a zsidó közösség megtagadása.

A mi napjainkban sokat olvasunk és hallunk

a kitérésekről. A zsidó történet a nagyszámú hősei mellett állandóan megemlékszik a hűtlenekekről is, akik nyomás vagy egyéni érvényesülés következtében odahagyták zsidó hitüket. A mi korunkban azonban ez a kitérés járvány a normálisnál sokkal nagyobb számban szedi áldozatait. Irással, beszédekkel akarnak gátat emelni a hitehagyás ellen, holott sokkal mélyebb oka van a modern zsidóság kitérés eseteinek, semhogy azokat szóval, tollal lehetne meggátolni. Keresik a hűtlenség okát a gazdasági krízisben. Ez hibás diagnózis, ez egy *látszólagos ok*. Mert csak nem képzelhető el, hogy bankvezérek, gyárosok, földbirtokosok, nagykereskedők — gazdasági okokból hagyják ott a zsidóságot. Milyen szomorú is az, hogy mi zsidók, önmagunk megnyugtatóra mindig *külső okokban* keressük a hitbeli leválás indítékát. A boldog béke idejében az előkelő zsidók kitérését azzal indokolták, hogy a vagyon társadalmilag érvényesülni akar és azért lesznek hűtlenek a zsidósághoz. Ma meg azt mondják, hogy a kenyér, a megélhetés űzi a zsidót a keresztelőmedence alá. Nem, — nem külső okokban kell keresnünk a hitehagyás magyarázatát, *hanem mélyreható benső okokban*. A modern zsidóság hűtlenei a történeti értékelés hiánya miatt lélekben szakítottak a zsidó multtal, a zsidó tradicionális élettel és mert lelkileg ezeknek a zsidóság idegen, ezért a nagy zsidó közösség iránt érzéktelenek, indifferensek. Világítsunk rá egy pár példára. A modern zsidónál a zsidóság legjellegzetesebb és leglényegesebb intézményei teljesen, vagy részben megszűntek. A szombat és ünnep megszentelése és betartása kiveszőben van a modern Izraelben. Ha meg is telik a templom e napokon hívekkel — mit ér ez? látszat ez csupán, melyre rácáfol a nyitvatartott üzlet, a nyüzsgő műhely, ahova a gazda szombati vagy ünnepi imáit elvégezve tér vissza, hogy dolgozzék. A modern zsidó a szombat szentsége tekintetében ötven százalékra kiegyezik. „Checjo lászem“ részben templomjárással tartja azt, „v'checjo lachem“, részben pedig önmaga érdekének engedve megszegi azt, mert már nem tudja *történetileg értékelni*, hogy a zsidóságot a szombat szentül megtartása tartotta össze az egész viharos történetén át.

A modern zsidó háztartásában a mi vallásunk jellegzetes rituáléja, a kóserség a legtöbb esetben megszűnt. Miért? Mert a modern zsidó nevetséges csekélységet, kényelmetlen terhet lát abban és nem tudja *történelmileg értékelni* a zsidóság e fontos intézményét, mely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a szétszórt zsidóság nem olvadt be a környezetébe. Abban a percben, amikor a modern zsidó önként feladta az ételben és italban való elkülönödöttségét, megindult a környezethez való beolvadási folyamat; szaporodtak a vegyes házasságok és az idegenekkel való rokonság és sógorság indirekte lelki eltávolodást jelent a zsidó talajtól.

Házi vallásos szertartásaink a modern zsidó

otthonok nagy részéből eltűntek. Hiányzik azokban a péntekesti apai áldás, az ünnepi gyertyagyújtás, a széder áhitata, a menorá lángja, a szukkoszi sátor meg az ünnepi csokor használata és a többi és a többi. Miért? — Mert a modern zsidóság nem tudja *történetileg értékelni* azt a hathatós nevelési eszközt, mely a szertartások révén a fogékony, fejlődő gyermeki lelket lekötötte a zsidó eszme, a vallás és a mult szeretetéhez.

Ezek azok a *belső okok*, melyek miatt a mai zsidóság gyenge, ingatag és beteg. Az a zsidóság, mely szombatot tart, melynek háztartása tradicionális, ahol a zsidó szokások és szertartások mint élő és éltető hagyományok végeztetnek, ott jöhet bármilyen gazdasági válság, bármilyen érvényesülni akarás, bármilyen társadalmi emelkedés, ott a kitérés nem kaphat erőre. Ha orvosilag igaz, hogy legyengült szervezetet könnyebben és végzetesebben tud valamilyen kór megtámadni, akkor ez lelkileg is áll. Csak a lelkileg összeomlott, legyengült zsidók közt pusztít a kitérés járványa, csak a modern zsidó családokban hallunk hitehagyásról, konzervatív, orthodox vallásos otthonokban ez a betegség ismeretlen, vagy legalább is nagyon-nagyon ritka jelenség.

Hallom, amint mondják, hogy az iskola feladata a fejlődő generáció lelkének vallási megerősítése. Nagyon jól tudjuk és ezt tapasztalhatjuk is, hogy az iskola megteszi a magáét. De önmagunkat csaljuk meg, ha minden hiány és mulasztás pótlását a hitoktatótól várjuk. *A modern zsidó otthon szelleme legtöbb esetben ellentmond az iskolai tanításnak*. Kinek higgyen a gyermek: a tanítónak, aki prédikál szombatról, ünnepről, kasusról, szertartásról, vagy a szülőnek, aki ténykedéseivel ellentétbe kerül a tanítóval; aki szombatot nem tart, rituálét nem ismer, a házi vallásos szertartásokat nem gyakorolja?!

Az életharc sikeres folytatásához optimizmusra van szükségünk és ezért dacára a lehangelő valóságnak, mégis azt mondjuk, hogy a zsidóságnak megvan az ereje, hogy éljen. Itt van a konzervatív zsidóság, itt van a Palesztinát építő zsidóság. Mindegyik a maga lelkeségével cselekszik a zsidó gondolatért, mert *történelmileg értékelni tudja a zsidóságot*. Csak a „modern“ zsidóság keze béna, az nem tesz semmit, az csak alkalmazkodik a környezethez és ingadozik; olykor zsidó, olykor nemzsidó, olykor hívő, olykor hitetlen, olykor lelkes, olykor meg dacos, mert a *hitének történeti értékelése hiányzik nála* és a zsidóságot nem a maga évezredes multjával folytatja önmagánál, hanem mint valami idegent, ismeretlent, ráérőszakolt és nyugösen kellemetlent. Ez a valóság. Ezt a valóságot megszüntetni nem beszéd, nem újságcikk, hanem csakis utánzásra méltó tettekkel lehet. Akiknek becsületesen szívügye a zsidóság jövője, *vallásos életmódjukkal* mutassák az utat, mely elvezet „vissza a zsidósághoz“.

Róna József műtermében a „Beethoven”-szobortervezte mellett

Somlyó Zoltán: A költő — lanttal

Érzelmes, régi karcokon még láthatod őt, a költőt, lanttal
Kezébe lantot tettek, amely eget és földet békülékeny csókra hajlít... E finom, játszi szerszámot, ezt a könnyűséget, cukros dalok e pergettyűjét illesztették szegény kezébe...
Égészen más a mai harc! Ha ma a költőt rézbe karcolnám belé, kezébe buzogányt tennék bizony a lant helyett... Amellyel fenségesen emelkedik azok fölé, kik kicsinységük s a port, amelynek szürkésége sivár lelkükben szendereg, már régesrég elfeledték...
Én buzogányt tennék a költő kezébe! Vagy korbácsot inkább, mellyel suhogón kiveri az arany csengő röhejére megbódult szívvel alkuvó, felfuvalkodott szenteket Istennek magas templomából...

Róna József műtermében

A középén óriási lovasszobor, amely nem-sokára felállításra kerül egy rendház előtti téren és oda sorakozik majd a budai királyi vár előtt és egyebütt álló hatalmas szobrai mellé. A magasságra szánt arányok szinte megdöbbenően hatnak a közelből. És a műterem négy sarkában négy változata egy hősi emlékműnek, leegyszerűsített formákkal, héber felírásokkal és bibliai hősök alakjaival. A zsidó önfeláldozás és hazaszeretet apothézisének készült a Dohányutcai templom melletti térre. Sok esztendő lázas munkáját nyelték el ezek a tervek, amelyek talán örökre csak tervek maradnak. Amott egy új-testamentomi jelenet, amely már rég áll bronzban, valamelyik templomban áhitatot keltőn. A zsidó eklézsiának nincsen szerencséje. Töredezett dal-fosztlányok mellett nem fér meg a monumentális és a szomszédságából is számúzik az ifjú Dávidokat. Nincs szükség parittyavetőkre, csak számvetőkre, nem kellene Góliátverők, dalos hárfások.

Róna József mester bibliai arcával jár-kezel a teremtményei között. És amerre néz, egy-egy alak támad fel letűnt, régi, korokból. Itt pogány faunok és szatyrok, ott próféták és bibliai feje-

Róna József: Lóth felesége. I.

delmek. „Saul és Dávid“, „Debórah“ és társai, amott meg a magyar történelem hőszai és poétái. És az egész fölött „Beethoven“ szifóniája trónol a magasban. A zene halhatatlan ritmusa, melyben Róna mester álmait álmodja.

A bibliai látomások sorozata most egy új álommal bővül. Megelevenedik „Lóth asszonya“, aki az Ur tilalma ellenére visszapillantott az égő Szodomára és büntetésből sóoszloppá változott. Szinte megközelíthetetlen víziónak látszott, ahol a képzőművészetnek nincs keresnivalója. Róna mester megbirkózott vele és legyőzte. Nehéz volt a küzdelem. Több oldalról, különböző lendülettel próbálta megrögzíteni, míg végre megjelent Lóth asszonya a teljesen sószinű, hideg, kékes márványban és ott áll mint egy megdermedt tragikus pillanat, mint egy hirtelen merev kővé fagyott élet.

„Lóth asszonya“ Róna Józsefnek egyik legnagyobb alkotása.

„Egy magyar művész élete“ címmel két hatalmas kötetben írta meg Róna mester küzdelmekben és sikereiben gazdag pályafutását. De ez a pálya még egyre emelkedik új művészi alkotások magasságai felé.

P. J.

Margittay László: Új élet

I.

Ahogy Kállai kilépett a keresztény templomból, mosolygó, derűs arccal, ragyogó tekintettel nézett körül a tavaszi napfényben süt-kérező utcán. A nap aranyszínben hempergette meg az ódon, kopott külsejű házakat és szikrázó fénnel vonta be a járdák szélén álló fák üde, zöld leveleit.

Játékos, könnyed hangulatával annyira eggyé vált az újjászületett természet diadalmas, tavaszi világával, hogy az autóját előre küldte és gyalog tette meg az utat a hivataláig. Élvezni akarta a tavaszt káprázatos színeivel, bódító illataival, mosolygó örömeivel, ragyogó pompájával, kábító, fűszeres hangulataival.

Ugy érezte magát, mintha kicserélték volna... Nem, nem; mintha újjászületett volna!... Mintha lelkének minden zúgából, vérének minden csöppjéből, agyának legparányibb részéből is eltűnt volna az emléke a tegnapi, a tegnapelőtti. Mintha egy végtelenül éles késsel elvágták volna a múltjától, mintha csákányokkal, kalapácsokkal leromboltak volna körülötte és benne mindent, ami a tegnapot, a múltat jelentette.

...Tegnap... tegnap... még zsidó volt... izraelita... Mózes vallású... rendezetlen felekezeti... de ma... de ma?...

— Keresztény vagyok... keresztény... hithű katolikus...

Szeretett volna odarohanni az emberekhez, megragadni őket a kabátjuknál és a fülükbe kiabálni az óriási szenzációt, hogy az ő arcuk, az ő szemük, az ő szájuk is teli legyen örömmel és boldogsággal. Szeretett volna odarohanni a fákhhoz, a házakhoz, az úttesten kocogó lovakhoz, a túlkölő autókhoz, a csilingelő villamosokhoz, az utcaseprőhöz, a rendőrhöz... mindenkihez és mindenhez... élő lényhez és élettelen tárgyhoz... hogy osztozzanak az ő határtalan boldogságában, szédüljenek meg tőle, mámorosodjon meg az agyuk és részegedjen meg a lelkük.

Munkának szentelt huszonöt kemény esztendeje elfelejtette vele a tavaszt, a természetet, az élet áhitatos, finom hangulatait, ritka, ünnepi órák örömeit, csak a pénz diadalmas kergetése, hajszolása, nagyszerűen kigondolt üzleti tervek felépítése és sikere csalt mosolyt rideg szája szögletébe. De ez a nap visszalopta lelkébe fiatalságnak bűvös, szivárványos örömét: örülni a természetnek, a tavasznak, a napfénynek... örülni ennek a nagyszerű tavaszi napnak...

Mikor befordult a nagy bank aranycirádás kapuján, még egyszer visszanézett az utcára... Szeretett volna visszafordulni és újból megtenni ezt a szép, hosszú sétát.

II.

Alighogy elhelyezkedett a karosszékeben, máris kinyílt az ajtó és belépett Büchler igazgató, a deviza-osztály főnöke egy csomó levéllel a kezében. Mindig szerette ezt az embert, nagyra becsülte éleslátásáért és sokoldalú tudásáért; az ő keze alatt kezdett dolgozni, ő csinált belőle cégvezetőt, majd igazgatót, de most szívesebben vette volna, ha békében hagyja őt. Valami ösztönszerű idegenkedés ébredt lelkében, ahogy meglátta ezt az embert. Soha ezelőtt ezt nem érezte, még legbosszúsabb hangulataiban, legidegesebb óráiban is szívesen hallgatta meg észrevételeit, de most, bár egy nagyon sürgős és végtelenül fontos ügyet referált le, mégis legszívesebben kiküldte volna a szobájából azzal, hogy majd csak akkor jöjjön, ha ő hivatja.

Ahogy Büchler beszélt, Kállai időnként az arcába bámolt. Jól ismerte az arcát, hisz két évtizede annak, hogy ott dolgozik a közelében, mégis most valami idegenszerűséget, valami különös furcsaságot fedezett fel benne.

— Érdekes... — vélekedett Kállai magában, — mintha száz éve nem láttam volna. Tegnaptól mára annyira idegenné vált előttem, hogy szinte alig ismerem fel az arcát. Egy régi ismerős, akit régesrég nem láttam... Mintha egy világ állt volna közénk... Egy zsidó... egy idegen fajhoz tartozó ember...

Büchler már egy másik ügyre tért át, de Kállai alig figyelt oda.

— És a hangja is... milyen furcsa... milyen idegen árnyékolású... És hogy gesztikulál!... Hogy fontoskodik!... Jaj de kellemetlen egy ember... Már mehetne kifelé... és akár többet be se jönné... Nem szeretem ezeket a zsidókat... Nem is csodálom, ha mindenütt haragszanak rájuk. Borzasztóan ellenszenvesek... Mihelyst lehet, a vezetőembereket kicserélem keresztényekkel, azok... azok... mi... mi... egészen mások vagyunk!...

Mikor Büchler kifelé ment, az ajtóban még visszafordult:

— Bocsánat, vezérigazgató úr, ha keresni méltóztatna... egy félórára elmegyek... Jahrzeitem van...

Kállai elpirosodott és kezével zavartan babrált az asztalon.

— Mi az?... mi az...? — nyögte eltorzult hangon.

— Jahrzeitem... az apámért...

— Oh, te marha!... — dühöngött magában Kállai, — azt hiszed, mert te zsidó vagy, hát más is megérti a te zsargon beszédedet?... Jahrzeit!... Eredj, te marha!...

De hangosan nem szólt semmit, csak a fejével intett valamit.

III.

Alighogy egyedül maradt, az altiszt egy névjegyet hozott be hozzá:

„Putnoky Kázmér“.

Sokáig törte a fejét, míg végre felrémlt emlékezetében Putnoky Kázmér alakja. Első pillanatban azt sem tudta, hogy ki lehet, mi fán teremhetett, de aztán egyszerre világosság zúdult Putnoky horihorgas termetére.

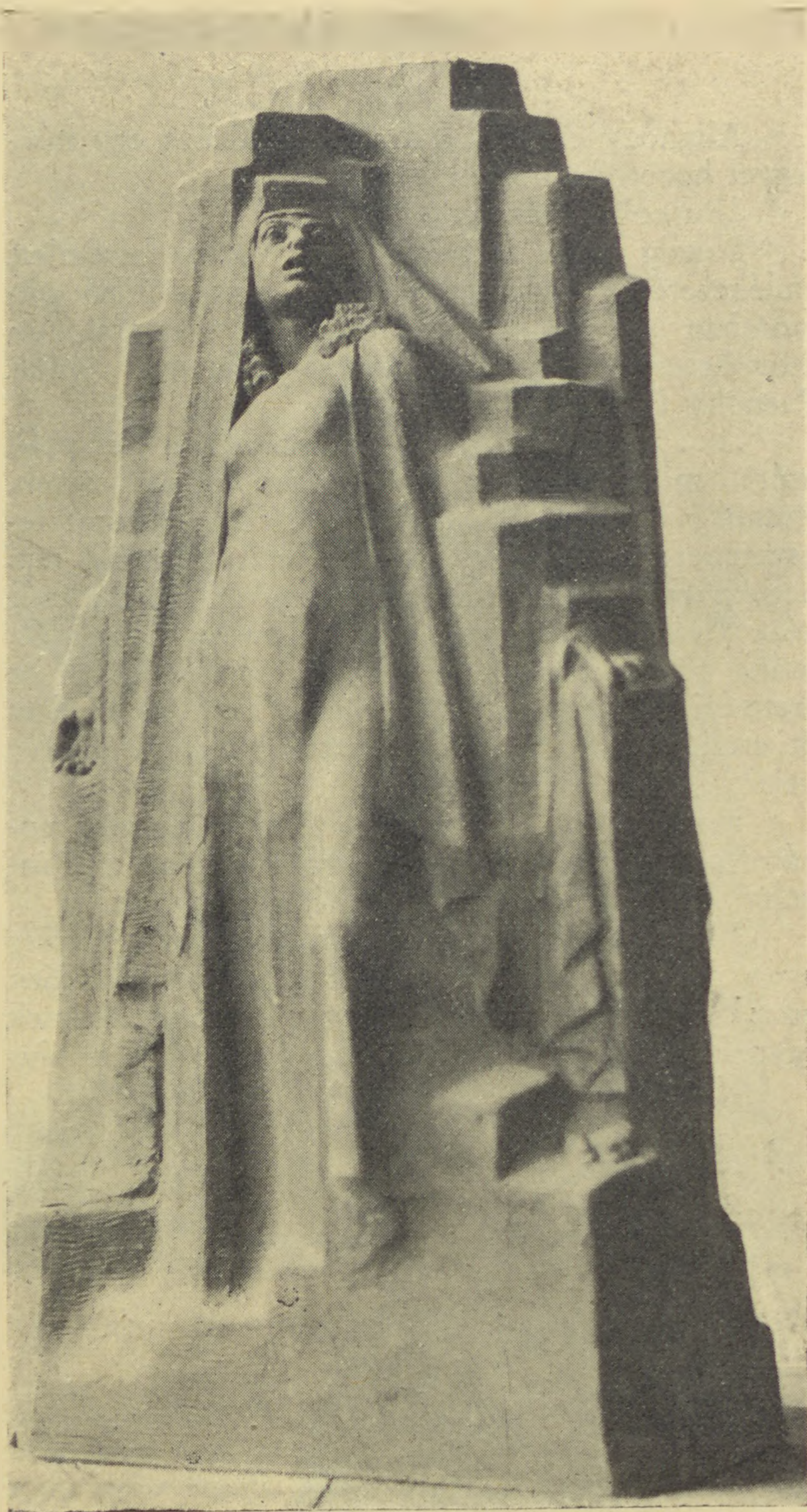
.... A nyolcadikban történt. Majd kicsapták ezért mindkettőjüket. Valamiért összevesztek, Putnoky büdös zsidónak nevezte őt, ő viszont legazemberezte, Putnoky erre pofonütötte, de ő sem hagyta magát, visszaütötte, összeverekedtek, még kést is rántottak egymás ellen. Csunya dolog volt, utána többé nem beszéltek egymással. Még az érettségi banketten sem békültek ki. Akkor látta őt utoljára. Vajjon hová vetette a sors, mi történt vele?... Mit akarhat most?...

Már jött is. Torzonborz szakállá, elnyűtt vonásai alatt nem igen ismerte volna fel azt a Putnoky Kázmért, aki az ő emlékezetében élt.

Alázatos hebegéssel beszélt, hajlongva, félszeg gyámoltalansággal. Azt sem tudta, hogy kezdjen hozzá a mondanivalójához. Az iskolában tegezték egymást, de jött a harag, jött az élet, belőle koldus

Róna József: Lóth felesége. II.

Róna József: Lóth felesége. III.

lett, tönkrement existencia, a másiktól meg vezérigazgató... nem lehet tegeződni...

Kállai hamar tisztába jött azzal, hogy mit akarhat tőle ez az alázatosan hajlongó ember. Elővette a pénztárcáját és egy nagy bankjegyet adott át neki.

Putnoky könnyes szemmel hálálkodott.

— A maga jósága igazán mindent felülmul... El tudta felejteni, hogy egyszer... valamikor... lezsidóztam... hogy olyan... olyan...

— Hagyjuk, hagyjuk! — vágott szavába Kállai, — ne bántsuk a multat. Ki törődik azzal, hogy mi történt ezelőtt husz-harminc évvel, nem fontos az ma már.

— Köszönöm... köszönöm... bocsásson meg érte...

Már a küszöbön volt, még mindig hálálkodott és hajlongott.

IV.

Kállai nyugtalanul izgett-mozgott a helyén. Nem hagyott nyugtot neki az a tudat, hogy Putnoky azzal a gondolattal távozott tőle, hogy egy zsidónak nyerte el a bocsánatát.

— Ugyan... ugyan... hát nem mindegy? — kérdezte magától, de a következő pillanatban már dühösen toppantott lábával. — Nem mindegy!... Nem!... Ne gondoljon rám többé úgy, mint egy zsidóra!... Nem akarok se nagylelkű zsidó, se jóságos zsidó, se megbocsájtó zsidó, se semmilyen zsidó lenni. Rólam ne higgyen ilyent. Én keresztény vagyok!...

Az altisztet sietve utánamenesztette. Még utólérte. Az csodálkozva fordult vissza.

— Talán megbánta, hogy ennyit adott? — töprengett magában. — Kitelik tőle, hogy visszakér belőle. Smucig zsidó volt mindig!

Kállai mosolyogva fogadta, le is ültette, egész más fogadtatásban részesítette, mint előbb, úgyhogy Putnoky csodálkozva, érthetetlenül bámult szét maga körül.

— Van egy kis időm, hát szeretnék elbeszélgetni magával. Ides-tova harminc esztendeje, vagy annál is több, hogy nem találkoztunk.

— Bizony... bizony... — szólt zavartan Putnoky, magában pedig azt kérdezgette: — Mit akarhat ez tőlem?

— De miért is magázzuk egymást, hisz tegeződtünk... Igaz?

— Persze, persze... csak az a nagy bolondság... ostobaság... de hát az ember fiatal...

— Kérlek, sohse szégyeld a dolgot, hogy lezsidóztál?... És aztán? Hát nem mondtál igazat?

— Igazat?... — csodálkozott Putnoky és most aztán már igazán nem értette a dolgot. Sok mindent élt már át, de hogy valaki helyeselje azt, hogy őt kicsufolják, becsmérő szóval illessék, még ilyent nem tapasztalt. — Mi akar ez lenni?... Megbolondult ez az ember a jó dolgától, vagy kelepcébe akar csalni? ... Vigyázat! ... Résen leszünk!...

— Hát akkor igazad volt. De csak volt!...

— Nem értelek. Csak volt? Volt?... Hát nem vagy zsidó?

Kállai boldogan felnevetett. Végre odaértek.

— Hát persze, hogy nem... Barátom, rég nem vagyok már zsidó...

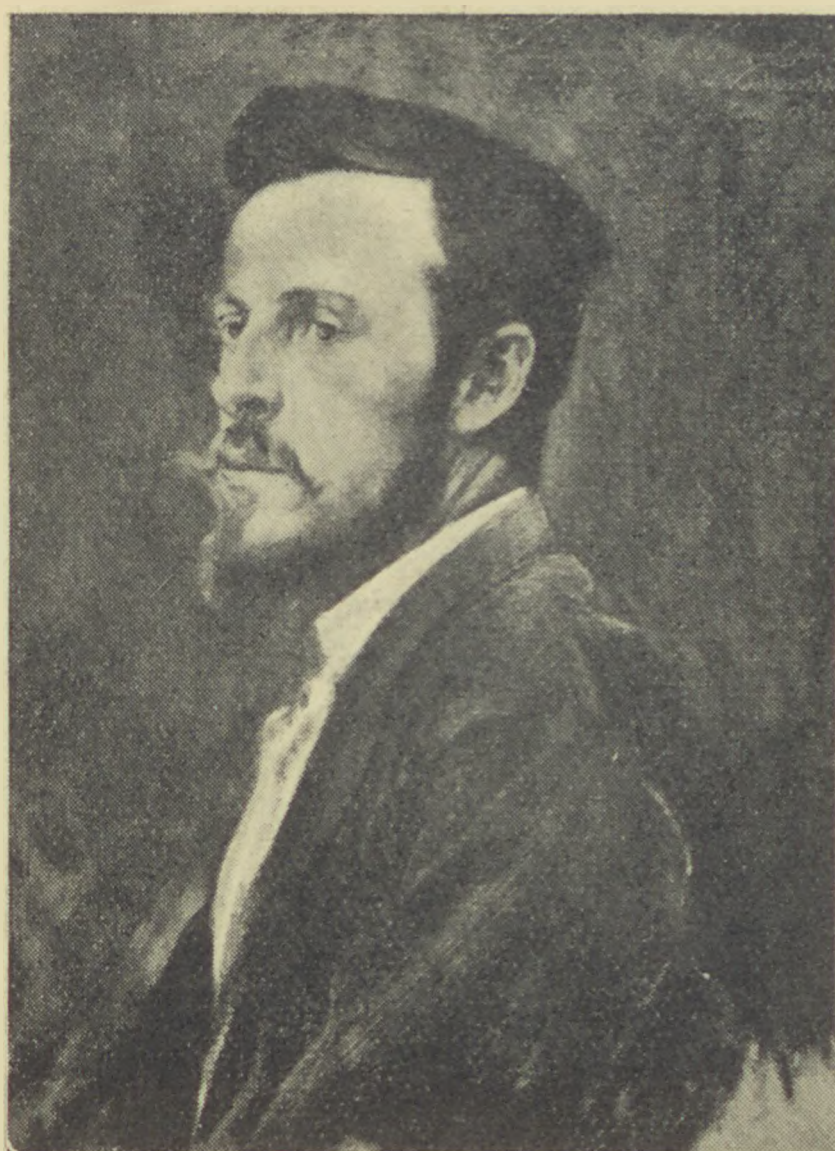
— Régen?

— Réges-régen... Épp azért nem is haragszom rád... Miért is haragudnék?... Engem már az nem illet... Keresztény vagyok... Katholikus keresztény... Akárcsak te...

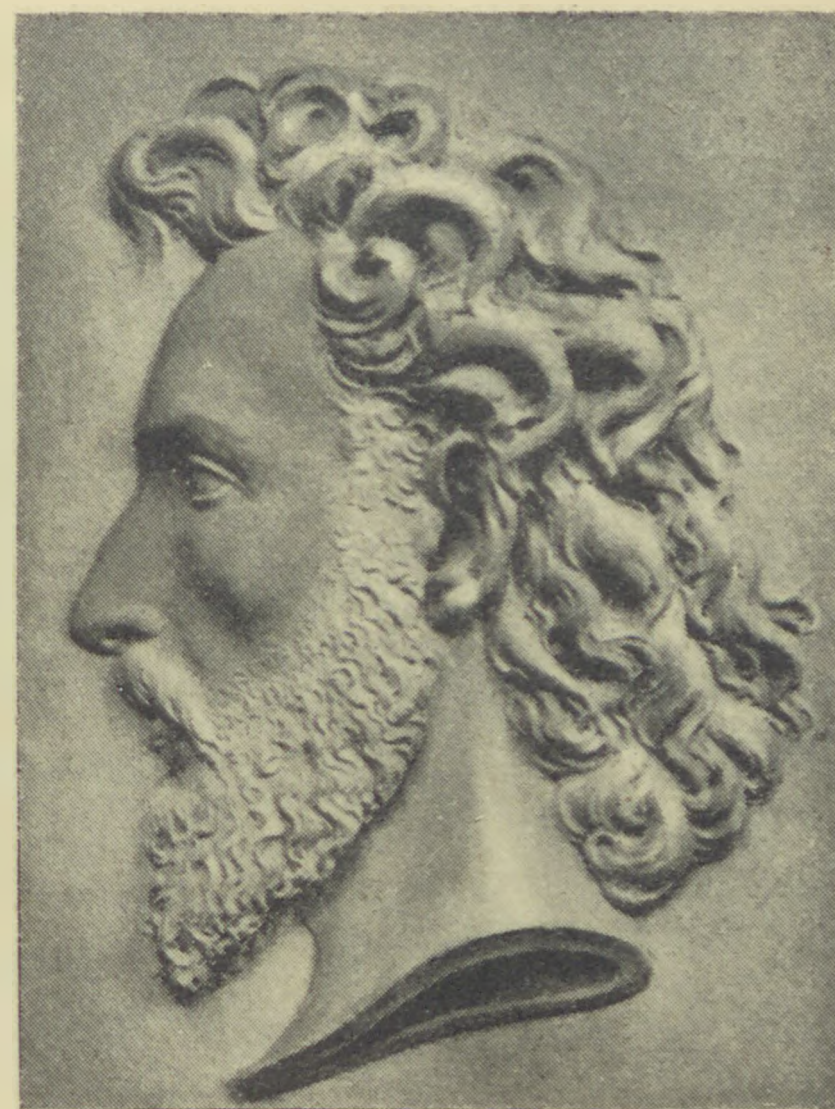
— Nohát ilyent! — csapott a tenyerével Putnoky a térdére, — nagy kujon voltál te mindig!... — fenyegette meg tréfás bizalmaskodással Kállait. — Kit akartál te becsapni ezzel az izraelita-kereszténységeddel?... Mondd csak, barátom... Mi? He-hehe... — és azzal szélesen felnevetett.

Róna József: Feleségem képmása

Róna József 1889-ben
Festette Karlovsky Bertalan Parisban

Róna József első gyermekkori szobra:
Lönhoff Károly, zenész és filozófus

Róna József: „Egy magyar művész élete” című kétkötetes önéletrajzából

Avigdor Haméiri: Forrong a Szináj*

Alvó perc-miriádok óta áll, áll, áll,
Mult csendjét hordva, büszkén, hidegen,
Fagyos fejéhez tavasz-vágy nem ér el,
Mintha a világ zúgó fertőjével
Zord, zárt szívét nem érné sohasem.
Kavargó ködök sötétbe takarják,
Szent rejtekében szelek hada tombol,
Kis pokolkölykök, átkozott haramják.
És ő a titkok véne áll, áll, áll
És elmered a sivatag felett...

Alvó perc-miriádok óta áll, áll, áll,
Jövővel telten, titok-köddel fedve,
Sziklákká dermedt ősi vére, nedve,
Izomrostján rút kígyók tekerednek,
Nyüzsgőnek csúszó-mászó féreg-ezrek.
Hol a Végtelen Isten hajléka állott,
Vakondsereg túr, baglyok hada száll ott,
És ő, — csodák szülője, áll, áll, áll,
És elmered a sivatag felett...

De tegnap, tegnap, — mintha megrázkódna,
Az ég fölötté piros mint a vér,
Tán unja már a szunyadást, az álmot,
Harag viharja villant, köd lemállott,
Idők Királya ébred — s harcra kél.
Rejtőző arcán nem lobog még láva,
Még nem tört ki pusztító, izzó lángja, —
De jaj nektek, kis pokolkölykök népe,
Ha megmozdul a Hegyek Hegye végre
S parancsot oszt a sivatag felett...

*) Eredeti héberben felolvasta a költő a *Mult és Jövő* Haméiri-estjén, a Zeneakadémia nagytermében. A kéziratból fordította Patai József.

ELIESER BEN JEHUDA. 50 éve annak, hogy Ben Jehuda világgá bocsájtotta korszakalkotó felhívását: felépíteni Erec-Jisraelt és feltámasztani a héber nyelvet. Ben Jehuda volt az első, aki meghatározta a modern zsidó renaissance-mozgalom alapjait, világosan és egyszerűen: föld — nyelv — nép. 1881-ben Ben Jehuda Jeruzsálembé költözött és itt fiatal feleségével együtt merész úttörő újításra vállalkozott: otthon és a zsidó ismerősökkel való érintkezésben csakis a héber nyelvet használta. Abban az időben ez teljesen egyedülálló, példátlan dolog volt és sok ellenzője akadt. Így *Achad Haam* amikor 1887-ben meglátogatta Jeruzsálemben Ben Jehudát és hallotta, hogy kis fia héberül beszél, nem tudott ezért fölmelegedni és az egészet céltalannak találta. 1885-ben alapította meg Ben Jehuda a „Hacvi” című lapot. 1894-ben egy chanukai cikke miatt, melyben a makkabeusokat dicsőítette, az ortodoxia panaszára, a török kormány bebörtönözte. Szabadonbocsátás után az ortodoxok „chérem”-be tették, átok alá helyezték. Éles küzdelmet folytatott Ben Jehuda a keresztény misszió ellen, mely Palesztinában nagyon elhatalmasodott. A „chaluka” elleni küzdelme sok ellenséget szerzett neki az ortodoxia köréből. A világháború alatt Ben Jehuda Amerikában tartózkodott. Később visszatért Jeruzsálembé, ahol 1922-ben meghalt, anélkül, hogy élete főművét a nagy héber szótárat befejezte volna.

A JERUZSÁLEMI KÖZPONTI VILÁGJESIVA. Megemlékeztünk nemrég a Palesztina főrabbiának, A. J. Kook-nak vezetése alatt álló jeruzsálemi jesiváról, amely a világ legjelentősebb jesiváiból gyűjti magába a legjelesebb növendékeket, hogy a talmudtudományban tökéletesítse őket. A jesiva azonban nemcsak a szellemiokről gondoskodik, hanem a tanítványok táplálásáról, lakásáról, ruházatáról is, ami tetemes áldozatokat követel. Súlyos helyzetében, amelyet a legutóbbi palesztinai zavargások még nehezebbé tettek, a jesiva az áldozatkész zsidósághoz fordul segítségért. A *Mult és Jövő* készséggel továbbítja az esetleges adományokat Jeruzsálembé. De küldhető egyenesen Chief Rabbi A. J. Kook for the Central Jeshiva Jerusalem címre is. Részletes felvilágosítást ad Saly Geis Tel-Aviv (Palesztina) P. O. B. 309.

Emánuel Lemberger, udvari ügyvivő (1754—1832)

Emánuel Lemberger felesége, Rómé Postelberg

Művészi Móhél-könyv a XVIII. századból *Egy ismeretlen zsidó művész miniatűrjeivel.*

Hogy mennyire iparkodtak a gettóban is a zsidó szertartások minden megnyilatkozását a művészet szépségével körülfonni, — arról dúsan tanuskodnak a zsinagóga ódon dísz tárgyai, a Tóra csillogó drágaköves koronái és vértjei, a frigszekrény finom fafaragásai és ezüst hímzésű kárpitjai és a menórák leggazdagabb változatú formái. De a gettó otthona is művészi ízlést keresett. Péntekesti gyertyatartók és szombatesti fűszertartók, ünnepi tálak és csattok ezerféle variációja nemcsak a kor artizstikumáról beszélnek, hanem gyakran egy speciális zsidó művészi stílus fejlődéséről is. A „Móhél-könyv“ illusztrációja mintegy átmenet az otthon és a zsinagóga művészete között. Szent és misztikus könyv, de a családi intimitás megkapó bájával. És érthető, hogy a circumcisió szertartását minél több poézissal igyekeztek bevonni.

Dr. Friedmann Ignác gyűjteményében, melynek méltatásával a *Mult és Jövő* és a külföldi sajtó is ismételtelen foglalkozott, van egy XVIII. század-

Régi Móhél-könyv címlapja
„Somer habrith“ (A szövetség őre)

beli, rendkívül érdekes formájú és kötésű „móhél-könyv“, mely egyik őstől, József Lwów-Lembergertől (1695—1775) származik, aki negyven éven át trebitschi rabbi volt és egy ideig Kismartonban is lakott. A címlapon olvasható, hogy a könyvecskét nászajándékkul iratta leendő apósa a rabbi vőlegényfiának, *Jeziel*-nek, „hogy teljesítse majd ezt a szent parancsolatot, miként a többi“. A leendő após „a nábob R. Meier ben Juda Léb“ valami nagyon széppel akart kedveskedni a leánya választottjának, aki országos nagy-rabbik leszármazottja volt. És finom pergamenten, díszes rajzokkal ékesítette a „Móhél-könyv“ minden egyes lapját. És ezuttal fennmaradt a rajzoló művész neve: Pinchas, a kántor fia, aki nemcsak szép betűket tudott rajzolni, de szimbolikus, eleven figurákat és mozgalmas, kedves jeleneteket is.

Az ifjú vő fiatalon halt meg. És a „Móhél-könyvet“ megszerezte később fi-vérének Hirsch Lwów pozsonyi rabbinak fia, a nagytekintélyű és tudós Men-

Régi Móhél-könyv — Majdnem eredeti nagyságban — „Somer habrith“ (A szövetség őre)

Dr. Friedmann Ignác műgyűjteményéből

del Noach Menachem Lwow-Lemberger (1754—1832), aki „udvari ügyvivő“ lett, de ennél a rangjánál is többre becsülte azt, hogy a circumcizio szent parancsolatát gyakorolhatja. Semmi fáradságot nem kimélt, ha bárhol, közelben vagy távolban alkalma nyílt egy-egy csecsemőt fölvenni Ábrahám frigyébe és megpecsételni a szövetséget, melyet az Ur Izraellel kötött. Ez az aktus a zsidó tradíció szerint a legszentebb. Mert vérrel és fájdalommal örökre eljegyzti a gyermeket a zsidó népnek martiromsággal teljes sorsával, jövődő szenvedéseivel és tragikus poézisével. Emánuel Lwow pedig rajongó poétikus lélek volt, amit a róla fennmaradt olajfestmény-arckép is elárul. Így örökítették meg őt, a „Móhél“ könyvével és egyéb rekvizitumaival. És markáns egyéniségéhez méltó volt élete társa, a martirhalált halt Postelberg Ábrahám leánya, Rómé. Az üzlet váltói — keresett értékek az akkori wieni pénzpiacon — leginkább az asszony aláírásával voltak ellátva és pedig héberül: רמה. הקטנה אשת ר'מענדל לבוב. Vagyis „a kis Rómé, R. Mendel Lwow fele-

Régi Móhél-könyv egyik lapja
A hívek fogadják a csecsemőt a zsinagóga ajtajában

sége“. Tíz gyermekük volt, de házukat a hitközségnek hagyták „a Talmud házául“. Ma is áll az általuk alapított „Lwowische Schul“, Lemberger-templommal együtt. Legidősebb fiúk Abraham Hirsch Lemberger (1778—1834) a pozsonyi hitközségnek hosszú időn át elnöke volt, az udvarnál az apjánál is nagyobb befolyással bírt és sokat segített bajba jutott magyar zsidókon. Harmadik leányuk, a szép Rechele, a kismartoni Spitzer Dávid felesége és a zsidó művészetért és kultúráért áldozó híres Wolf-család őse lett.

A családi ereklyeként őrzött „Móhél-könyv“ rajzai kortörténeti szempontból is értékesek. Jellemző a gyermek elé menő hívek templomi uniformisa, mely szinte úgy hat mint a régi angol egyetemek „cap and gown“-ja. És érdekes a talisz viselése kétszáz esztendővel ezelőtti „neológ“ módra — összehajtván a vállakon!

Ez a 8. lap (ח) egyébként is finom, artistikus vonalaival bizonyítja, hogy a trebitschi kántor fia, Pinchasz — valóban művész volt, aki talán nagyobb is alkotott.

Patai József.

Szerény Béla: Eszter

(Szín: Keleti trónterem.)

Achasveros, Charbona, apródok, rabszolganők.

ACHASVEROS (*szomorú hangon*): Az élet mosolygott rám ajkairól és én elnémítottam, arca felém ragyogott s én örök sötétséget borítottam rá...

CHARBONA: A szenvedély néha a legerősebb uralkodót is gyengévé teszi. De a következményeket el nem viselni, a gyengeség diadalmaszkodását jelenti...

ACHASVEROS: Igen, gyenge voltam, midőn mámorosan a bortól, szerelmi mámorra vágytam! De vendégeim úgy feldicsérték asszonyaik meztelenségét, hogy egy pillanatra elhagyott királyi büszkeségem és az ember, a hiú, dicsekvő ember szólt belőlem. Olyan látványban részesíteni őket, villant át az agyamon, amitől mámoros fejük elbódul... Hidd el, jó Charbona: az ember — még ha király is — csak akkor tudja becsülni a tulajdonát, ha látja, hogy másnak is tetszik... Király vagyok, de én is csak emberien érzek.

CHARBONA: Ne gyötörd magad, nagy királyom, fájó emlékekkel! Ha érzésben ember vagy, úgy a fájdalom elviselésében légy király és tanulj meg felejteni!

ACHASVEROS: Bölcs a tanácsod, Charbona, de hiányzik belőle az átható erő, mely száműzze a szomorúságom.

CHARBONA: Hű szolgád tanácsaival csak kedélyedet óhatja megnyugtadni, a szíved egyébbel szeretném felvidítani...

ACHASVEROS: Vajjon min töröd a fejed ismét, hű Charbonám?

CHARBONA: Asszonyt csak asszony felejtethet. A szép királynő emlékét egy még szebb elhomályosítja. Csak parancsolnod kell, hogy birodalmaid legszebb leányai összegyűljenek s közöttük bizonyára vigaszra lelsz.

ACHASVEROS: Míg Vasti emléke szívemben él, nem tudok vágni más asszony után!

CHARBONA: Emlékeket csak új benyomások tudnak elűzni. Keress egy új királynőt és a régi emlékét elűzi szívedből!

ACHASVEROS: Ám jól van, Charbona! Intézkedj belátásod szerint. (*Mialatt Charbona intézkedik, Achasveros gondolataiba mélyedve fel alá sétál.*) Csodálatos az asszony s furcsa szeszélye! Az utolsó fátyolt is önként leoldja, ha hiúságtól űzve, tetszeni akar. De jaj a halandónak, ki vágyakat táplál: látni, mit hiúság fel nem takar...

Előbbiek, Tyra, Zyra, Myra, Eszter.

(A táncokat a gitáros leányok kísérik.)

ACHASVEROS: Már unom a játékot, Charbona! Undok kufárok valának mind, kik silány árujukat aranyért felkinálják...

CHARBONA: Még kis türelem, jó királyom, négy szűz van még hátra. S ha ezek közül sem találsz vigaszra, úgy tudásom mit sem ér, belátom.

ACHASVEROS: Mint kereskedő portékájával, tevélt te énvelem, ki előbb a silányat kínálja, s a nemes árut csak későbbben mutatja?

CHARBONA: Nem, jó királyom! A rang és gazdagság, meg a szűzek tolakodása döntötte el, ki lépjen előbb trónod lábai elé.

ACHASVEROS: Hadd jöjjenek hát a többiek. Lássam a silány bor üledékét.

TYRA (*egy oldalajtón belép, táncot lejt, majd kacérkodva meghajlik Achasveros előtt*).

ACHASVEROS: Tested gyönyörtigérő, de szemedben önző lélek tükrözik.

TYRA: Az ajkamat keresd, jóságos királyom, melyről üdvöt szedhetsz szomjas ajkaddal, a testemet öleld, ó Achasveros, mely ezer gyönyört rejt számodra s ne a lelkemet, melyet úgy sem bírhatasz.

ACHASVEROS: Ki ismeri teste bujaságát s a lelke értékét lebecsüli, nem méltó elfoglalni Vasti nyoszolváját.

TYRA (*sértődötten*): Ki megveti a test bájait s lelki erényeket keres, az rút és vén asszonyok között keresse szíve párját. (*El.*)

ZYRA (*szőke, aranyhajú lány, táncolva belép*): Királynőt, ha választasz, ki méltó legyen hozzád, hasztalan keresnéd, ahol úgy sem találsz. Im, előtted áll Média büszkesége, válaszd őt s lesz koronádnak éke!

ACHASVEROS: Öndicséret nem szép erény, Média büszkesége! A fejed hajéke bár, mint arany ragyog, mégis ki erényeit és bájait maga dicséri, annak lelke nem e nemes fémből van gyúrva.

ZYRA: Furcsa kérő vagy, Achasveros, ki rejtett tulajdonságok után kutatsz. Választásodban a szíved vezéreljen és ne öreg bölcselők kopott filozófiája.

ACHASVEROS: Ki sorsdöntő lépésekben csupán gyenge szívére hallgat, azt keserű megbánás bosszulja meg. Az élet egy bárka a háborgó tengeren. Ha megakarunk birkózni a háborgó elemek tombolásával, úgy a kormányt a józan észnek kell átengedni, míg a szívnek csak az evezés szerepét.

ZYRA: De ahol csupán a józan észnek van szava, nem fakadhat igazi szerelem! Akkor a természet miért ruházott fel bennünket vágyakat gerjesztő bájakkal?

ACHASVEROS: A természet jókedvében volt, midőn benneteket alkotott! Szeszély volt tőle s azért vagytok ti is szeszélyesek. Ám, ha szívet is megszólaltatom, előtted néma marad!

ZYRA (*gőgösen*): Márványból faragva e szív, mely engem eltaszít. De inkább legyek szerelmese egy érző szívű pásztornak, mint királynéja egy márványszívű királynak. (*El.*)

ACHASVEROS: Média büszkesége éppen nem ostoba leány!... (Int.)

MYRA (kávébarna, fekete hajú hindú nő belép s pár kígyómozdulattal néma táncot lejt).

ACHASVEROS: Cédrus termetű, éjhajú lány vagy! Testedből a szenvedélyesség lángja kisugárzik, de szemed néma és titokzatos, mint a sötét éj, vagy a gyötrő kárhozat.

MYRA (bujá hajlongással hátraveti magát s szerelemittasan széttárja karjait).

ACHASVEROS: Igy csábítja a nőtény a himoroszlánt, az útszéli lány a gazdag kalmárt.

MYRA (földreveti magát, hisztérikusan vonaglik s csókolgatja Achasveros lábait).

ACHASVEROS: A képmutatás s nagyra-vágyás átka Indiáig is eljutott? Azt hiszed, hogy Achasveros király szívét is megejtheted olyan eszközökkel, mint más alacsony férfit?

MYRA (kacag): Azt hívém, egy király is csak férfi, kit az asszony odaadása lángralobbanthat... De úgylátszik, a király hatalma éppen az érzéketlenségben rejlik... (El.)

ACHASVEROS: Charbona, belátod-e már, hogy tanácsod kárba vész?

CHARBONA: Még egy szűz van hátra, addig függeszd fel ítéleted!

ACHASVEROS: Jöjjön hát e szűz, aki bizonyára nem kisebb szemérmertlenséggel kínálja testét, mint előbbi társnői.

ESZTER (lefátyolozva belép, félre): Istenem, hogy reszketek sorsomtól! S mégis bátornak kell lennem! Népünk sorsa tőlem függ — mondotta Mordechaj — s én mindent megteszek szenvedő népemért! (Meghajolva, megszólításra vár.)

ACHASVEROS (Charbonához): Szemérmes leány, arcát befedé. A hódító kacérkodás, a test ingerlő játéka ezúttal elmaradt s helyébe szelid várakozás s szűzi szemérmesség lépett... (Jobban szemügyre veszi.) Avagy a szemérmesség álcája mögött számító színjáték rejlik? Meglássuk! (Eszterhez.) Vesd le fátylad, nemes hajadon, hadd lássa a király arcvonásaid!

ESZTER (nyugodtan leveszi fátyolát).

ACHASVEROS (megbűvölten): Ah! Mint sötét égen a hajnalcsillag s boru után a derűs nap-sugár, úgy ragyog arcod üdesége!

ESZTER (szerényen): Királyi szavak ezek, ó Achasveros, de a király dicséret nem illet engem...

ACHASVEROS: Szerénységed lelki nemes-ségre vall s ez növeli értéked!

ESZTER (ráemeli nagy kék szemét Achasverosra, majd zavarodottan lesüti).

ACHASVEROS: Szemed kék, mint a végtelen ég boltozata s mély, mint a tenger végtelensége! Charbona, szívem körül olvad a kéreg, tudások diadalmaskodik — félek — vagy ne féljek?

CHARBONA: Mint riadt zerge járatlan ösvényen, várja remegve sorsa eldölését... Nézd e leányt, oh királyom, csodaszép, mint tüneményes álom!

ACHASVEROS: Mi néven neveznek, szépséges leányom?

ESZTER: Hadaszah a nevem, de Eszternek szólítanak!

ACHASVEROS: Hadaszah, Hadaszah... nem tudom, mit jelent, de ha Eszternek szólítanak, úgy találóbb névvel soha senkit nem neveztek! És hol ringott bölcsőd, mily népnek hajlékában?

ESZTER: Népem, oh, király, ne kérdezd tőlem. Dicső multja után bujdosó lett népem. Szomorú a sorsa szabad nemzetek közt, csak a remény tartja s nyújt neki vigaszt!

ACHASVEROS: Titka van szívednek, jól van hát, nem bánom! De királynőm lész, Eszter, bármi nép a tiéd!

ESZTER: Választásod, uram, megtisztelő, bár királyi koronára sohasem vágyott szolgál.

ACHASVEROS: Hát akarsz-e vigaszom lenni a bánatban? Akarsz-e hajnalcsillaga lenni borús kedélyemnek?

ESZTER (kis szünet után): Parancsolj, királyom s engedelmes szolgál leszek!

ACHASVEROS: Nem parancsolok s nem a szolgál, hanem birodalmam királynője, az én királynőm lész!

ESZTER (mélyen meghajlik).

ACHASVEROS (leszáll trónjáról s homlokon csókolja Esztert, majd Charbona felé): Charbona! Meghajlok bölcsességed előtt. E leány mai naptól a perzsa birodalom királynője s neve: Eszter királynő. (Eszter meghajtja fejét, Achasveros a haját simogatja, Charbona meglegedetten kezeit dörzsöli.) (Függöny.)

Purimi dísztal, amelyen ajándékokat küldtek (1740)

Prof. Strausz Adolf gyűjteményéből

Eredetije a Cluny múzeumban (Rothschild-ajándék)

Csapó Jenő: Anyám

Csapó Jenő: Mecklenburgi részlet

Raab Andor: Csapó Jenő műtermében

Az impresszionizmusról beszélgettünk, amelynek Csapó Jenő egyik első úttörője volt Magyarországon. A művész még a nagy francia mesterek tanítványai közé tartozott. Amikor a kilencszázas években visszatért Pestre, még ott zsongtak fejében a Coupoleban és a Domeban hajnalig folytatott nagy viták emlékei. Akkoriban Párisban torlódott meg a művészi forradalmak országútja. A montparnassei kávéházakban Cézanne és Pizzarro szavait lesték áhitattal a minden nemzetségbeli ifjú titánok.

Csapó Jenő útja a Montparnassetól visszaívelt a pesti gettóba. Most itt ülök egy kazár-utcai bérház hatodik emeletén, a művész műtermében és hallgatom, amint Csapó Jenő halkán idézi színes emlékeit az ifjú álmok párisi bohémvilágából. Régen letűnt időknek ködös párája ez már, amely időnként felszivárványoz a multak mélyéből. A műterem ablakából nem „Párist látjuk, miként füstölög” s az autótülkölés nem a közeli Boulevard Saint Michel-ről hangzik fel. De ez a kazár-utcai műterem a pesti gettó közepén, a bérkaszárnya hatodik emeletén épúgy a művészet szentélye, mint a Quartier Latin és a Louxembourg-kert bohémtanyái. Csapó Jenő itt is a régi álmodja tovább és színekkel, vonalakkal az örök Szépség néhány tovatűnő percét rögzíti meg a vász-

nain. Csodálatos, hogy ezt a finomlelkű és nagytehetségű művészt itt, szűkebb hazájában kevésbé ismerik. Egy-két évtized előtt, az új művészi irányok nagy harcai idején sokat emlegették nevét. Ugy beszéltek róla, mint az impresszionizmus egyik vezérééről, akinek a legnagyobb művészi karriert jósolták. Akkoriban sokat szerepelt tárlatokon és néhány képét a főváros is megvásárolta a múzeuma számára.

A háború után eltűnt a körünkből és a nevével azóta csak elvétve találkozhattunk néhány előkelő folyóirat hasábjain, vagy egy-egy tárlaton, ahol képei a legelső magyar mesterekkel is méltóan, vehették fel a versenyt. Csak aki a külföldi sajtót figyelemmel kísérte, tudhatta meg, hogy Csapó Jenő az utolsó tíz esztendőben egész Európát beutazta

és a magyar művészetnek mindenütt elismerést szerzett. Bejárta Spanyolországot, Itáliát, Franciaországot, Skandináviát, Svájcot és Németországot, dolgozott, küzdött, festett, kiállításokat rendezett és sikereket aratott.

És Csapó Jenő sorba mutatja a legnagyobb európai lapok kritikáit. A kopenhágai *Politiken* így ír a kiállításáról: „Csapó Jenő képeiből igazi magyar temperamentum árad, valami egészen új íz és illat, amely középen áll a mi germán művészetünk hideg esztétikája és a francia művészet csapongó fantáziája között”.

— És mégis — mondja Csapó Jenő — boldog lennék, ha a magyar közönség szeretetét fogadna. Hiszen minden gyökeremmel ebből a talajból sarjadtam és nincs forróbb vágyam, mint annyi bolyongás után itthon maradni és itthon dolgozni.

Szerény kívánság s aki a Sorstól csak ennyit kér, az csak magyar-zsidó művész lehet. Megérdemelné, hogy ez a szerény kívánság teljesüljön.

Várnai Zseni: Hess, te bánat . . .

*Hess, te bánat, vén madár,
a szívemről messze szállj,
ne kuvikolj, ne rikass,
búbánatba ne ringass.*

*Szemem annyit könnyezett,
hogy abból már tenger lett,
olyan széles, olyan mély,
egész világ belefér.*

*Hess, te bánat, vén madár,
nem akarok sírni már,
a gondomat feledem,
a világot nevetem.*

*Igy is, úgy is meghalok,
akkor mindent itthagytok,
keservet és örömet,
mosolyomat, könnyemet.*

*Hess, te bánat, vén madár,
kár lesz értem, bizony kár,
mégis, néha daloltam,
a világhoz jó voltam.*

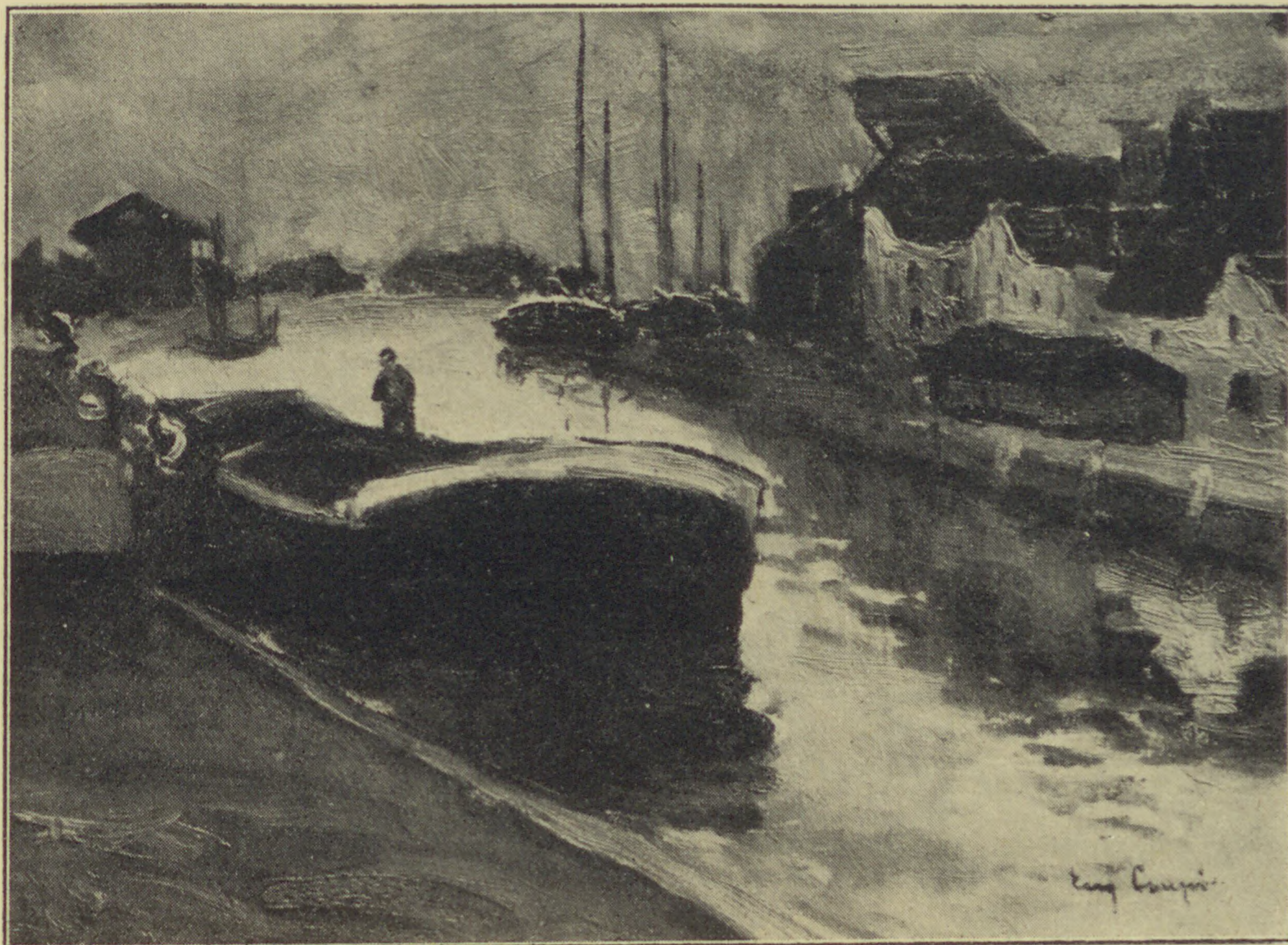
*Odaadtam, amim volt,
hacsak néhány dal is volt,
de szívemből szakadt mind,
daloltam szívem szerint.*

*Hess, te bánat, vén madár,
előbb, utóbb vége már,
így is, ugys meghalok,
ha sírok, ha kacagok.*

*Szállj el innen messzire,
el a világ végire,
vidd el tőlem bánatom,
nagy, fekete szárnyadon.*

Csapó Jenő
a külföldről hazatért festőművész kopenhágai műtermében

Csapó Jenő: Pomern

PATAI JÓZSEF MEGNYITÓJA A „MULT ÉS JÖVŐ“ HAMÉIRI-ESTJÉN.

— Február 9-én a Zeneakadémia nagytermében. —

Testvéri szeretettel köszöntöm a nagy héber poétát, Avigdor Haméirit, aki nemcsak mint a *Mult és Jövő* vendége jelenik meg itt közöttünk, hanem mint vendége az egész magyar irodalomnak, amelyet annyi rajongással, odaadással és áldozatkészséggel tolmácsol és terjeszt a Biblia feltámadt nyelvén, a Biblia ujjászületett földjén.

És szeretettel köszöntöm tudományos, irodalmi és közművelődési intézményeink képviselőit, akik felekezeti különbség nélkül megjelentek, hogy tiszteletet adjanak a héber költőnek, aki a magyar poéták átültetésénél sem vizsgált mást, mint a költészet hitét, Balassától Vörösmartyig, Petőfitől Ady Endréig.

Köszöntöm a Magyar Tudományos Akadémia, a Pen-Klub, a Kisfaludy-Társaság, a Petőfi-Társaság, a Lafontaine-Társaság, a Goethe-Társaság, az Otthon Írók és Hírlapírók, a Magyar Írók Társaságának megjelent tagjait. És örömmel idézem az Akadémia elnökének, Berzeviczy Albert önméltóságának szavait, melyeket előttem Haméirinek mondtott: „a magyar poézis átültetése a héberül olvasó világ számára nemcsak költői munka, hanem elsőrangú hazafias cselekedet is“.

És köszöntöm a zsidó hitéleti, irodalmi és közművelődési intézmények képviselőit, akik eljöttek, hogy tiszteletet adjanak a héber költőnek, mert tiszteletet és becsületet szerzett a magyar zsidó névnek távol hazánk határain túl. Köszöntöm az Izraelita Országos Iroda elnökét, a Pesti Izraelita Hitközség elnökét és előljáróit, az IMIT elnökét, az OMIKE, a Pro Palesztina és a Cionista Szövetség vezetőit, a Szent Egylet és az összes nőegyletek elnökeit. Tiszteletet jelentek a Jewish Agency szentföldi és magyarországi delegátusainak. És szeretettel köszöntöm a nagy héber poéta első nagy héber mesterét, a Ferencz József Országos Rabbiképző rektora önméltóságát és az intézet tanári karának megjelent tagjait. Köszöntöm az iskolák vezetőit és ifjúságát, akik bizonyára örömmel veszik tudomásul, hogy Madách „Ember Tragédiája“ Haméiri héber fordításában a szentföldi iskolák kötelező olvasmánya és a telavivi, haifai és jeruzsálemi héber gimnáziumok és reáliskolák érettségi vizsgáinak állandó tétele lett.

Tizenöt esztendeje, hogy Avigdor Haméiri elhagyta Budapestet. A haza hívására ment. Az északi harctéren küzdött sokáig, kapott sebeket és kitüntetések, végül orosz fogságba esett. Hosszú és viszontagságos út volt, míg aztán a hófödte Szibériából eljutott a napsütötte Palesztinába, ahol a háború után egy új zsidó renaissance szellője kezdett lengedezni a Libánontól a Holt-tengerig. És büszkén mondhatjuk, hogy Haméiri a Szentföldön is folytatta a magyar frontszolgálatot: Harcolt a föllendült újhéber kultúra frontján a magyar irodalom elismeréséért!

Hősi harc volt ez abban az időben. Amikor itthon dúlt az elfogultság a zsidóság ellen és a széthúzás és elnyomás hírei sokszorososan megnagyítva kerültek ki a külföldre. Keletre és nyugatra egyaránt. Ebben a kedvezőtlen atmoszférában vitte diadalra Avigdr Haméiri az ő hirdetett igazságát, hogy a magyar irodalomnak, a klasszikusnak és a modernnek el kell foglalnia a maga méltó helyét a világ-irodalomban és ha a héber kultúra renaissancea korában minden nemzeti irodalom nagyjai szóhoz jutnak a próféták nyelvén, ki kell vívni itt is a magyar irodalom emancipációját, függetlenül attól, hogy mennyire respektálják a magyar politikában a próféták népének törvénybeiktatott emancipációját!

És Haméiri személye szinte szimbólummá, sok vádat cáfoló élő szimbólummá emelkedik előttünk: Ime a héber költő, aki levonta a Szentföld szeretetének legvégsőbb konzekvenciáját, Jeruzsálem fia, Palesztina állampolgára lett, héber nevet vett fel (a régi német helyett) és lelke egybeolvadt Juda földjének és prófétáinak lelkével, mégis a Karmel és a Sáron látomásai közül is egyre kereste a kapcsolatot régi hazájával, kereste a módot, hogy régi hazája géniusának hódolhasson.

Mikor az „Ember Tragédiája“-nak héber fordítása megjelent, azt írta róla Rákosi Jenő: „Ugy gondolom, hogy a héber renaissance a magyar géniusnak ennél monumentálisabb emléket nem állíthatott“.

Az „Ember Tragédiája“ a jeruzsálemi héber egyetem könyvtárának legolvasottabb könyve. Mikor visszahozzák — beszélte nekem a könyvtáros — mindig kérdik: „Van-e még valami a magyarok irodalmából?“ És a könyvtárosok ma már reámutathatnak a magyar költők egész sorozatára. Én magam láttam a judeai és somoroni kolóniakon, amint este a mezőről hazatérő munkások, akik úttörő heroszi munkájuk után lelki élményekbe keresnek pihenőt, a matbach szegényes asztala körül az akkor megjelent „Ember Tragédiája“-t tárgyalták és fejtegették. És láttam Galileában egy zsidó pásztorfiút, aki a hóna alatt furulya helyett az „Ember Tragédiája“-t vitte magával a rétre.

S érdekes, hogy míg Haméiri a magyar irodalomból fordít héberre, az ő eredeti műveit, verses és prózai írásait különböző idegen nyelvekre fordítják le. Itt köszönhetjük Haméiri műveinek egyik német fordítóját: dr. Barsi Mina telavivi poéta-asszonyt és Haméiri jidis fordítóját, aki az „Ember Tragédiája“-t is jidisre fordította: Holder Józsefet. Haméiri háborús emlékeinek két kötetét most fordítják franciára, magyarra, németre, angolra és egyéb európai nyelvekre. Ezek a háborús emlékek tele vannak az élet és a halál mély poézisével, a nagy tragédia fájdalmas sejtéseivel.

„Haméiri saját hangja is van oly erős, mint soké azok közül, akiknek szócsövéül áldozza fel magát“ — írja róla Karinthy Frigyes. De Haméiri, akivel, Bialik szerint is, új fejezet kezdődik a héber irodalomban, szeretettel és főpapi ihletettséggel áldoz régi hazája oltárán.

Köszöntjük Haméirit, a nagy héber költőt és a magyar költészet keleti nagykövetét!

הספוד נמ
באוניברסיטה
העברית

ידיעות מיוחדות

ברית סטודנטי

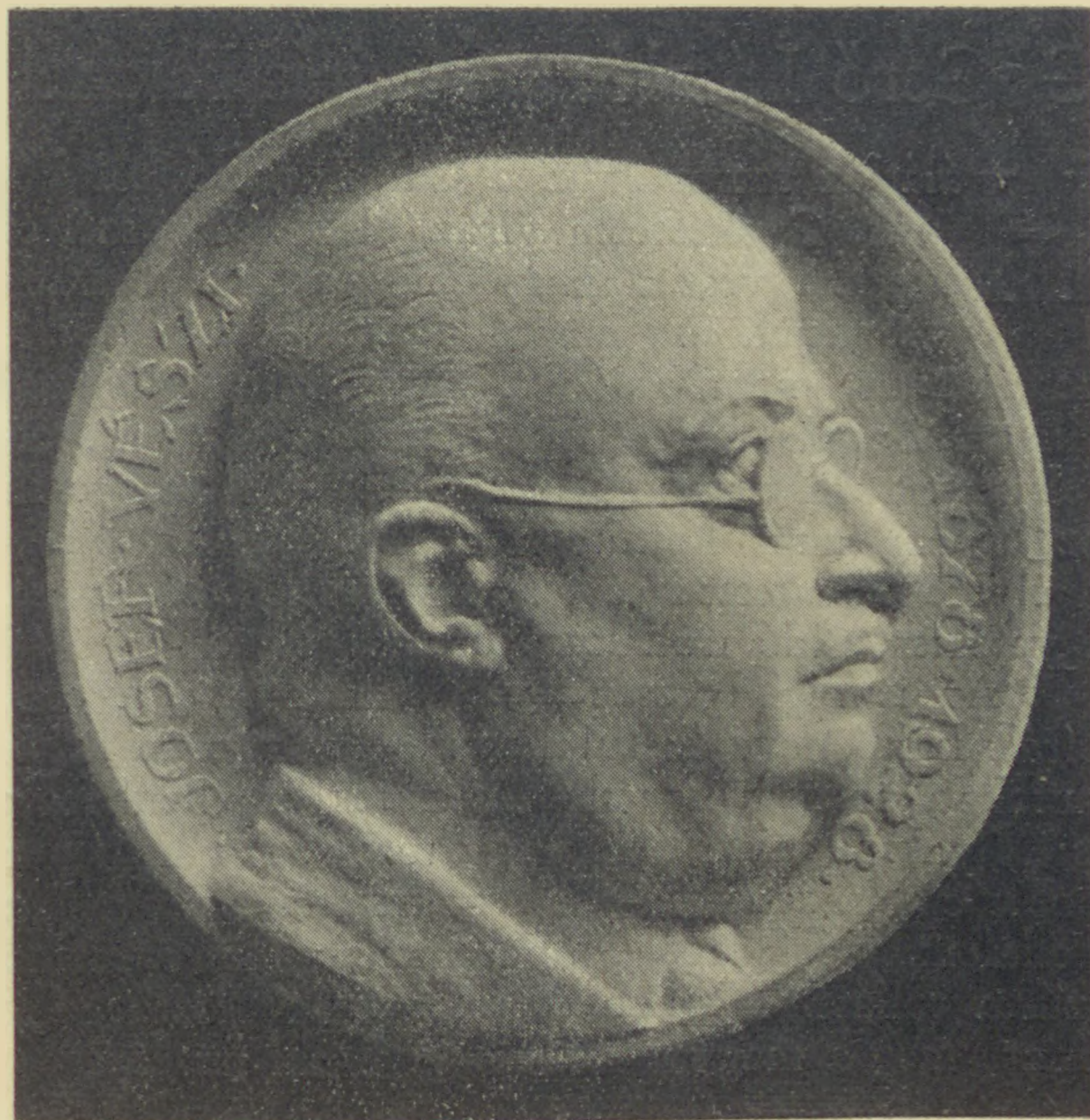
אר * ער

באוניברסיטה העברית.

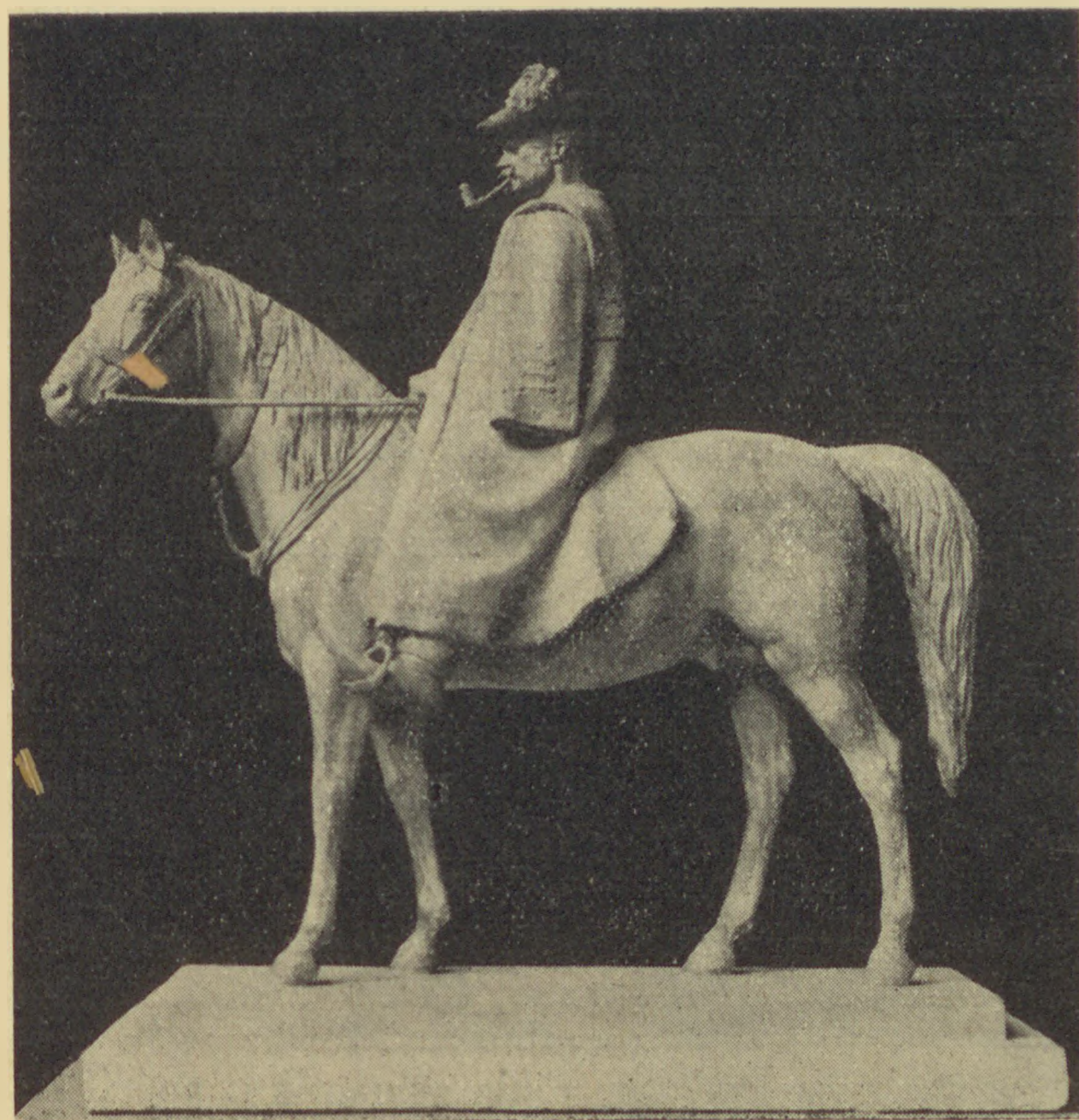
A jeruzsálemi¹ héber egyetem hallgatóinak új lapja:
„HASTUDENT BEUNIVERSZITA HAIVRITH“. („A diák a héber egyetemen“.)
„Brith Studentim“ (Diakszövetség) „El-al“ (Fölfelé! Sursum corda.)

*Róna József: Bessenyei György
(A bécsi Collegium Hungaricum számára készült szobor)*

*Róna József: Vészi József-plakettje
hetvenéves jubileuma alkalmából*

Róna József: Csikós

Róna József: Hamutartó

G. Gerő László: „Óhajtas Ráchel után”. *Ludwig August Frankl és Arany János.*

Hálátlan szerepe van a Galuth zsidó költőjének. Gyökértelen virág, elsodorja a szél és nyoma vész a nagy mindenségben. Hiába forgatjuk ma már a német irodalomtörténet lapjait, nem találjuk meg benne *Ludwig August Frankl* nevét. Ott járt, vendég volt, elfelejtették. El nem mulandó részét ma már csak az képezi, amit költőtestvérei műveiből a biblia nyelvére mentettek át s így bekapcsolták az egyetemes zsidó irodalom történelmébe.

Az is régi igazság, hogy nem egy agyonbíralt költő neve éli túl a korabeli nagyfejű kritikusokat, de nem kevésbé áll ennek az ellenkezője is: Gyakran a kritika őrizi meg az elhamvadt poéta emlékezetét. Így lett halhatatlanná a német irodalom versfaragó grófja, Platen, mert Heine szúrta tollára és szebb körülmények között így őrizte meg a magyar irodalom Frankl nevét.

Az ötvenes évek egyik divatlapjában *Arany János* 1857-ben egy műfordítást tett közzé, melynek címe „*A főpap*” volt s a cím alatt ez a megjegyzés „Frankl után”. Ez a költemény *Arany János* kisebb költeményeinek gyűjteményébe is fel van véve, ahol címe „*Az utolsó főpap*”. *Arany János* ezt a költeményt egy „Polyglotte der orientalischen Poesie” című kötetben találta, mely 1853-ban Leipzigben jelent meg s melynek zsidó részét Frankl szerkesztette. A régi zsidó költészet emlékei közé ezt a saját versét is iktatta, mint egy midras utánköltését. A költemény annyira megkapta *Arany Jánost*, hogy lefordította és mikor néhány év múlva, 1861-ben *Ludwig August Frankl* önálló verseskötete, „*Helden- und Liederbuch*” megjelent, sietett azt terjedelmes bíralatban bemutatni a magyar olvasóközönségnek. *Arany János* összes műveinek nyolcadrét alakú kiadásában ez a bíralat 13 apróbetűs oldalt foglal el.

„Valóban kedvesen hatott e sorok írójára egy ily kötet a mi örökös szerelmi nyögdeléseink után” — írja *Arany János*, ki epikus léteire örömmel üdvözli Franklban az elbeszélő költészet művelőjét s példaképpen állítja az akkori fiatal magyar költőgeneráció elé, mely megrekedt Petőfi utánzásának modorosságában és „gyűjtelékes dal-könyveinkben előre tudjuk, hogy „az a szőke, vagy barna kis lány” ha az első lapon lilium volt, a következőn rózsza lesz, aztán csillag, aztán hattyu, később tündér, stb. . . . a véghetetlen unalomig”. „Tehetségöknek annyi érvényt sem tudnak szerezni, amennyi azt megilletné. Ne akarjanak csillagok lenni a *nappal*: a nap ragyogása elnyomja halvány fényöket.”

Hasonló intelem bizony ma is elkelne!

Ezután *Arany János* egyenként veszi elő Frankl elbeszélő költeményeit, mindegyiket külön méltatja és majdnem valamennyinek tartalmi kivonatát is közli. Frankl „*Egy magyar király*” című Salamon király történetét tárgyaló hosszabb ver-

sének boncolgatása közben alkalmat talál arra is *Arany*, hogy a magyar elbeszélő költészet bírálatába bocsátkozzék.

A zsidó asszimilációnak ebben a virágkorában, mikor még akadálytalan nekigurulásban volt a zsidóságtól való eltávolodás, a zsidóság megtagadása és szégyenlése, Frankl öntudatos zsidóként áll előttünk. Elbeszélő költeményeinek nagyobb része, húsz költemény zsidótárgyú. „*Szerző, mint azt az eddigiekből is gyaníthattuk, héber — írja Arany János. — Meggyőződéséből nem csinál titkot . . . Ez átható, mély meggyőződés, mint minden mi lélelekből jön, tiszteletre gerjeszt s ama valódiságot adja a költészetnek, mely el nem hibázhatja útját az olvasó rokonszenvéhez. Légy meghatva erős hittől akármiben s tudd azt költőileg kifejezni: veled érzünk is mi is bizonyly, noha véleményben külön járunk.*”

Frankl természetesen korának gyermeke. Költői hirdetője a missziós elméletnek s így tudtán kívül maga is asszimiláns. Tizennyolcéves korában beiratkozik a wieni egyetemre, de nagy anyagi nehézségekkel küzdve, csak kilenc évvel később Paduában avatják az orvostudomány doktorává. A következő évben, 1838-ban a wieni zsidó hitközség titkára lett s közel harminc esztendőt tölt el ebben az állásban, míg nem a hatvanas években a hitközség elnökévé választja a már hírneves költőt. Nagy jótékonyági akciók fűződnek nevéhez, művészi intézményeket hoz létre, propagandájával több német költő és zeneszerző kap szobrot Wienben. Érdemei elismerésül *von Hochwart* előnévvel örökös osztrák nemességet kap és *Wien városa díszpolgárrá választja*. Időközben lapokat szerkeszt, 1856-ban és 1865-ben *Palesztinába tesz hosszabb utazást* és élményeiről két könyvben számol be. 1848-ban a márciusi forradalom alkalmával a *szabad sajtó első terméke* „*Die Universität*” című költeménye volt, akár Pesten Petőfi „*Talpra magyar*”-ja és népszerűségét az a körülmény is igazolja, hogy *húsz zeneszerző komponált rá muzsikát*. 1894 március 11-én, nyolcvannégy esztendőskorában, jó módban, rangosan és híresen halt meg „a nagy költő”. — És ma már a német irodalomtörténet nem említi a nevét sem . . .

Neve máshol maradt fenn, ott, ahol ő nem is gondolt rá. Fenntartották kuriozumképpén *Arany János* munkái és fenmaradt megbecsült költői kincsként a *héber* irodalomban. Mikor *Arany János* bíralatát írja róla és fordítgat verseiből magyarra, ugyanakkor a wieni hitközség titkárának verseit héberre fordítgatja a *pesti zsidó hitközség akkori titkára is, Bacher Simon*, *Bacher Vilmos* atyja. És szorgalmasan fordítgatják héberre a *héber* irodalom többi romantikus poétái is: *Stern*, *Letteris*, *Lewinsohn*. Öhözájuk állt legközelebb Frankl, a németnyelvű „*héber*” költő.

Arany János három Frankl-verset fordított magyarra. Az egyik, a már említett „Az utolsó főpap” Arany kisebb költeményei között is ki van adva. Arany szövegére Major J. Gyula zenét is szerzett, mely a *Múlt és Jövő* 1914. évi augusztusi számában jelent meg és nagy sikerrel került bemutatásra. A másik, egy lírai költemény „A génius bilincsben”, mely csak a bírálat szövege közé van iktatva, rögtönzött fordítás, mely nincs felvéve Arany költői művei közé. Ugyancsak kizárólag a bírálatban szerepel Frankl legszebb lírai költeményének majdnem teljes hevenyészett fordítása, melyet héberre hárman is lefordítottak, köztük Aranynyal egy időben Bacher Simon. Arany János folyóbeszédben vetette papírra ezt a fordítását és így első pillantásra észre sem vehető, hogy a fordítás mégis verses. A nagy magyar költőnek ezt az ismeretlen műfordítását itt közlöm, a prózaformában leírt szöveget a verssorok szerint tördelve:

ÓHAJTÁS RÁCHEL UTÁN.

*Kánaán, atyáink földe,
hol pataokban foly a méz,
hol szünetlen kék menny ömlik
a cédrus tetők körül,*

*hárfa és zsoltárok honja,
Istenigért csodaföld,
pálmáid árnyából néped
számkivetve, űzve bolyg!*

*A föld égő pusztaságán,
túl hegyen és völgyön és
minden tenger partvidékén
szétfuvalva himlik el.*

Egy Benóni itt a földön,
Messiásban hisz s bolyong
és reméli, hogy megváltva
őshonába eljut még. . .*

*Ah, de hosszú szolgaságban
már-már önfeledve teng,
s a kicsúfolt, átkos népen
ül sötétlő hatalom.*

*Fél-gonoszan, fél-örülten
egy bálvány felé hajolt,
és mint hajdan, eszeveszve
lejt arany borju körül.*

*Páska-éjen a pohárt még
piros borral tölti és
várja, egy láthatlan ivó**
szabadítani eljövend.*

*Páska-éjen félig értett
dallamát is zengi még:
„ki vezérli, uram, vissza
néped Kánaán felé?”*

* Fájdalom fia.

** Illés próféta (Arany jegyzetei).

*Ah, de nyisd meg minden ország
kapuját és — ő marad!
minden tenger kikötőjét —
s hívó szódra nem figyel!*

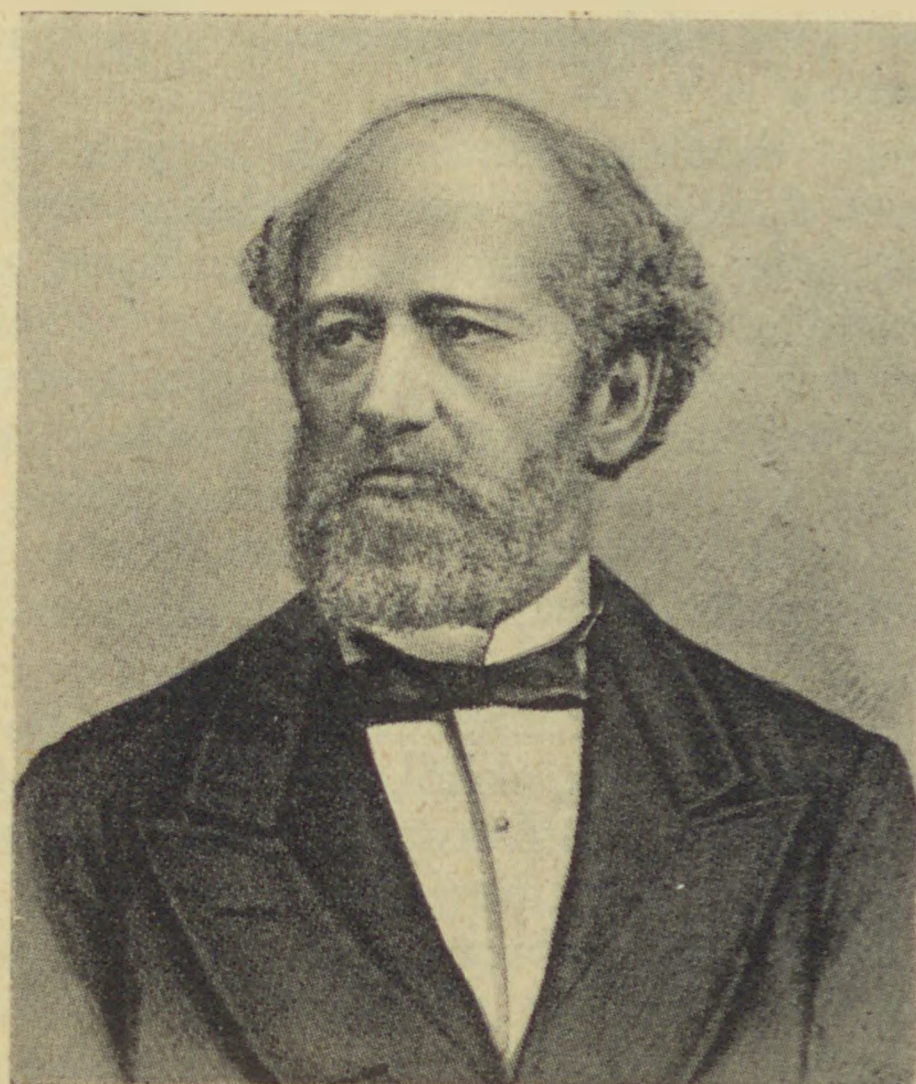
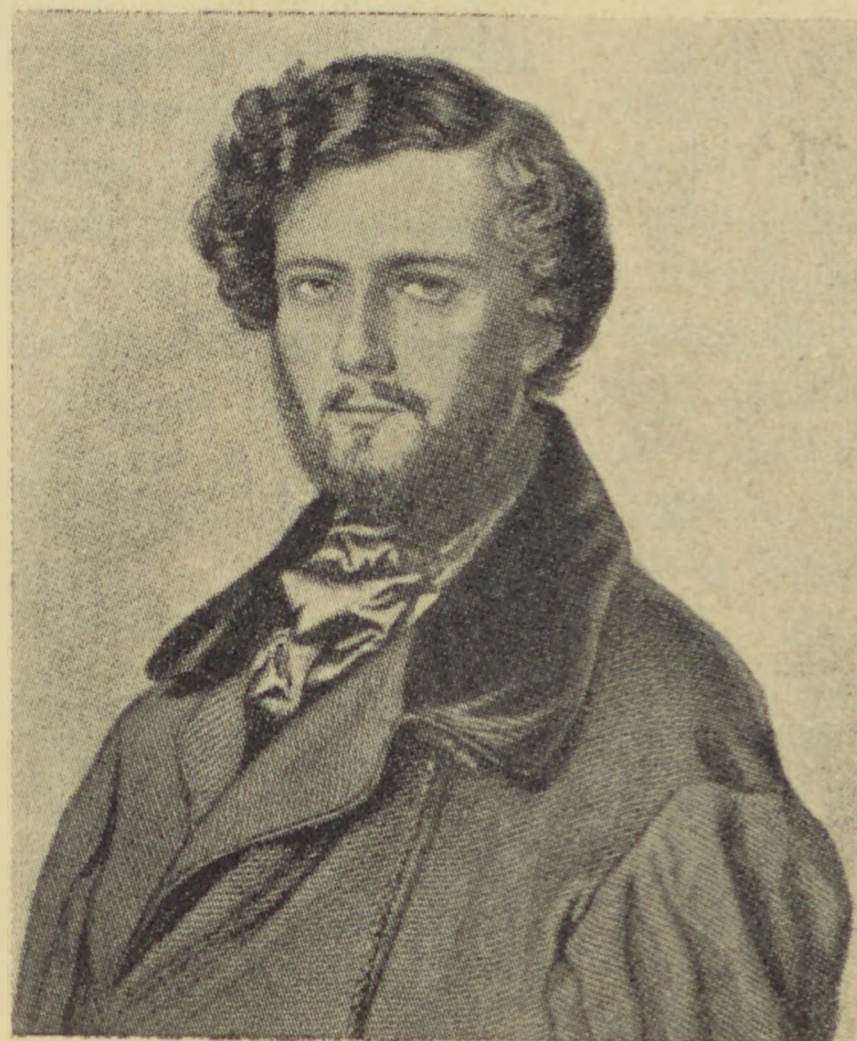
*Régi rabként börtönéből
szabadulni vágya nincs,
bántja a sugár és féli
a szabadság nappalát . . .*

Igy ír Cionról Frankl, mikor Herzl még meg sem született, Pinsker fiatal asszimiláns ujságíró volt és a nagy thorni rabbi, Hirsch Kalischer korszakos írásai még megiratlanok voltak.

Frankl mindenkor büszkén emlegette, hogy dédapja Palesztinából vándorolt Németországba, Fürthben telepedett meg s haláláig legdrágább kincseként rejtve őrizett egy pántos ébenfaládát, telve a szent földdel. Utódai a csehországi Chrastba költöztek s itt látta meg költőnk is napvilágot 1810 február 3-án, tehát kerek százhusz esztendeje.

Százhusz esztendő hosszú időnek bizonyult. Elég volt egy pátriarkai élet eltöltéséhez és az elfeledtetéshez. Vajjon a zsidó renaissance története talál-e helyet a zsidó megújulás előfutárai közt Ludwig August Franklnak? Vagy elfeledi-e a zsidóság is, akár a német irodalomtörténet? Mert kétszeresen áll a galuth hontalan zsidó költőjére, amit éppen Frankl ír „A génius bilincsben” című versében (Arany János fordítása):

*Bármennyi bölcs szállt már le a verembe,
S örök dalt zenge költő édes ajka . . .
Egy bölcs sem adta legbensőbb világát,
Egy költő sem zengé legszebb dalát el . . .
Még mind szomorgva jártak itt e földön,
Csupán törődött visszfénye valójok
Szent tűzhelyének az, mit adni bírtak,
Futó villám, legbensőbb életökből . . .*

Ludwig August Frankl ifjúkori arcképe

Ludwig August Frankl öregkori arcképe

Medgyaszay Vilma

Abból az alkalomból, hogy a *Mult és Jövő*-nek Avigdor Haméiri tiszteletére rendezett kultúrestélyén valóságos extázisba hozta a közönséget, hadd szóljunk itt *Medgyaszay Vilmáról*. Erről a művésznőről, aki a nagy francia diseusök tradícióiban nevelkedett, aki megtanult mindent, amit meg lehet tanulni, de minden tanulás, fejlődés, kifinomodás alatt ősi erőben őrizte meg istentől kapott királyi ajándékát, az igazi művészet nagyszerű frissességét.

Különös érdeklődéssel vártam, hogy ez a művészasszony, akitől már hallottam finom pikantériájú kacagtató kuplét, könnyetfakasztó háborús chansont, aki megérezékellette az anyaszív örök tragédiáját, aki époly természetes könnyedséggel dalolt a boldog szerelemről, mint amilyen szuggesztív erővel dobolta ki a sziveken egy-egy komor ballada sötét ritmusát — vajjon megérti-e ezt az új világot, a zsidó népdal világát? Megérti-e a

sápadt arcok, rajongó szívek nyelvét, a „Szól a kakas már“ misztikus szimbólumát, amely bennünk régi atavisztikus érzések húrjain játszik, de neki idegen. Az Awromele szerelmes dalát nem féltettem. Ezen a fokon a szerelem majdnem mindenütt egyforma, ösztönös, elhasználatlan erővel fölfeslő elemi érzés.

De mit csinál majd a chaszi-deus tánc síró gyönyörével, amely egy lezárt, külön világ költészetéből fakad? Ezzel az őstelen dallammal, amelyhez nem előtanulmány a „Lieder ohne Worte“ zengő albuma? Nem áll-e meg értetlenül ez előtt a fájoan boldogító zengés előtt, amely olyan mint az ég és föld kapujában állók sóvárgása, félig a földet öleli és félig a mennyek fényességében fürdik.

Csodálatos, hogy Medgyaszay Vilma nemcsak hogy megértette, átérezte ezeket a dalokat, de átélte őket és ezzel a művészi szuggesztivitás legmagasabb fokára emelkedett. Es ugyanígy interpretálta Haméiri egy gyönyörű harctéri balladáját, amelyhez ugyanaz a *Kelen Hugó* komponált zenét, aki a zsidó népdalok foszlányos zenei motívumainak oly mélyre ható művészi formát adott.

És mikor az idő rövidsége dacára, Medgyaszaynak minden egyes dalát meg kellett ismételnie, a közönség a művésznővel együtt viharosan ünnepelte a zeneszerzőt és *Kelen Hugónét*, tökéletes zongorakiséretéért.

Haméiri a poéta, *Kelen* a zeneszerző, *Medgyaszay* az interpretáló és *Kelenné* a kísérő, olyan együttest adtak, amely művészi élmény marad mindannyiunk számára. *Patai Edit.*

Anda Pinkerfeld (Tel-Aviv):*)

LÉGY ÁLDOTT ...

Légy áldott, mozdonyvezető
Ki fékezéd a vonatot,
Egy kis madár miatt,
Mely tipegett a sineken...

Légy áldott, kis leányka,
Ki segítettél kicsiny kézzel,
Sulythordó óriásnak,
Cipelni nagy-nagy terhét.

Legyetek áldottak a világban.

*) A telavivi héber költőnőnek „*Jamim dovavim*“ (Suttogó napok) című most megjelent verseskötvéből.

Berend Pál: Goethe zsidó vicceket mesél

Goethe több alkalommal volt Karlsbadban. Ugylátszik, már akkor rossz volt a gyomruk azoknak, akiknek nagyon jól megy a dolguk. Több naplót írt karlsbadi tartózkodásáról és a följegyzések között szerepel öt zsidó vicc, amelyet weimari miniszter és költőfejedelem *a nyaraló zsidó vendégektől hallott*. Helyesebben, csak az öt vicc vázlata van papírra vetve, mint emlékeztető szavak a későbbi felhasználás céljaira. Goethe szellemes és kedvelt társasági ember volt Weimarban és nyilván azt gondolta: *ezt az öt zsidó viccet hazaviszem, hadd örüljön a weimari fejedelem és az egész udvar*. Vagy: *milyen sikerem lesz, ha a minisztertanácsban egy nehéz közigazgatási probléma kerül szóba, minden miniszter mást akar és én ekkor előjövök a zsidó viccekkel. Rögtön barátságos lesz a hangulat*.

Az öt vicc-vázlat Goethe fogalmazásában így hangzik:

„Egy zsidó szemrehányást tesz a Teremtőnek, hogy a 'vádlikat' nem a láb elülső részére helyezte. Az ember annyiszor elbotlik az életben és ebben az esetben nem ütné meg magát olyan nagyon. Semmi értelme, hogy a vádlik hátul vannak.”

„Vices történet arról a zsidóról, aki Potsdamból Berlinbe akar utazni, érdeklődik a megteendő mérföldek felől és kijelenti: tizenkét lovat bérelek és már ott is vagyok.”

„Anekdota arról a zsidóról, aki nyitott alsónadrágban megy és felháborodva válaszol: mi köze hozzá az úrnak, ha légfürdőt veszek?”

„Történet arról a nagyon tudatlan zsidóról, aki meggazdagodása után mindenféle ismeretre taníttatta magát, olyasmire is, aminek azelőtt még nevét sem hallotta. Egyszer megkérdezte tanítóját, hogyan hívják az asztalt földrajzul. (... wie denn der Tisch auf Geographie heisse.)”

„Történet arról a zsidóról, aki egy szivességgért 1500 dukát fizetését ajánlja fel. A protektor visszautasítja a pénzt. Végre hajlandónak nyilatkozik, hogy elfogadjon négy font teát. A zsidó lealkussza a négy fontot egy fontra, a végén ezt sem adja meg, mert ezt már úgysem érdemes elküldeni.”

Most egy német Goethe-kutató utánajárt a dolgoknak és megállapította, hogy a vicc-vázlatok tulajdonképpen milyen tréfáknak a rövidítései. Kombinációit, amelyek részben igen valószínűek, itt mindjárt fel is használjuk.

Az első vicc a régi, híres mondabeli alaknak, Eulenspiegelnek egy ötlete. Elég gyöngé, s csoda, hogy egy Goethének nyerte meg a tetszését.

A másik tréfa már jobb. Egy zsidó a potsdami berlini postakocsival sürgősen a fővárosba akar utazni és megkérdi, hogy meddig tart az út.

— Ha egy lóval megyünk, akkor három óra alatt tesszük meg a négy mérföldet — válaszol a kocsis.

— És kettővel?

— Két lóval két óra alatt.

— És négyvel?

— Egy óra alatt.

— Hát akkor fogjon be tizenkét lovat, akkor már ott is vagyunk.

A harmadik vicc rövidségében is érthető. Az az érzésünk azonban, hogy eredeti terjedelmében némileg drasztikusabb a vicc. Ugylátszik, Goethe nem vetette meg a borsosabb anekdotákat sem.

A negyedik vicc sem valami szenzációs. Tulajdonképpen Bendix vígjátékából származik, ahol a meggazdagodott, de műveletlen paraszt kérdi fiától, akit már taníttat, hogyan hívják az asztalt földrajzul. Azt hitte az öreg, hogy ez a szó: *geográfia*, egy nyelvnek a megjelölése... Mindebből az is kitűnik, hogy már Goethe idejében is szívesen csináltak a zsidók a maguk rovására viccet.

Az ötödik viccet nem sikerült a Goethe-kutának teljesen megfejteni, mindössze két kombinációt talált, egy régebbi és egy fiatalabb korból származót, mint amelyek közvetlen utódai lennének Goethe viccének.

Meghalt a gazdag ember és három barátját, egy angolt, egy franciát és egy zsidót tette meg örökösének. A végrendeletben egyetlen kikötés volt mindössze, hogy ugyanis a három szerencsés ember köteles a ráeső rész egy-egy percentjét az elhunyt koporsójába helyezni. Az angol el is helyezett ezer fontot bankjegyekben, a francia ugyanannyi aranyban. És ekkor megjelent a zsidó. Barátságosan üdvözölte a franciát és az angolt. Azután nyugodtan odament a koporsóhoz, magához vette az ezer fontot bankjegyekben és ezer fontot aranyban és a halott mellé helyezett egy hárromezer fontos váltót, amelyre ez volt írva: *fizetendő bemutatáskor*.

A másik kombináció:

Meghalt a gazdag zsidó és vagyonát barátjára hagyta azzal a feltétellel, hogy az kétezer forintot fordítson egy szép emlékkő vételére. Mikor véget ért a gyászév, megkérdezik az örököst.

— Na, megvetted az emlékkövet?

— Hogyne — hangzik a válasz és a derék ember egy csodás gyémántgyűrűt mutat, amelyet az ujján hord. — *A kő legalább kétezer pengőt ér.*

A magunk részéről, őszintén szólva, nem nagyon látjuk a kapcsolatot a legutolsó két vicc és a Goethe-följegyzés között. Lehet, hogy olvasóink között akad valaki, aki jobban fejtí meg az ötödik viccet, mint a német kutató.

Még meg kell jegyezni, hogy „egykorú krónikák” szerint Goethe eredeti jiddis zsargonban mondta el zsidó vicceit. Frankfurt am Mainban, szülővárosában tanulta meg Goethe perfektül írni és beszélni a jiddist, ahogy ő maga meséli. Tizennégyéves korában *hét nyelven írt meg egy kis regényt*, egyike a frankfurti jiddis volt.

Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál

A PÁPAI PAP.

Pápa városának főterén áll az őszi Eszterházy-kastély. Aranyozott, művészi veretű bronzkapuján át a gyönyörű virágokkal ékesített kastélyudvarban látható a háttérben emelkedő grófi palota. A külső kapunál kezdődik a pápai Karfa, amely egészen a távol pályaudvarig terjed; mélyében a remek várkert csodás virágágyaival, a Karfán átnyúló százados platánjaival és tölgyeivel. A kastélytól északi irányban húzódik a grófi allé, kétsoros zúgó jegenyéivel, s a jegenyesor végén csöndesen merengő kristálytavakkal, halkan surranó csiborokkal, aranyszínbén tündöklő halacskaikkal, színes szitakötők és dongó pöszörök zurranásával, amint könnyenlibegve szállnak a tóparti sulyombokrok és vadrózsák fölébe.

A várkert az öreg Eszterházy Pál gróf idejében kedves sétahelye volt a város lakosságának, szombatnapok délutánján a zsidó lakosok is boldog programnak ígtatták be a várkert látogatását. A jegenyesheti tisztaság pedig mesecsöndességével a bogarászó, pöször-vadászó zsidó fiúknak volt az Eldorádója.

Egy napon aztán szigorú rendeletet adott ki a várintézőség. Ezentúl csak belépőjeggyel lehetett a várkertbe s a grófi jegenyehöz lépné. A jelentkezők hónapokra szóló belépőt kaptak díjtalanul — de zsidó jelentkezőket visszautasítottak.

Talán nem is az öreg gróf akarására történt ez. Sokkal nagyobb úr volt, mint semhogv az ilyen apróságokkal törődött volna. Hónapokon át külföldet járt a feleségével, egy német származású grófnővel, csak időnként és rövid időre tért haza a pápai kastélyba. Valamelyik embere jelenthette neki, hogy a zsidók szombatonként és máskor is hangos zajjal elzsidósítják a kertet, egyszer egy zsidó gyerek virágot is tépett az egyik bokorról, a gróf unottan vette tudomásul, hogy ezentúl csak belépőjeggyel szabad a várkertbe lépni.

Amikor az öreg Pál gróf meghalt, Móric fia lett a pápai várúr. Szeszélyes természetű, jólelkű, de hirtelen elhatározású mánás volt, akinek bizonyára nemigen tetszettek a pajesszel járó zsidók. A rendeletet ő se vonta vissza, bár a zsidók többször tettek lépéseket az intézkedés megváltoztatására.

Remek, tüzes paripáktól vont fényes fogatában nem egyszer robogott végig a pápai utcákon, nagyuri szeszélyéről regélték, hogy egyszer a pápai országúton a fogata mellett megpillantott egy bandukoló parasztot, aki hazafelé igyekezett gyalogszerrel Gyimótra.

— No atyafi — kiáltott rá Móric gróf — üljön fel mellém a hintóba, hazaviszem Gyimótra.

S villámgyors hajtással elvitte az atyafit Gyimótba, egész a házáig, azután megállás nélkül

visszafordult, s visszavitte az utasát arra a helyre, ahonnan fölszedte. Ott letette a fogatról, no most menjen szépen gyalog vissza Gyimótra; a megörökönyödött atyafinak nem volt oka emiatt keseregni, mert fejedelmileg megajándékozta, amiből külön fogatot is bérelhetett volna bőven...

Máskor meg — meséli a fáma — a református gimnázium nagytiszteletű tanári kara kereste fel a grófi kastélyt valami ügyes-bajos dologgal. A gróf nem volt odahaza, az intéző fogadta a nagytiszteletű urakat, mégpedig elég udvariatlanul és ridegen. Tudomására jutott ez a grófnak. Meghívta hát magához a professzor urakat egy uzsonnára. Bőkezűen megvendégelte őket, aztán kiment velük kuglizni a kastélykertbe.

S amikor a kuglibabákat kellett felállítgatni, nem volt ott a kugliállító inasgyerek.

— Ejnye — szólt bosszankodva a gróf — hol az ördögben van az a komisz gyerek? Hallja csak Szelenczey — fordult az előkelő gentry intézőhöz — menjen oda, maga fogja állítgatni a babákat. — S késő estig állítgatta a gögös nagyurral a professzor urak szolgálatában — a bábuakat. Így adott elégtételt a megbántott reverendissimi professzor uraknak.

Mikor a pápai zsidó hitközség új papját fényes ünnepségekkel ígtatta be állásába: a gróf, titkárával a kastély egyik ablakából nézte végig a pályaudvarról bevonuló hosszú kocsisoros menetet.

— Új zsidó papot hoznak maguknak a zsidók — mondta kelletlenül a titkárnak — egy tincses atyafival több lesz a városban.

A titkár felvilágosította a grófot, hogy nem az orthodoxok, hanem a „neológus“ zsidók hoztak maguknak papot. Az orthodoxoknak jelenleg nincs is papjuk. Sedes vacante van az orthodoxoknál. Hihető, hogy a neológ rabbinak kisebb tincse van.

Aztán szokatlan események történtek Pápa városában. Az új zsidó pap bemutatkozott a város polgármesterénél, a katolikus apátplébánosnál: Néger Ágostonnál, a református püspöknél: Antal Gábornál, s azok visszaadták a zsidó papnak a látogatást, s Néger apátplébános elreferálta a grófnak, hogy az új zsidó pap nagyműveltségű, tudós férfiú, magyarul kifogástalanul beszél; Vécsey Tamás, a posta és táviróhivatal nagytudású főnöke benső barátságot kötött a zsidó pappal, a „Pápai Lapok“ szerkesztésében a zsidó pap mint főmunkatárs szerepelt, nagyon magvas, szép cikkek jelentek meg abban, a tollából, az egyházi, hazafias beszédeiről elragadtatással nyilatkozott a másfelekezetű társadalom is.

Tavasszal Jókai Mór jött le Páparra. Nagy ünnepségeket rendeztek a tiszteletére. A „Griff“-szálloda nagytermében este fényes bankett volt. Egyszer felköszöntő a másik után hangzott el Jókai Mór. Egyszerre csak felállt az asztal közepe

táján egy kicsiny termetű, haloványarcú szerény férfiú — az új zsidó pap: ő is felköszöntőt mondott Jókaira. Meglepetéssel hallgatták. Eddig még zsidó papot nem hallottak így beszélni. Olyan magasszárnyalású gondolatokkal, olyan szellemes fordulatokkal, ilyen gyönyörű magyar nyelven.

Beszéde befejeztével az elragadtatás moraja zúgott végig a termen. Jókai Mór fölemelkedett a helyéről, a zsidó paphoz sietett, átölelte, megcsókolta. A gróf is az üléséhez kérette, s azt mondta neki: „Nagy örömem, hogy megismerhettem“.

Másnap Jókai Mór meglátogatta a zsidó papot, hízelgő írással aláírott fényképét adta neki ajándékba. A pap kisfiát, a hat esztendő Arnoldot a térdére ültette, megsimogatta a haját, s azt mondta neki: „váljék belőled is olyan derék ember, amilyen az édesapád“. A kisfiúnak pedig akkor az édesanyja azt mondta: „Tudod-e fiacskám, ki ez a bácsi?! Jókai Mór, a nemzet legnagyobb írója“. A kisfiú akkor vérvörösre pirult arccal dadogta: „aki azt a gyönyörű szép Kárpáthy Zoltánt írta? én azt majdnem kívülről tudom“ — aminthogy a kisfiú csakugyan mohó és lángoló szemekkel késő esti órákig olvasgatta, az ablakpárkányra guggolva a félhomályban, a szemeit rongálva a Jókai Mór imádott könyveit, amiket szebbnek tartott a leggyönyörűbb tündérmeséknél is.

Rövid időre ezután a pápai zsidók előtt is megnyílt a várkert, s a zsidó pap kisfia boldog örömmel kergethette a vár-allé halasforrása mentén a kékszárnyú szitakötőket s a csodaszép dongó pöszörméheket s a tó mélyén sikló fényeshátú csiborokat, fiúpajtásaival együtt.

A ó-kollégium épületében volt a haladó zsidók kedves kis temploma: az első emeleten. A földszinten volt a zsidó-iskola, amelyben Treibl, Goldberger tanító urak, meg Rosenthal Franciska, a neves pedagóga, működtek. Az iskolával egy folyosón lakott az új pap; a lakás ablakai a hosszú utcára nyíltak, s látni lehetett onnan a távolból kéklő bakonyi hegyormokat.

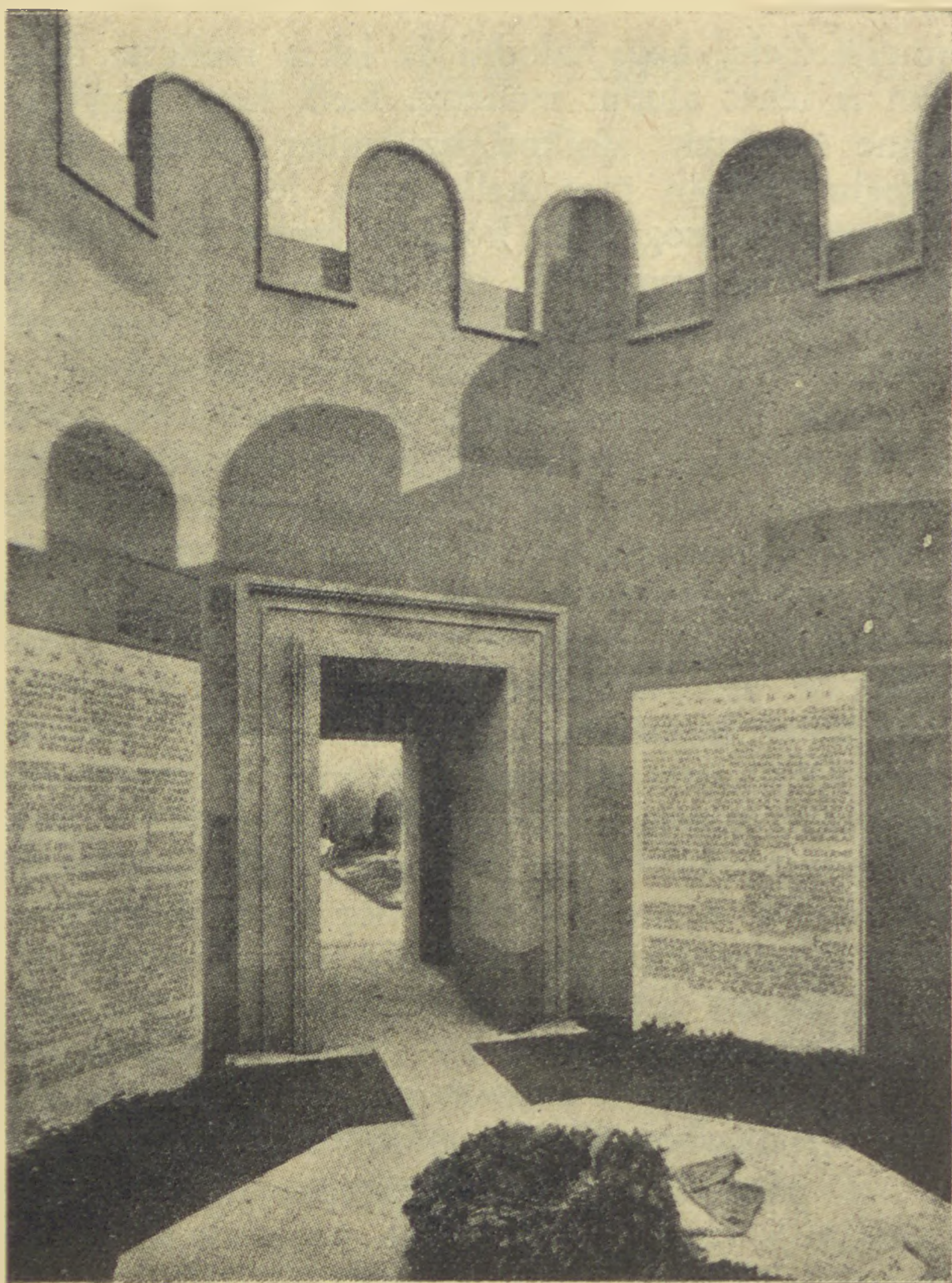
Boldog, szép időket élt pápai hívei körében az új pap. Községe rajongó szeretettel környezte. A háza mindig tele volt vendégekkel, hívei úgy jöttek oda, mint az otthonukba. Dr. Jakobi Sámuel, a későbbi neves pesti ügyvéd és publicista legjobb barátai közé tartozott, s azt vallotta a papról: „a társaságában mindenki jobbnak érzi magát“. Mindennapos látogatói sorába tartoztak: dr. Feitl Lipót, a hosszú, sörényes, őszhajú, nagy zsidótudású orvosdoktor, dr. Kövy József, dr. Koritschoner Lipót, dr. Steiner, Lázár József, a község rasekőljá, Fellner József, a talmudista sírkőárus, Moisinger, a bölcselkedő üvegkereskedő, Emel (M. L.) Kohn, a zsidó tudós lisztkereskedő, Krausz, az „okos pék“, egy igen bölcs és a papnak örökösen tanácsokat osztogató aprótermetű, tekintélyes gnóm, aki a mutatoujját a tompa orra fölébe nyomva, azt vallotta: „a jó prédikációnak az az

ismertetőjele, hogy aludni is lehet mellette, meg nem is lehet aludni mellette. Kell, hogy legyenek benne részletek, amiknél az ember békésen szenderegphet, aztán meg kell, hogy legyenek részei, amik úgy harsogjanak, hogy az emberben elhűljön a vér. „Tertium non datus“ — mondta ékes latinsággal s hozzátette finom francia esprittel: „Sakün ä son guta, s aki ilyen beszédeknel is künn marad, üsse meg a guta“, s aztán aludt és zajosan hortyogott az egész beszéd alatt az „okos pék“, de minden szombat reggel elküldött a templomba valakit, megnézni: ki van-e függesztve a prédikációt hirdető táblácska? mert a világért se akart elmulasztani egyetlenegy prédikációt se. Ha lőttek volna is a közvetlen közelében, akkor se lehetett volna az álmából felébreszteni. De azért a kritikáját mindig kifejezésre juttatta: „ma igen meg voltam elégedve a prédikációval. Geist und Gemüth és helyénvaló pőszek volt benne“. Máskor meg azt mondta: „ma szunyadozott Homérosz (pedig ő szunyadozott), a pőszek úgy lötyögött a beszédben, mint a rozs-szul süített barcheszen a mazsola, Geist und Gemüth csak szórványosan valának észlelhetők, mint a kalácshoz odasült mákszemek“.

A pápai haladó hitközség papjának beszédei rendkívüli vonzóerővel voltak nemcsak a híveire, de az orthodoxok közül is sokan látogatták ezeket a sokat magasztalt és ősi zsidó szellemű, újköntösű beszédeket, különösen az első időkben, amikor az orthodoxoknak még papjuk nem volt. Igaz, hogy a fanatikus dajenek s még néhány zelóta lélek anathémát mondott a „neolog“ templom látogatóira, de ez nem tartotta vissza a merészebbeket ettől az „elvetemült“ lépéstől.

Arje Schreiber volt az orthodox rasekól. A híres pozsonyi Szófer rabbidinasztia családjából származott, nagy talmultudós volt, elkeseredett ellensége a haladó irányzatnak, aki a neológ zsidóság templomának még a tájékát is tréfe-területnek kiáltotta ki, s meg volt róla győződve, hogy a neológ templom udvarán chazereket nevel a kól, a „dakter Rabbiner“ személyes felügyelete mellett.

Sime Gelb volt a másik tajtékzó orthodox patentator. Chevre-elnök volt, s még az orthodox gyerekeket is megeskettette, hogy neológ fiukkal ne álljanak szóba, különben el fogják felejteni a másvilági üdvösséghez utat nyitó pőszekjukat. Aminek az lett a következménye, hogy az orthodox és neológ gyerekek között háborús állapot állott be, amely parázs verekedésekben nyilvánult meg, rendszeres hadüzenetekkel, az óvoda domboldalon lefolyt zajos ütközetekkel, s az orthodox hadcsapatoknak Sime Gelb: Lázár nevű, hórihorgas vad fia volt a hadvezére, míg a neológ csapatok élén a haladó rabbi fia állott, s gyakori fejbeverések bizonyították az ifjúság koponyáin a két párt közötti ellentéteket, a vallásháború természetes következményeiképen. Az orthodox fiuk „moslék“-nak csúfolták a „fortschritt“ fiukat, míg

A bécsi zsidó hősök temetőjének Heldenhalle-ja

a „fortschritt“-ok: „Ax“-nak rövidítették az orthodox gyerekeket. Jaj volt annak a „fortschritt“ vagy „Ox“ fiúnak, aki valahogyan egyedül tévedt be a szűk kis pápai közlék-be (keskeny átvezető utcácskák) s szembe találkozott leskelődő ellenségekkel, vértanuságot szenvedett az apái meggyőződéséért.

Pedig a haladó pápai zsidóság abban az időben alig különbözött vallásos berendezkedéseiben és tagjainak életmódjában az orthodoxoktól. Szombaton az ő üzleteik is zárva voltak, csak a Hirschler vöröskapu alatti fűszeresről súgta az elszörnyedt fáma, hogy szombaton hátul be lehet menni az üzletébe, amire Löwinger rabbi, az őszhajú, tudós haladó hitközségbeli dajen megrázva a fejét, azt mondta: „Nem hiszem el, hiszen ezzel bolondot cselekedne, minek tartson hátul nyitva, sabszkor ki megy hozzá vásárolni?!“ — ám ilyen Istentől elrugaszkodott tagjai az orthodoxoknak is voltak, akikről viszont azt regélték, hogy a „Griff“-kávéházban szombat délután rágyujtanak a pipáikra. Amire viszont Saje Blum, az orthodox gabe azt jegyezte meg: „dosz iz wosz Anderesz, die Pfeif iz e atedoxische Pfeif — un wohr iz es ach nischt, wes es gesehn hot, dem mégen die Aagen iberlaujfen...“

A haladó község papja benső, őszinte, megtisztult, valósággal szent életet élt. Templom és tanulószoba volt a birodalma. Olyan hótiszta jám-

borsággal, olyan Istenében élő rendületlen hittel csak kevesen tudtak fohászkodni, mint ahogyan ő rebegette imáit. Jesivát tartott, ahol régi, hagyományos szellemben tanította a messze vidékről hozzáseregő, műveltebb környezetre vágyódó ifjakat, akik közül nem egy neves rabbi került ki későbbben. Amikor pápai papi működése idejében Pesten az Országos Rabbiképző Intézet megalakult: mértékadó körök őt szemelték ki annak vallásbölcseleti tanszékére. Az állást nem fogadhatta el, mert akkor már négy gyereke volt, s a csekély tanári fizetésből nem élhetett volna meg a fővárosban.

Hozzáfogott Pápán nagy tudományos munkájának megírásához. Mnimonidesz volt a kedvenc tanulmánya, a „More Nebuchim“-ot fordította és magyarázta tudós jegyzetekkel. Minden nap — tizenöt éven át — napi kilenc órán át dolgozott ezen a munkáján. Éjszakai órákban ott állt íróasztala mellett, az eredeti arab munkát összevetve a héber fordítással, a Munk magyarázataival, s önálló szellemi kutatással mélyedt el munkájába. Nem volt az hevenyében összetákolt, nagyhangú reklámmunkásság, s az akkori rabbikollégák és szaktudósok becsületes, irigységnélküli elismeréssel és hálával tudtak adózni az igazi érdemnek, s nem igyekeztek vékát borítani társuknak szellemi világosságára. Ha Kohut Sándor Maimuniról írt: nem mulasztotta el dr. Klein Mór alapvető munkásságára hivatkozni. Löw Lipót a Ben-Chanan-jában alapos elismerő bírálatban részesítette. Magyarázataiból külföldi tudományos szaklapokban fordítások jelentek meg, s Jellinek, a bécsi rabbi dr. Klein Mórt „der ungarische Rambam“-nak nevezte. Goldziher Ignác és Kohn Sámuel a munkára felhívták a Magyar Tudományos Akadémia figyelmét, s annak további füzetek az Akadémia támogatásával jelentek meg. Bárány Eötvös József melegen elismerő átiratban üdvözölte az Akadémia nevében. Aki maga is érdemes ember, az el tudja ismerni másnak az érdemességét, a felfujt, de valójában kicsinyek, a könyökemberek csak akkor érzik a maguk törpe nagyságát, ha az igazi érdemét elhallgatják, vagy ha ütnek egyet rajta, bárha az ilven ütés többnyire csak az üres levegőt éri.

Papi jelleme, az eréllyel párosult engesztelékenység, a jámbor szelidséggel társult igazságérzet, a híveivel való egvüttérzés, az egész valóját megihlető nemes vallásosság: rajongó szeretetet és őszinte tiszteletet szerzett számára községében.

Háza mindig tele volt látogatókkal, tanácsot keresőkkel. Boldog, harmonikus családi élete példaadó volt: fiatal és meglegedett szívű volt a pápi nár; a felesége az Isten minden gyöngvörű ajándékával ragvógott: szívnek és elmének kincseivel, boldog volt, aki a közelében lehetett; szép, fiatal asszony, aki az urát rajongva szerette, nemes tulajdonságait megbecsülni tudta, tanácsadója, okos társa az élet minden körülményei között, szelid mosolygású, kedves-szavú, a házába vonzotta a

község apraját-nagyját. Már négy gyermekük volt, a legidősebb, egy koromfekete szemű élénk fiucska és három szép leánykájuk.

Sok vidám, kedves óra zajlott le a papi házban. Szimchász-tóra napján vendégekkel volt tele a lakás, szép, régi zsidó melódiákat énekelt a szemfájás ellen a fülében aranyfüggőket hordó öreg Reisz-bácsi, a lakás előtti hosszú folyosóra bort vittek ki a balbószok, reggelig dúdolták a Reisz-bácsi nótáit, az asszonyokat dr. Jakobi és dr. Koritschoner tartották élces szóval, az ifjúság ildomos táncra perdült — hajnalig tartott a boldog vendégség. Purim előtt, már hetekkel, sütöttek-főztek a tágas folyosói konyhában: a foszlós, omlatag, sokféle ízzel töltött flódnit, a menyei-ízű, mézes bódáskalácsot, a szemérmesesen olvadózó hájas pogácsákat, a tornyos rudakba merevülő mákos és diós kindliket, a borsos stanglikat és a havas habcsókokat, a különböző, gulákba és tornyokba emelkedő grillázs, mogyoró, diós tortákat, töltött és diós halat, az álmokban álmodott vörös husokat és poulardokat, pulykákat. Purim napján a kól küldött egy emeletes, a tetején egy szárnyas angyallal ékeskedő óriás-tortát, egy másikat, sütőművészet remekét: a Chevra Kadisa, s naphosszat sűrögtek-forogtak a küldöncök, hozván a kulináris remeklés minden termékét s a leggyönyörűbb gyümölcsöket a papi házba. Este aztán tele volt álarcosokkal a paplakás, az egész uccán, az egész városban zajongtak, kacagtak, énekeltek a maszkák, cincogtak a muzsikások. Dr. Feitel az öreg háziorvos prófétának öltözött és jövendőt mondott a piruló fiatalasszonyoknak s rendesen fiut jövendölt, dr. Koritschoner olasz lovag volt, s olyan harcias volt a külseje, hogy minden nő belészeretett, dr. Jakobi délcég attasé volt és szellemtől sziporkázott, a kövér, tetszetős kis Steinerné az ura cylinderében pompázott s úgy táncolt, hogy Elsner Fáni, a híres bécsi táncosné eltörpült mellette, az „okos pék“ sós kifli-maszkot hordott és borba mártogatta a sós kiflit, a tüvekol samesz álorcát hordott, s abban tetszelgett, hogy parancsokat osztogatott Eherenthal samesznek, aki viszont rasekól álruhában járt-kelt, s azt szavalta: „Ich red zusammen Kraut und Kohl, denn ich bin der Rasekól“. Ott volt a város apraja-nagyja, keresztények, zsidók vegyesen, a református kollégium ifjai zenekarukkal szenerádót hoztak, s Néger apátplébános tósztot mondott a felekezetek közötti egyetértésről, s többek között azt mondta: „a szerecsent sohse lehet fehérre mosdatni, de „Néger“ megtisztult minden előítéllettől, mióta a zsidó papot megismerte“.

Vagy két esztendeje működött már Pápán a haladó zsidó pap, amikor az orthodoxok is új papot hoztak maguknak, dr. Breuer Salamon személyében. Az új orthodox rabbi nagy talmudikus kapacitás volt, szigorúan rigorózus, indulatos természetű, hatalmaskodó férfi. Villogó, fanatikuslobogású szemei voltak, kiszámíthatatlan szeszélyű,

„The Tempel“ új jidis színház Londonban

aki ellenmondást az akaratában nem tűrt senkitől. Eleinte majdnem hogy jóviszonyban volt a haladó pappal. Valahol megismerkedtek, s gyakran látták őket együtt sétálni a Karfában, hosszú talmudi vitatkozásokba elmerülten. De ez a jó viszony nem tartott sokáig. Az orthodoxok is rossznéven vették, hogy papjuk érintkezik a másik párt papjával. Ő maga is hova-tovább mind merevebb és engesztelhetetlenebb álláspontra helyezkedett. A két pap között minden további érintkezés megszűnt, s az orthodox hívek egyre vadabb gyűlölettel viseltettek a haladók iránt. A gyerekek az óvoda-dombon elkeseredett harcokat vívtak, beverték egymás fejét, s amikor a „neológ“ fiúk kicsiny orvosságosüvegekben fekete cukrosvizet árusítottak gyermekjátékkal egymásnak, az orthodox fiúk kijelentették, hogy ez is „aszerolva“ van, mert a „neológ“ fiúk azt disznózsírral keverik.

Egy alkalommal a haladó pap fiacskája, az Arnold a Jócai Mór „Szegény gazdagok“ című regényét olvasgatta, szokása szerint az ablakpárkányra kuporodva — egyszerre csak gyanus és különös visítást hallott a templomudvar felől. Kísietett az udvarra, s megleste, hogy a Sime Gelb hétéves Lázár fia, egy kis malacot visz a kabátja alatt, nagy lopakodva végigason az udvaron, egyenesen a paplakás pincéje felé tart. Arnold utána, s amikor Gelb Lázár kísietett a pincelépcsőkön, rázárta a pinceajtót. Gelb Lázár sokáig dörömbözött a kalodában, amíg az Arnold fiú az előhívott samesszel felnyitotta az ajtót, s tanukkal konstatálták, hogy Gelb Lázárka malacot akart belopni a haladó pap pincéjébe, hogy eképpen demonstrálja a neológok istentelenségét.

Némi fülráncigálások árán s egy-két neológ pofonnal gazdagabban Gelb Lázár a malacával együtt kijutott a szabad levegőre, s Arnold két krajcár jutalmat kapott az apjától, meg egy gyönyörű oroszlánképes mesekönyvet a kiletől, hősiessége és okossága elismeréséül. Fiúpajtásai pedig őt ezentúl a „malacverőnek“ nevezték. Gelb Lázárt pedig így csúfolták: „Malac- király“.

Boldog és szép papi életet élt pápai rajongó hívei körében a tudós fiatal pap. Megértő hívei voltak, kedves családokkal tartott érintkezést. Lázár József, az öregedő rasekól úgy szerette mint a saját fiát, s úgy tisztelte, mint a saját apját. Akkori fogalmak szerint nagyúri, előkelő ház volt a Lázár-ház, egy estére hivatalos volt hozzájuk a pápai zsidó előkelőség, köztük a pap is: különös új, divatos italt szerviroztak akkor talán először Pápán s talán az országban is, a zamatjáról, az illatáról, a csodájáról heteken át regéltek Pápán — teát ittak először Pápa városában. Büszke volt rá, aki azon az estén résztvehetett. Kis-Lődön gyönyörű kastélyuk és parkjuk volt Lázáréknak a Bakony kellős közepén. Évenként egyszer-kétszer elvitte fogatán Lázár rasekól magával a papcsaládot Kis-Lődre, hetekkel előbb örültek már a pap gyerekei ennek a gyönyörű kirándulásnak, a remek útnak kocsin a Bakony rengetegén át, a tisztásokon megpillantott szarvasoknak és őzöknek, a kis-lődi parkban való lepkefogásnak, a rituálisan vágott őzpecsenyének, az inyenc falatoknak, amik ott reájuk várakoztak. Egy ilyen kis-lődi kirándulás előtt egyszer, amikor a kis Arnold fiu már alig győzte kívánni, hogy hányszor kell még addig aludni? egy nappal a kirándulás előtt a pap azt mondta a kis fiának: „itthon maradunk fiam!“ s le is üzent a látogatást Lázáréknak; a gyerek alig bírt a csalódás fájdalmával, amikor aztán lecsilapodott s belétörődött a megváltozhatatlanba, akkor azt mondta szeliden az apa a kis fiának: „látod, fiacskám! ezt azért tettem, hogy tanulj meg idejekorán lemondani. Az élet nagyobb csalódásokhoz is hozzá fog szoktatni“.

A kisfiú ezt akkor még nem értette meg, de később gyakorta visszaemlékezett ezekre a szavakra.

A családja, a gyerekei sok örömet, boldogságot szereztek a pápai rabbinak. Chanuka volt, Rosenthalné, a harmadik elemi osztály tanítónője egyszer beüzentetett a paphoz, jöjjön be azonnal az osztályba, s ott felolvastatta neki az Arnold fia dolgozatát a Makkabeusokról, s a pap alig akarta elhinni, hogy azt az a kis harmadik osztályos lurkó írta. Az édesapa, az édesanya mély vallásossága gyökeret vert a gyermekek szívében is. Az történt egyszer, hogy követválasztás volt Pápán, a főtéren nyüzsgött, kortesnótákat énekelt a tömeg, az Arnold gyerek is ott lézengett a kíváncsi gyerekhad között. Egyszerre csak egy csapat keresztény fiú vette körül a rabbi fiát, lefogták kaján örömmel a karjait, „no most zsidó: sza-

lonát eszel“ — s valami zsíros húsdarabbal dörzsölték végig a kétségbeesett fiúnak halálos elszántsággal összeszorított ajkát. A gyermek lelki irtózata szörnyűséges volt, nem tudták megvigasztalni, órákon, napokon át mosta az ajkát, s bűnbánó vezekléssel bőjtölt.

A pápai haladó hitközség papja, minden nagy lelki jámborsága és konzervatív élet és vallásfelfogása dacára, az orthodox irányzattól istentelennek kikiáltott haladás vezéreinek sorában szerepelt. S fájdalmas csalódással kellett tapasztalnia, hogy a zsidóság jövődjéje útvesztőkbe vezet. Az orthodox vallásosság lelke szerint való volt, egész multja, neveltetése, lelki diszpozíciója odafűzte — de a fanatikus türelmetlenség, a külsőségekben való magát kiélés, a léleknélküli gyakorlat, a műveltségtől való irtózat, a nemtelen fegyverekkel való harc, amely akkor az orthodoxia széles rétegeit fűtötte: eltávolította tőlük a szívet. A saját táborában pedig, a haladó zsidóságot is ferde utakon látta: azoknak is egy jelentékeny része a gondolatlan közönyt, a vallásnélküli életet kezdte össze téveszteni az igazi vallásos kultúrával. Egy szombati napon füstölgő szivarban látták sokan a haladás minden vívmányát. Aki kerülte a templomot: ezzel a cselekvésével azt vélte, hogy Spinoza bölcséleti magaslatára emelkedett. A pápai zsidó pap művelten vallásos zsidóságért harcolt — s látnia kellett egy műveletlenül vallástalannak fejlődő álhaladást.

A haladó zsidóság következetlen volt az életében, a vallásbeli meggyőződésnélküliségében. A legsarkalatosabb hittörvényeken könnyű lélekkel túltette magát, s ugyanakkor lázongott a legártatlanabb formások mellőzése miatt. A próféta ideálokat túlhaladottnak vélte, a „lemer“-nek a templom közepén való elhelyezéseért véres csatákat vívott. Egyesek nyíltan disznósültet ettek s ugyanakkor a pap kabátjának szabását kifogásolták nem elég hosszúnak. Panyókás mentét s lelki pajeszokat viseltek.

Szörnyű izgalomban volt a kile. A szél-utcai szappanos, a község egyik gabejáról az a hír terjedt el, hogy lunatikus, holdkóros. Éjszaka idején behunyt szemekkel felmászik a háztetőre s ott sétálgat. Ez nem fér össze az általa viselt tisztséggel, mert a gabe egyúttal tiszteletbeli sakterállást is vállalt, a lunatizmus pedig a lelki megháborodás egy bizonyos neme, s alkalmatlanná tesz vallásos gyakorlatok végzésére. Szigorú vizsgálatot rendeltek el: a szappanos-gabet egy éjszaka meglesték. A szél-utcai vöröskapu alól leselkedtek rá a hitközség kémei.

Szeliden süttött a holdvilág, ezüstös fényben fürösztve a háztetőket s a közelből csillogó Tapolca-tavát. S egyszerre csak megjelent a szappanos-gabe alakja a háztetőn. Kilopódzott a felesége mellől, behunyt szemekkel sétált a háza tetején. A kiküldött kémek visszafojtott lélegzettel, izgalomban lesték a járását. Végigsétált a ház-

tetőn, s aztán egy másik lakás ablakán át bemászott valahová. Kitünt, hogy abban a másik lakásban egy Lina nevű közismert varrónő lakott. Kitünt, hogy a szappanos-gabe és sakter nem anyyira „*lunatikus*“, mint „*linatikus*“. A kile meg volt engesztelődve. „*Linatiker mecht ach ich sein*“ — mondta a tüvekől, s az öreg dr. Feitl elismerőleg bólogatott: „hatvan éves korban háztetőkön át balanszírozni, még pedig úgy, hogy „*nulla dies sine linea*“: ez testi és lelki egyensúly igazában“. A gabei méltóságra ezért még nem tartották méltatlannak a szappanos-saktert.

Dr. Fürst Aladár: Képecskék a morva zsidók multjából*)

Régesrég volt, tán igaz sem volt. Morvaország fővárosában, ahol négyszáz éven keresztül, 1454—1848-ig nem élhettek zsidók, még vagy ezren laktak Ábrahám ivadékai. II. Ottokár szabadságlevelet adott nekik és hivatkozással II. Ince 1247-iki bullájára, elrendelte, hogy „ország területén senki sem merészelje a zsidókat embervér használatával vádolni, mert azok saját törvényüknél fogva, mindenféle vér élvezetétől tartózkodnak“. A városi jog is még kedvezett nekik és megengedte az ingatlanszerzést saját negyedükön belül és kívül; keresztényekkel való peres ügyeikben pedig teljes paritást élveztek: „a zsidó két kereszténnyel és egy zsidóval bizonyít, a keresztény két zsidóval és egy kereszténnyel“. És hogy a törvényeket pártatlanul alkalmazták, mutatja a következő eset. Az öreg Ozel zsidóhoz beállít két asszony kis gyermekkel és azt 6 Márkáért megvételre ajánlják. Ozel látszólag belemegy a dologba, azonban az üzlet perfektuálását és a gyermek átvételét másnapra halasztja. Azonnal jelenti az esetet a bírónak és másnap korán két esküdt elbúvik Ozel házánál. Abban a percben, amint az asszonyok átveszik a pénzt, előlépnek az esküdtek és letartóztatják a két némbert. Az ítélet következőképpen hangzik: „Tekintettel arra, hogy ilyen nagy gaztettnek szándékát szintén tettek kell minősíteni, továbbá arra, hogy az olyan ember, ki önmagának és övéinek ellensége (hisz saját gyermekét akarta eladni), másoknak sem lehet barátja és hogy tettes és cinkostárs ugyanazt a büntetést érdemlik, mindkettő halállal bünhődjék.“

Brünn legnagyobb tudósát, Izrael de Brunát, szintén meggyanúsította valami Vajol nevezetű renegát, hogy tőle 7 éves fiút vásárolt rituális célokra. A főpap szerencséjére nem kínzást, hanem vizsgálatot rendelt el: a vád alaptalansága kiderült, a vádló maga vallott és élve került a máglyára.

A lundenburgi kis község templombajáró népe egy rövidke, téli délután fázósan ácsorog az

*) Lásd Hugo Gold: „Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart“ (Jüdischer Buch- und Kunstverlag, Brünn).

Ráchel az Émekben (Erdélyi telepés leány)

utcán. Kemény, hideg szél fúj és az egyházfi csak nem akar megérkezni, hogy megnyissa az Istenháza ajtaját. Nem találja a kulcsokat. Az emberek türelmetlenül topognak a hóban, szertenézelődnek, szitkozódnak. Egyszerre hatalmas dőrej reszketteti meg a levegőt, mintha a templom belsejéből jönne — és abban a pillanatban megjelenik a templomszolga is, magasan lobogtatva a kulcsokat. Megnyitják a kaput és megdöbbentő látvány kerül szemük elé. A zsinagóga mennyezete leszakadt, porréteg, kőtörmelék az egész padló, még a Ständerek is darabokra zúzva. Itt emberhalál lett volna, ha Samesz uram véletlenül rossz helyre nem rakja a kulcsait. — Hálából az isteni Gondviselés iránt az akkori rabbi Pizmónt (bűnbánó éneket) készít a csodálatos megmenekülés emlékére; azt Tévéth 11-én ma is elmondják még, délig bőjtölnek, délután pedig ünnepi lakomát ülnek és bőségesen gondoskodnak a szegényekről.

Kevesebb szerencsével jártak egy még kisebb község, Mähr. Aussee lakói, kiknek ugyancsak kijutott a zsidó középkor — a 18. század — borzalmaiból. 1721 szeptember 30. Kol-nidré este. A

templomban együtt a község apraja-nagyja, „Sabbosz-gój“-nak egy odavalósi asszony, ki hosszú botra erősített koppantóval, illetőleg viaszkszálal oltogatja, meg gyújtogatja a gyertyákat. Az ajtóban a fiacskája unatkozik; szórakozásból az említett bottal ütögetni kezdi a kijáratnál elhelyezett gyűjtőperselyeket. Többen rászólnak; ám akkor pártját fogja egy fiatal káplán, ki ép látogatóban van a városcában és mivel zsidó istentiszteletet még nem látott, ide is benézett. Az említett papocska daczból immár maga fogja kezébe a botot és hangos zajjal zavarja meg az imádkozók ájtatosságát. Néhány előljáró előbb tiszteletteljesen megkéri, hagyja abba ezt a lelkészhez nem illő mulatságot, az nem enged, szó szót követ, majd dulakodás támadt és a csendzavarót szépen kiteszik az ajtón. Ezért óriási a felháborodás: az ekklézsia, a papi szentség, az anyaszentegyház van megtámadva! Az ügy fölkerül az olmützi kerületi kapitánysághoz, a királyi országos rendőrhathoz, magát a császárt is informálja a püspök és bár a zsidók is megmozgatnak maguk részéről minden követ, fölterjesztéseikben keresztény tanukra is hivatkoznak, aránylag rövid időn belül már leérkezik a legfelsőbb döntés, valóban drákói ítélet. A zsinagóga, mint a gonosztett színhelye, földig leromboltassék és soha fel ne építtessék. Az állítólagos tettesek, kik a fölszentelt személyhez hozzányúltak, az egész község jelenlétében és harangok zúgása közben a börtönből vesszőkkel kikergettesse a szégyenpadra és ott homlokukra R betű (relegatur) süttessék, majd súlvos eskű és 30 frt letétele után örök időkre kitiltassanak a birodalomból. Egy 60 éves öreg embernek megkegyelmezték, két évig csak robotmunkát kellett végeznie a városi téglahutában. Az ítéletet szó szerint végrehajtották, a község megmaradt pár tagjának még a perköltséget is meg kellett fizetniök. Évtizedek múltak el, a templom romokban hevert és ha a zsidók együtt akartak imádkozni, végtelen instanciázást kellett folytatniok — Mária Terézia nagyobb dicsőségére —, hogy magánházban tizen — és csak tizen — összegyűlhessenek.

És az nem volt helvi önkény vagy bosszú műve: a császárné idejében az egész Morvaországban rendes szokás. Még a legfelsőbb zsidó méltóság viselőie, az országos főrabbi sem vonhatja ki magát alóla. Mivelhogy hivatalos ügyekben gyakran vidékre kell mennie, aziránt folvamodik, hogy útközben kísérelével együtt minjanban imádkozhassék, odahaza pedig — mivel podagrában szenved — lakásán végezhesse ájtatosságait. A kérését nem teljesítik, egyenesen a császárhoz utasítják és csak miután a városi tisztiorvos igazolta, hogy a főrabbi szűkmellű és a reggeli és estéli levegőben való tartózkodás megárt neki, engedték meg neki, hogy lakásában a „kis Tórával“ és szertartások mellőzésével imádkozhassék. Mi volt a különbség kis és nagy Tóra közt, nem világos, ellenben adót a kicsiny után kevesebbet kellett fizetni. Bürokrá-

cia offensége azt is előírta, milyen lehet az ilyen magánimaház fölszerelése. A Tóra felolvasásához egyszerű asztal, nem szószék, oltár helyett közönséges ruhaszekrény fali függönnyel, a templomülések nem lehetnek egymástól elválasztva, hanem hosszú pad és előtte keskeny polc a könyvek elhelyezésére. A templomban csak egy függő csillár lóghat és a falon néhány karos gyertyatartó.

Nagyon változatos a híres trebitschi posztók sorsa. Mátyás király, török hadak, császáriak dúlják a városkát, tűzvész pusztítja, dögvész tizedeli a népet, a földesúr pedig gondoskodik róla, hogy nagyon el ne bízzák magukat. Volt egy templomuk, „magas“ templomnak hítták, mert a város magasabb részében feküdt. Szembe fektetett az uraság kastélya és amikor a templomot péntek este vagy ünnepnapon kivilágították, fénye tán beömlött a grófi termekbe is. Ez mélyen bántotta az egyik Lichtenstein hercegnő vallásos érzését és ura szigorú ukázt adott ki, hogy a zsinagógát, mely pedig egyszerű fából épült, mélyebb helyre építsék, ahol nem emelkedik túl a többi házakon.

Kolerajárvány pusztította a hitközséget. Egy 90 éves aggastyánnak meghalt minden hozzátartozója, őt mintha kikerülni akarná a halál. Ekkor jámbor ötlete támad: hátha önként feláldozná magát testvéreiért, az menekülést jelentene községének. Hogy tervéről ne tudjon senki, éjszaka kiment a temetőbe, sírt ásott magának, majd négy lécet állított melléje és azokra deszkákra homokot, köveket rakott. Az állvány úgy volt megcsinálva, hogyha az egyik oszlopot meglökte, az egész földtömeg rája zuhant. Így lett az ősz Rafael zsidó saját magának sírásója és községének állítólag megmentőjévé. Egy 1744-ben állított sírkő őrizte meg e hőstett emlékét.

Egyéb legendás történetek. Színhelyük főleg Nikolsburg. Mikor II. Ferdinánd császár 1625-ben bevonulását tartja a városba, a zsidóutca közelében egy téglá esik kísérete egyik tagjának fejére. Ezért a császár ki akarja űzni az egész zsidóságot országból, ha a tettes három napon belül nem jelentkezik. Eljakum rabbi magára vállalja a tettet, amiért kiszúrnák a jobb szemét és azt vaslakatba zárják. A lakatot még ma is mutogatják az új zsinagóga kapuboltozatában.

A nikolsburgi „Éruvház“ valamikor a zsidóutca utolsó háza volt és az éruvot viselte, azaz volt a határzsinórt, melyen túl szombaton nem volt szabad vallásos zsidónak semmilyen tárgyat hordani. Körülbelül 100 évvel azelőtt megvette ezt a házat egy Topolansky nevű keresztény ember, aki ezt a zsidó jelvényt el akarta távolítani háza homlokzatáról. Az akkori rabbi, a híres R. M. Binet, erre maga ment el a ház tulajdonosához és megígérte neki, hogy áldást mond a házra, mely megvédi minden tűztől. Azóta négy tűzvész pusztított a zsidóutcában — a legutóbbi pár évvel ezelőtt — és bár az Éruvház kezdetben zsúpfedeles volt, ma pedig zsindelet fedí, a lángok mindig kikerülték.

IRODALMI TÜKÖR

SZÉKELY BÉLA: IRÓK — IRÁSOK.

Avigdor Haméiri budapesti látogatása kedves alkalomul szolgált arra, hogy egy kis seregszemlét tartsunk a magyar nyelvű zsidó lírikusokról. Hiszen Avigdor Haméiri is itt, e lap hasábjain kezdte meg irodalmi működését, itt jelentek meg első versei. Persze magyarul. És ez az, ami számunkra tanuságul szolgál. A magyarul író Haméiri már akkor is — zsidó költő volt, költészete azonban a héber nyelvben találta meg azt az eszközt, amelyben örök nagyságra teljesedhetett.

És itt hadd oszlassunk el egy kis félreértést. Beszélnek egyik, különben kiváló költőkről: valamikor régen, amikor még nagyobb keletje volt a versnek, egyik legszebb költeményét a lap „tendenciája” szerint variálta. Megjelent tehát az egyik zsidó lapban a következő sorral: „Üldöztek keresztények szerettek zsidók”. A másik héten azt hiszem az *Élet* című akkori lapban: „Szerettek keresztények, üldöztek zsidók” — és hogy a sor teljes legyen, az egyik radikális lapban: „Üldöztek keresztények és üldöztek zsidók”. A negyedik variációról — „Szerettek keresztények, szerettek zsidók” — már nem tudok. Nem is látszik valószínűnek. Ez a kis példa csak annak illusztrálására szolgál, hogy egy versnek még nincs köze a zsidósághoz, ha huszonötször is előfordul benne, hogy zsidó. És akkor se zsidó, ha numerus claususról szól, vagy pedig valami vallásos motívumot kovácsol verssorokba. Hogy mi a zsidó vers? — Patai Józsefről itt nem illik szívem szerint szólni, őt magasztalni. — Nem nehéz megállapítani: az, amelyet csak zsidó írhat meg és amelyet azért ír így meg és nem másképp, mert zsidó. Itt van előttem Peterdi Andor egyik régi verses könyve: *Éneklő zarándok*. Nincs benne egyetlen vers sem, amely „zsidó” volna, abban a régi értelemben, programszerűen az. De nincs benne egyetlen egy vers sem, amely ne Peterdi Andort, a zsidó költőt reprezentálná. Nem a versnek kell zsidónak lenni, de a költőnek zsidósággal telítetnek a mult dicsőségével, gettók senyvedésével, egy új reneszansz hitével, az országépítés munkájának áhítatával. Van, akiben ez programszerűséggé válik, de mert igaz költő: minden versével tömegeket ragad magával, verssorai ott élnek egy új, chaluc-szellemű ifjúság ajakán. *Gizskalai Jánosra* gondolok, aki ugyancsak a *Mult és Jövő* hasábjain bontakozott ki és aki, — hogy régi szóval éljek — ennek az új zsidó ifjúságnak harsonása. Propaganda-versek? — Igaz, de ép így propagandista Ady, ép úgy Freiligrath, Herder.

A fiatal zsidó versírók egész sora él, különösen Erdélyben. Ezeknek a verseiben minden benne van, ami igaz zsidóság. Ők maguk is százszázalékos zsidók. De nem százszázalékos — költők. És ép ezért ennek a jószándékú, új „cionista” literatúrának a legtöbb esetben irodalmi jelentősége nincs. Egyetlen nevet akarunk csak kiemelni itt: Halmágyi Máriaét, aki igaz költő. De hadd említsük meg egy másik fiatalnak a nevét: Sebesi Ernőét, aki nem a zsidóságon át jut el költészetéhez, de költészetén át — a zsidósághoz. Ebből a vajudásból komoly értékek bontakoznak már is, Sebesi nevére felfigyelünk és sokat várunk tőle. Ezt a várakozást igazolja a *Mult és Jövő*-ben megjelent több verse és legújabb verseskötete: „A végső szó”, melynek legszebb darabjait e hasábkon láttak először napvilágot.

Két pap-költőről kell megemlékeznünk a magyar nyelvű zsidó költészetről szólván: Kiss Arnold és Papp Izsákról. A vers számukra: igehirdetés; a vers számukra: lélekből kiszakadt prédikáció. Még akkor is, ha színtiszta lira.

A zsidó renaissance-asszony lírája zeng a legszebb magyar nyelven Patai Edit verseiben, akinek „Engem is hív a föld” című verseskötetével szemben a *Mult és Jövő* azt a mulasztást követte el, hogy még mindig nem ismertette. A zsidó anya költészete: Várnai Zseni és Fürth Margité.

Sok érdekes nevet lehetne még felsorakoztatni, de elégedjünk meg annak megállapításával, hogy zsidó költők zsidó lírája még sok meglepetést tartogat azok számára, akik a versben nem csak a zsidót, de a költőt keresik. --

A magyar zsidó életnek egy új krónikására akarom felhívni a figyelmet: Rózsa Ignácra, aki „Áron öt könyve” címen regényciklust ír, modern autóbiografia formájában. Immár második kötete jelenik meg ennek a ciklusnak, amely újabb tanusággal szolgál: a könyv értékét nem feltétlenül az „irodalmi” tartalom adja meg, nem az, hogy mennyire regény, hanem hogy mennyire élet. Rózsa Ignác ciklusában a magyarországi zsidóság keresztmetszetét kapjuk, emberi dokumentumot. Egy kis zsidó gyermek útját írja meg e regényben, aki már ott tart, hogy minden szegénységen és kínlódáson átvégződve: tanító lesz, sőt jogász is. E regényben nem a hős sorsa az, ami elsősorban érdekel bennünket, ha olyan rokonszenves is, ha annyira testvérünk is a lelkek még le nem bontott gettójában; hanem mindaz, ami a hőszünket körülveszi: a kis zsidó hitközség élete, a zsidók és parasztok viszonya, a „kile” majd az iskola, azután a tanítóképző, az új hitközség, amelynek tanítója, azok a közösségek, amelyekben a kis zsidó ifjú: a maga egyéni életét keresi és mindig szembetalálja magát a zsidósággal és a zsidóság nagy problémáival. Rózsa Ignác regényében nem keresünk irodalmi értékeket, mert többet kapunk annál: zsidó életet abban az őszinte és naiv megrajzolásban, amely igaz lelke ösztönös ereje.

A külföldi irodalom három érdekes könyvével akarok ezúttal foglalkozni a könyvek nagy garmadája között. Ilja Ehrenburgról már írtam egy ízben, amikor klasszikus humorú zsidó szatírája: „Das bewegte Leben des Lojzik Roitschwanz” megjelent. — Ehrenburg a modern orosz irodalom egyik legérdekesebb alakja, aki utóbbi évek során azonban egyre jobban kiszakadt az orosz életből: európai lett, sőt teljesebben: európai zsidó. Új könyve: „Visum der Zeit” — nem orosz vizumot jelent Ehrenburg leiki útlevélén, amellyel Lengyelországot, Németországot, Bretagnet stb. és ami bennünket legközelebb érint: a Szlovénzkót bejárja. A zsidó Ehrenburg persze zsidókkal találkozik Lodzban, Varsóban, Gerben, a csudarabbi chasszidjai között — és keresi is ezeket a találkozásokat. A lengyel zsidóság életéről páratlanul érdekes képet kapunk. „A párisi rendőrök nedves törülközővel ütik a delikvenst, úgyhogy annak a testén nem marad nyom még akkor sem, ha a szerencsétlen „ismeretlen okok” következtében közben elpusztul. Ha a lengyelek azt mondják: Ugyan kérem, hol van nálunk antiszemitizmus, nézze meg a törvényeinket, sehol semmiféle korlátozás, a legveljesebb szabadság” — úgy ezekre a nedves törülközőkre kell gondolnom.

Ehrenburgot különösen a chasszidizmus érdekli. Meglátogatja Reb Josselet, a skierniewicei chasszidot. Mi a chasszidizmus? — kérdi tőle. — A „miznagdim”-ok mindenek fölé a törvényt helyezi.

Ilja Ehrenburg

lyezik. De hiszen a katonákat mindenütt másképpen oktatják. Minden katona azonban megtanulja az „egy-kettőt”. Ha háború tör ki, rossz katona lenne az, aki csak az „egy-kettőre” gondolna. Egy jó katona mindent elfelejt, — amire tanították. És az egész élet csak — háború.

— Hogy mi a „mennysország” és mi a „pokol”. Halála után az ember még egyszer átéli egész életét. Az öröm, amelyet ő okozott szeretetével: ez a paradicsom. A pokol — az a gyalázat. Ahhoz, hogy az ember fel tudjon emelkedni, előbb esnie kell. Aki nem esett el, az fel sem kelhet. A szegénység az Istenhez vivő út. Már a Zoharban írva van: az Istennek sokféle ruhája van, de az imádkozásnál a szegények ruháját veszi fel.

— Mi a fontosabb: az ember magatartása Istennel, vagy embertársaival szemben? — kérdi Ehrenburg.

— Az első pillanatra úgy látszik: Istennel szemben. Az Isten minden, az ember csak porszem. De ha sokat gondolkodunk felőle: fontosabb az emberrel szembeni magatartásunk. Ha az ember Istent megsérti, úgy csak az Istent sérti meg, de ha embertársát megsérti: úgy megsérti az Istent épúgy mint az embert.

A könyv egyik legérdekesebb fejezete a gerer rebbenél való látogatása. Bennünket azonban különösen a szlovenszkoí utiképek érdekelnek, amelyben ez az érdekes orosz író fölfedezi számunkra — a Szlovenszko lelkét, az ott élő zsidóságot, amely annyira más, mint a többi.

Ehrenburg könyve több útleírásnál: a mai Európa egy darabja és ezen belül: a mai zsidóság egy darabja. A Paul List Verlag kiadásában jelent meg ez a szép könyv.

Franz Werfel

Franz Werfel sokat vitatott új regényének: „Barbara, oder die Frommigkeit”-nak is megvan a maga zsidó szenzációja, Amikor Werfel kikeresztelkedéséről hírek terjedtek el, amelyeket különben azután maga cáfolt igen erélyesen és öntudatosan meg: irodalmi körök a Barbara-ban keresték kikeresztelkedésének igazolását. E hatalmas regénynek ugyanis egyik főalakja Albert Engländer — zsidó. Ez a meghasonlott zsidó lélek a kereszténységgel való

nagy kibékülést keresi, nemcsak Krisztus szerepén át, de a katolicizmus miszticizmusában is. Már teljesen felborult lélekkel fölkeresi az egyik csudarabbit, hogy az új friggy megkötésére rábírja. A csudarabbinál való jelenet a könyv egyik legérdekesebb, legmélyebb fejezete. Engländer azután a bécsi hercegeket keresi fel, — ahol természetesen egyszerűen lefoglalják és örültekházába dugják. A Barbara-nak ez az egyik főfigurája, akiben Werfel a zsidóság és a krisztianizmus között vergődő, talaját vesztett lélek vergődését és összeroppanását írja meg. Mint minden más írásában: Werfel ebbe is egész sereg zsidó figurát rajzol meg, akiknek életéhez akaratlanul, sőt talán elkerülve és tagadva, soha ki nem mondottan — úgy tapad a zsidóságuk, mint a ruha a nedves testre. Werfel új regénye a Zsolnay Verlag kiadásában jelent meg.

A harmadik nagyon érdekes esemény: Marcuse életrajza Börneről. Az emancipáció két nagy konvertitájának Börnének és Heinének zsidósága körül az utóbbi időben sok szó esett. „Confessio judaica” címmel jelentek meg Heine zsidóságra vonatkozó írásai, levelezése, éleadata. Legfőbb ideje, hogy Börne zsidóságát is rehabilitáljuk, s ennek tesz nagy szolgálatot Ludwig Marcuse hatalmas

könyve, amely több életrajznál: a frankfurti zsidóság monográfiája ez a könyv. Börne kikeresztelkedése nem azt jelenti, hogy kilép a frankfurti zsidó gettóból, hanem csak annyit, hogy egy új szélesebb gettó közösségét vállalja: a német gettót, sőt tovább: benne az európai szellem gettóját. Heine számára a kikeresztelkedés a nyugat szalonjába való belépőjegyet jelentette, Börne számára a hazafi és a forradalmár egyensúlyba jutni nem tudó mérlegének ide-oda mutató nyelvét. A frankfurti gettó beesett mellő, lázadó szemű Löw Baruchjából Európa szellemi megújulásának egyik vezére lesz: Ludwig Börne, akiben a zsidó szellem egy új megnyilatkozása érett tetté. Ő nem eszmék kitermelője, hirdetője volt: hanem eszmék *valóra váltója*. Őbenne véget ért őseinek gettóba zárt meditációja. Az emancipáció hamis ideológiájában úgy hitte, hogy a tett útja — a kikeresztelkedésen visz át. Ma már tudjuk, hogy lelkek szédülete volt ez: akkor s dr. Ludwig Börne volt rendőrtiszt, később író alakjából így bontakozik ki az igazi ember, a héberül tanuló érzékeny és álmodozó Baruch Löw, akinek izzó hazafisága és izzó forradalmisága között egyetlen közös nyugvó pontja volt: a zsidósága.

Elérkezett az ideje, hogy Börnét is a zsidóság a maga számára rehabilitálja.

TANNER ŐRNAGY KÖNYVE.

A háborús irodalom újabb lendületet nyert. Hallgató évek után most hazai és külföldi írók mesteri tolla alatt újra megelevenedik a háború. A véres események újra élénk tárnak, szívünkbe markolnak, könnyeket fakasztanak. A legtöbb háborús könyv szerzője azonban majdnem figyelmen kívül hagyja, hogy a hadszíntereken a harcoló csapatokon kívül békés polgárok, gyermekek, asszonyok, aggok is éltek. Éltek és szenvedtek épúgy mint a hős katonák a lövészárók ezer borzalma közepette.

A zsidó olvasó számára Tanner őrnagy könyvének, amely „Frontberichte eines Neutralen vom schweizerischen Major Tanner” címen jelent meg, különösen azok a részletei bírnak érdekességgel, amelyek éppen ezeknek a frontmögötti martiroknak vannak szentelve. Természetesen Tanner őrnagytól távol áll minden tendencia, vagy a zsidóságra vonatkozó részletek kiemelése, de talán épp ezért az objektivitás éles világításában még megrendítőbben hat a zsidó sors mélységes tragikuma. Salamon zsidó és felesége Sára, akiknek sorsáról e könyv jónéhány lapja behatóan foglalkozik, típusok, akiknek hasonmását százával, ezrével találhatjuk a galíciai kis városok piszkos, sáros gettóiban. A háború éveiben a galíciai gettók sötét színeibe a vérnek és az emberfeletti szenvedésnek égő színe vegyült. A Tanner őrnagy tollára kívánczó, egy rettentő film gyorsaságával lepergő képek közül a legszomorúbb, a legkietlenebb, ennek a zsidó házaspárnak és gyermekeiknek a sorsa. Salamon zsidó nem járt soha a lövészárókban, de azért ismeri jól a kozák fegyvert, amely gyönyörűséggel ontja ennek a szürke vézna kis zsidónak a véré. Neki borzalom, ha a kozákok jönnek és bárhogy imádkozik is távozásukért, borzalom, ha kivonulnak. Véres fővel, összeszabdalt testtel, majdnem holtan fekszik a gabonában az oroszok távozása után. Hiába adta oda minden pénzét nehéz munkával szerzett kis vagyonát, a zsidónak nincs kegyelem. Utolsó öntudatos percében csak azért imádkozik, hogy felesége és gyermekei közelében lehelhesse ki lelkét. A kozákok holtnak hiszik, ellovagolnak, Salamon mikor magához tér, jólelkű parasztnál talál menedéket. Ezek ápolják és kihívják hozzá a városból feleségét és gyermekeit. És Salamon felgyógyul, tovább él, tovább dolgozik, tovább küzködik, míg egy napon újra megkondul feje felett a vészharang, újra jön

a kozak, újra vér és szenvedés, határtalan, megmérhetetlen célnélküli szenvedés.

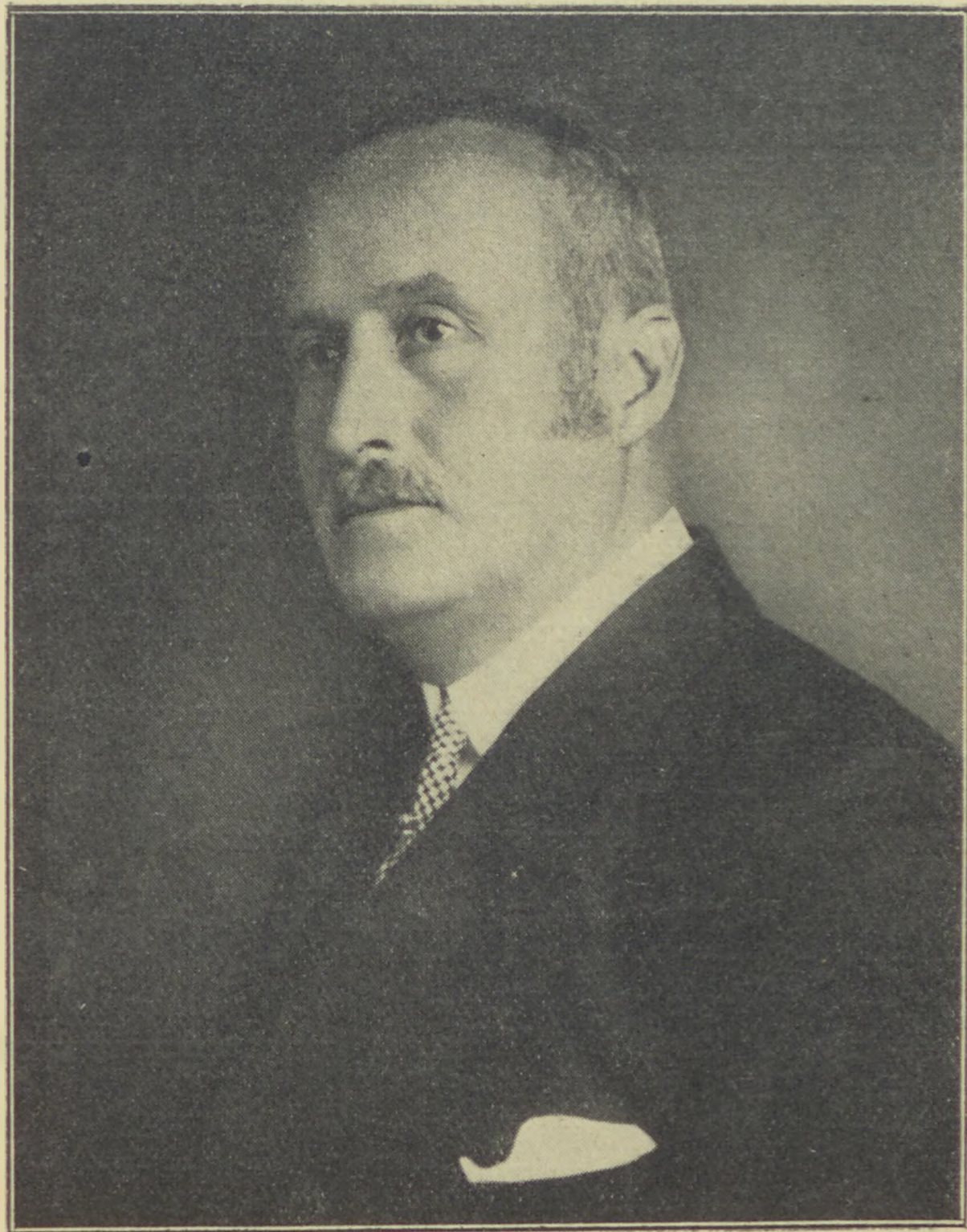
Tanner őrnagy könyve távol van minden hatásvadásztól, mégis, dacára annak, hogy néha gyönyörű győzelmes napokról, boldog fellángolásokról is ír, ma a háború győzőre és legyőzőkre egyaránt szomorú befejezése után megrendítő véres tragédia erejével hat. Dr. Hohenberg József.

NYOLC HOLD FÖLD. Sásdi Sándor regénye.

Azok, akik hangoztatják, hogy a zsidóság csak városi irodalmat csinál, hogy a föld népe és maga a föld nem keltenek visszhangot a zsidó íróban — olvassák el Sásdi Sándor könyvét. Ebben a könyvben a föld kilép személytelenségéből és eleven, ható erővé, a regény drámai mozgatójává válik. Sásdi tehetségének talán legerősebb bizonyítéka, hogy megérteti velünk a földnek, az áldott, termő magyar földnek azt az óriási hatalmát, hogy megérteti velünk azokat az embereket, akiknek lelkén a legnagyobb úr a föld.

Megállapíthatjuk, hogy az amit Sásdi ezzel a regénnyel adott, tiszta magyar irodalom. Akármilyen sötét antiszemita szemüvegen nézik: ez tiszta magyar irodalom. Magyar levegő, magyar nap, magyar föld táplálta. Fog-e valaha Sásdi Sándor zsidó regényt írni, kétséges. Mégis sajátos, zsidó szempontból tekintve is nagy értéknek tartjuk könyvét. Segít megdönteni azt a tévhitet, hogy a zsidó írók csak a „romlott“ városi miliőt értik meg, nem tudnak odahajolni a föld embereihez és a földhöz, hogy hallgassák szíve dobogását. Szinte chaluc-munkát végzett ezzel ez a fiatal magyar zsidó író, hasonlót ahhoz, mint a neki talán idegen testvérei ott a Szentföldön, akik époly rajongóan szeretik a földet, az áldott anyaföldet, mint a magyar paraszt és akik a munka fegyvereivel döntötték meg a másik tévhitet, hogy a zsidó nem alkalmas az egyszerű, becsületes földművesmunkára. P. E.

LÖWINGER SÁMUEL: DARKE HANIKUD VE-HANEGINOTH. (A pontozás és hangsúlyozás módjai.) Rabbi Móse Hanakdanna, a „pontozó“ Rabbi Mózesnek, a régi maszoréta mesternek munkáját adta ezúttal ki *Löwinger Sámuel*, tudományos magyarázatokkal és jegyzetekkel. Kellemesen érinti az olvasót a komoly értekezés-számba menő bevezetés folyékony hébersége. A szerző, aki fiatal kora ellenére a zsidó tudományos világban a héber kéziratok kiadásának specialistájaként ismeretes, a helyes szöveget *hat különböző kézirat alapján* állapította meg, amelyek közül a legfontosabb a budapesti Rabbiképző intézet gazdag kéziratgyűjteményében foglal helyet. Mindig elsőrangú feladata volt a zsidó kutatóknak a régi maszoréták tudományos kiadása és hozzáférhetővé tétele. Hisz ezek a régi tudósok egész munkásságukat annak szentelték, hogy a biblia helyes olvasási módját megállapítsák. A héber kiejtés megjelölésére szolgáló pontozás kérdése jóformán még ma is megoldatlan. Még ma is vitás például, vajjon a Talmud idejében ismerték-e már a héber betűpontozást, vagy csak a gaonok idejében keletkezett, amikor először bukkan fel mai formájában. A XII—XIII. századbeli híres angliai tudós család kiemelkedő tagja R. Móse Hanakdan mindjárt első mondatában hangoztatja az ő hitét, hogy a pontozás is Szinájtól származik, később elfelejtették, míg Ezra idejében megint felújították. Ettől eltekintve tudományos megállapításai annak idején hatalmas lépéssel vitték előre a maszorétát. Igen becses tehát, hogy alapvető főmunkáját, a „Darke Hanikud Vehaneginoth“-ot közelebb-ről megismerjük. Patai György.

Dr. Stein Viktor

BESZÉLGETÉS DR. STEIN VIKTORRAL

a „Szlovenszkói Hitközségek Szövetsége“ elnökével.

A pozsonyi neológ zsidóság felismerte azokat az előnyöket, melyeket a személyi harc kiküszöbölésével járó választás eredményez s immár harmadszor választotta meg egyhangú bizalommal dr. Stein Viktor ügyvédet a hitközség elnökévé. Szinte csodálatos, hogy — a hitközség ügyein kívül — mekkora munkát vállalt még dr. Stein. Cselekvő energiával és humánus szívvel, elsősorban a numerus clausus folytán Pozsonyba tódult szegény egyetemi hallgatók segítségére sietett. Megalakította a „Mensa Akademica Judaica“ egyesületet, melynek hét éven át elnöke, majd díszelnöke. Néhány évvel ezelőtt sikerült létrehoznia a szlovenszkói kongresszusi és status quo hitközségek szövetségét, mely döntő fontosságú volt a hitközségek fejlődésére és békés együttműködésére. Dr. Stein öt éven keresztül dolgozott a szövetség létrejöttén és itteni elnöki minőségében, fölbecsülhetetlen eredményeket tudott elérni.

Fölkerestük dr. Stein Viktort, hogy leendő programjáról nyilatkozzék a *Mult és Jövő* számára.

Dr. Stein szerényen elhárítja a kapacitálást, minden dicséretet személyével kapcsolatban túlzottnak tart és csakis hitközsége és a szlovenszkói zsidóság érdekét érintő kérdésekről hajlandó beszélni.

— Az elmúlt években — mondja dr. Stein — megmutattam az utat melyen haladok, programbeszédet tehát nem is tartok, csak beszámolót. Nekünk itt a keleti chasidizmus és a nyugati zsidótlanság között vigyáznunk kell, hogy megmaradjunk a helyünkön, és én azt hiszem, hogy megfelelően tartjuk a mérleget. Az alkalmazottaink fizetését rendeztük. Templomunkat megnagyobbítjuk. Intézményeinket gyarapítjuk. A fiúárvaház a napokban fogják felavatni, kórházunk már tető alatt áll. Modern felszerelésé-

hez megegyeszer annyi pénzre van szükségünk, mint eddig, mit gyűjtés útján akarunk előteremteni. A rituális felügyeletet az orthodoxia fogja ellátni, míg mi adminisztratív természetű részvételt biztosítottunk magunknak. Országos érdekű problémánk közé tartozik a rabbi- és tanítóképző kérdésének rendezése. Prága, multjánál és jelenlegi helyzeténél fogva is, aspirál arra, hogy a szeminárium ott állítassék fel, nekünk azonban nehéz lesz onnan rabbit alkalmaznunk, viszont ők a mi városunkból könnyen megtehetik. Mégis megvan a megegyezés lehetősége, mert Prága a legkonzervatív nevelést garantálja.

Dr. Stein Viktort a mult év nyarán választották meg a *Jewish Agency* szlovenszkói delegátusának, míg pótdelegátus a hitközség elnökhelyettese, dr. *Porzolt Aladár* lett. Dr. Stein Palesztina felépítéséről a következőképp nyilatkozik:

— A zürichi nagy napok felejtethetlenné maradnak számomra. Tőlem telhetően igyekszem előmozdítani a cionizmus nagy ügyét, abban a tudatban, hogy Palesztina valamennyiünknek nemcsak közös büszkesége, de közös gondja is.

Mint a „Történelmi Társulat“ alelnöke, dr. Steinherz egyetemi rektorral dolgozik a köztársasági zsidóság történetének megírásán, a szlovenszkói rész külön feldolgozása mellett.

Meg kell arról is emlékezni, hogy dr. Stein a most alakult ifjúsági egyesületnek is alelnöke. Örömmel állapítja meg, milyen komolysággal és akarással igyekeznek a fiatalok az általános ismereteket elsajátítani. Mindenesetre célszerű, ha az ifjúsági egyesületek a felnőtteknek adják át az irányítást.

Fodor Fülöp.

LÁTOGATÁS EGY MENZÁN.

A jótékonyosság a zsidó felfogásban úgy szerepel, mint a nagy különbségek kiegyenlítője. Épp ezért vezető szempontjainak fejtegetésével gyakran találkozunk a szent könyvekben, ahol ilyen mondások világítanak: „aki embertársának arcába kergeti a szegyenpirját, annyi, mintha vérét ontaná“. A zsidó felfogás itt elveszti sokat felhánytorgatott realitását, érzékenységgé válik a formákra, mintha a segítség ténye mellett a segítség módja egyenrangú szerepet játszana.

A hivatalos jótékonyaságról sokat írnak hivatalos mondatokban, dicsérő frázisokban, megállapított sorrendben szereplő nevekkkel — de én már álltam megajándékozott gyermekek között fájó szívvel, nézve az egész ünnepséget, amely a négerek réztányéros csindarattájára emlékeztetett — a réztányérok hangos fényessége mellett nem tudott felragyogni az emberszeretet aranysugára.

Én már láttam előszobázó szegényeket, akiket úgy kezeltek, mintha bűnösök volnának. Mintha a falakon ott állott volna a mondás: „Segítek rajtad, mert így parancsolja a humanitás, de tudd meg, bűnös vagy, mert a szegénység bűn“. Pedig egészen más jelszavakat kellene a falakra vésni, az alázat szavait, az Isten előtt való egyenlőség szavait és a halálban való örök nagy egyenlőség szavait.

Mindezt néhány rövid perc leforgása alatt gondoltam el, míg meghatva álltam meg a páva-utcai nőegylet ebédeltető termének ajtajában. Szinte alig mertem előre lépni, mint az idegen, aki fél megzavarni egy kedves családi kört. A teremben óránként felváltva munkanélküliek, gyermekek és diákok kapnak ebédet. Most éppen a diákok voltak soron. Örültem, hogy a fiuk nem vettek észre, hogy fiatal, friss lármájuk egy pillanatra sem halkult...

Künn nedves, hideg idő volt és bizony tudom, sokan közülök fűtetlen szobában tanultak délután, sokan közülök délig alig esznek meleg ételt. De itt jó szív, jó ebéd és meleg szoba várja őket. Mindegyik a maga szűkebb kollégái között ül, külön a gimnazisták, külön a zsidó tanítóképző hallgatói.

Mosdanak ebéd előtt, imádkoznak ebéd után. Valakinek diétás étel kell. Előkerül a speijz kulcs és szól az utasítás: ide a babfőzelék helyett két lágy tojás jön... Semmi hivatalos ridegség, semmi csindaratta.

A fiuk nagyrésze kalapban ül. Farkas főtisztelendő mosolyogva nézi őket. Itt mindenki mosolyog. A nőegylet elnökösszonya Rosenberg Sándorné és hűséges segítői: dr. Farkasné, Darvasné, Schlesingerné, Koch Boriska és a többiek. Talán nem stílszerű, hogy neveket említek, nem is fontos, de ez már a szokás hatalma.

A konyha kicsi, szinte csodálatos, hogy milyen ügyesen találunk a kis konyhában a sok vendég számára. Véletlenül írtam: vendég, de ha gondolkoztam volna hogyan nevezem azokat, akik ezen a diákmenzén étkeznek, akkor is csak ezt a szót használtam volna. Hogy is nevezném másképpen ezeket a zsidó ifjakat, a mi legdrágább értékeinket, akik közül ki tudja melyik hordja kopottas tarsolyában a marsallbotot. Ezt érzik a nőegylet hölgyei, amikor kiszolgálják őket kedvesen, anyásan, az ifjúságnak kijáró tisztelettel.

P. E.

LONDONI LEVÉL A W. I. Z. O.-RÓL.

A legutóbbi palesztinai zavargások természetesen a női munkát is erősen hátráltatták, de nagyjában mégis elmondhatjuk, hogy ezen a téren nem észlelhettünk lényeges visszaesést, sőt a cionista asszonyok munkájukat csodálatraméltó impetussal és a valódi palesztinai „b'chol zoth“-tal folytatják tovább.

Már ma megállapíthatjuk, hogy a női lakosság és az apró gyermekek jólétének gondja nagyrészt a nők autonom ellenőrzése alá tartozik. Amíg a Hadassah éppen a zavargások alatt nagy szolgálatokat tett az egészségi standard megóvása körül, addig a Cionista Nők Világszövetsége (W. I. Z. O.) az ő részben exponált és fenyegetett központjaiban főképp a nagy tanító-farmon Nahalal-ban a környék asszonyait és lányait gyűjtötte össze. A legnagyobb energiával és nemcsak asszonyoknál ritka bátorsággal folytatták a mezsei munkát, mialatt állandóan készenlétben állottak a támadások ellen.

Az új Alijah-val bevándorolt és a fenyegetett kolóniákról menekült chalucák nagy számát fogadták oltalmukba a tanító farmok és így ezek nagyon rászorulnak épületeik kiépítésére és megnagyobbítására.

Ezzel egyidejűleg a W. I. Z. O. telavivi háztartási iskolájában a lányok az arab főzeléktermelők bojkottjára, a telavivi és haifai magán-veteményskertek annál intenzívebb művelésével feleltek, ami lehetővé tette, hogy ezek a városok önmagukat élelmezzék. És ha a bojkott, amit remélünk, rövid időn belül megszűnik, a kertgazdaság terjedése és a W. I. Z. O. növendékek tanítása révén való fejlődése nemzetgazdasági szempontból akkor is határozott értéket fog jelenteni.

Az újabb időkben a W. I. Z. O. munkás-konyhája Nachlath-Benjamin-ben sokszáz nehezen dolgozó embert lát el. A Montefiore-(Kirjath-Mosche)ben működő Babyhome is nehéz napokat és heteket látott. Itt igen sok gyermeket koncentráltak a védett főépületben, míg a szomszédos városrész puskatűz alatt állott. Ma már újra normális élet folyik a csecsemő-otthonban, de még mindig túlzásfoltosság uralkodik. Éppúgy a W. I. Z. O. „Mothercraft Training Centre“-ben Tel-Avivban és a különböző csecsemő gondozó állomásokon.

Mindezen üzemek ma nagyobb terheket rónak a zsidó nőkre a galuthban; sokhelyütt az épületek is megrongálódtak és csakis a W. I. Z. O.-ban tömörült asszonyok zárt és megingathatatlan falénak sikerülhet, hogy a szükséges anyagi eszközöket előteremtse.

Figyelemreméltó, hogy a W. I. Z. O. éppen most a világ legtávolabbi részeire is kiterjeszti munkáját és ismerető lapjait minél több és több nyelven kénytelen megjelentetni, így héberül, németül, angolul, franciául, jiddischül, spanyolul, mert úgy a távol Keleten Indiában, Kinában, mint Észak-Afrikában, Portugáliában és a Baltikumban új csoportjai alakultak.

A W. I. Z. O. londoni központjának irányítását az új főtávkárnő *dr. Hoffmann Martha*, a jeles író nő vette át, aki a *Mult és Jövő* olvasóinak állandóan be fog számolni a W. I. Z. O. munkájáról.

MANDL BERNÁT.

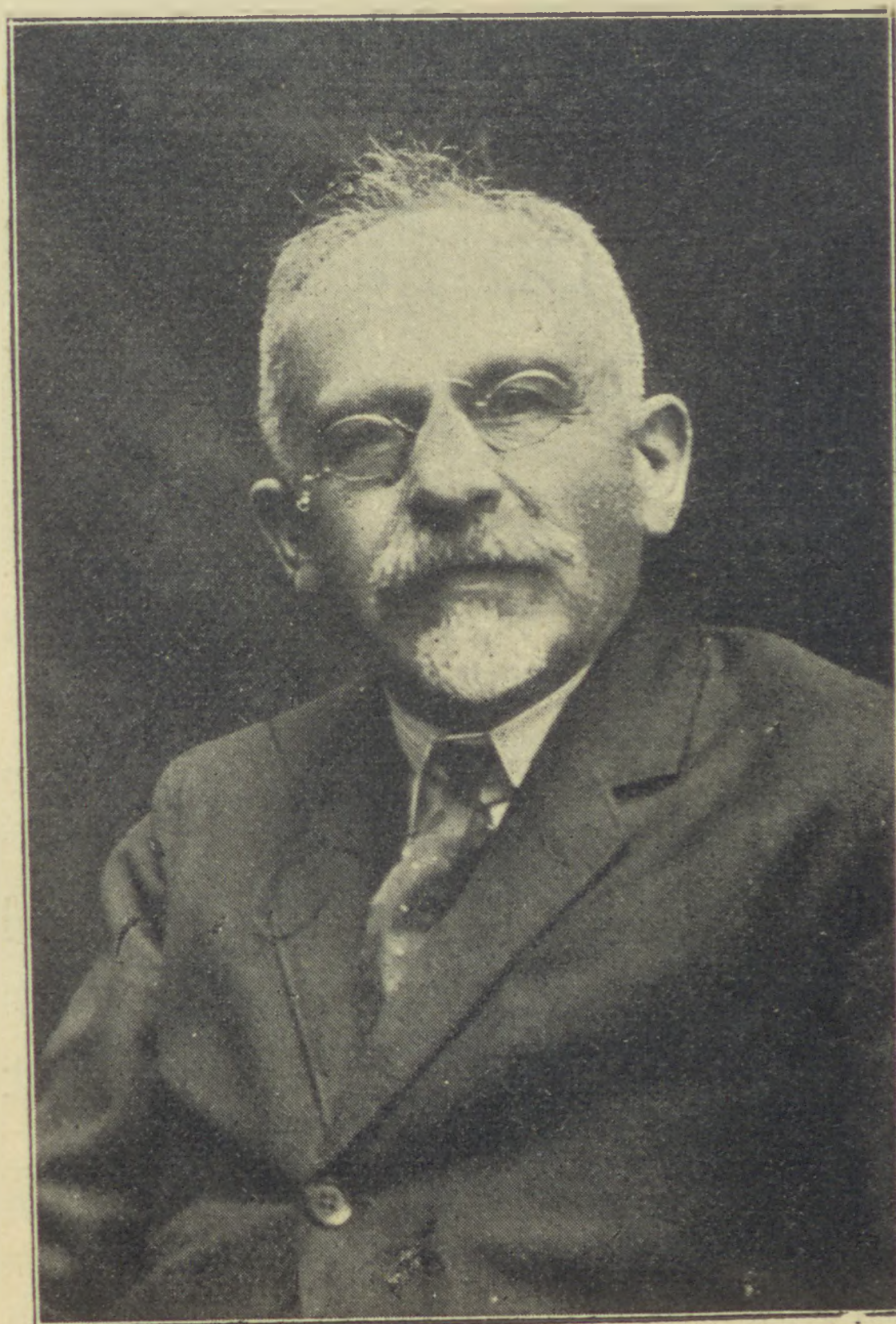
Egy már fél százada letűnt kor képe áll előttünk, mikor *Mandl Bernát* tanár búcsúlevelével állunk szemben.

Akiba Eger poseni rabbiról, a Mendelssohn-korabeli Szofer Mózes ípjáról olvassuk nemrég kiadott leveleiben, hogy élemedett korában, hosszú rabbiviselt pályája végéféle annak az óhajnak adott kifejezést, vajha Isten megadna neki, hogy ne kelljen rabbisztséget viselnie, hanem élhetne komoly és szent hivatásérzetének megfelelő „becsületes” életet s lehetne valahol tanítómester. Hihetetlen hang, talán azóta sem kelt egyetlen hasonló sorsú ember ajkairól. Süt-kérezni a dicsőség fénysugaraiban, teleszívni keblét a hódolat tömjénfüstjével — és mindezt megsokalni, lenézni és oda vágni gyerekek, vásott sihederek közé, a templomban az utolsó padban foglalni helyet, a balbatim becsülésének alsó fokán maradni, sovány kenyeret enni — csak azért a tudatért, hogy áldásos munkát végezve, igaz érdemet szerez, hogy szent hivatást teljesít, hogy kenyerére becsületesen rászolgált!...

Amit a sors a nagy rabbtól megtagadott, megadta napjainkban egy oly férfinak, ki eddig nem vétette észre magát és csak most, hogy nyugalomba vonult, zajlott fel tisztelőinek lelkében a sajnálkozás, hogy őt az iskolában nélkülöznünk kell.

Mandl Bernát, a pesti izraelita hitközség polgári fiúiskolájának igazgató-tanára eredetileg rabbi irányú képzést nyert a nagynevű Hildesheimer kismartoni rabbinál és későbbi berlini rabbiszemináriumi tanárnál, mély és széleskörű teológiai ismereteinél fogva, szelid lelkiségénél, jámbor, nemes gondolkodásánál s karakterének sok más kiváló vonásánál fogva derekasan megállotta volna helyét rabbiállásban, de szerénységében irtózott az exponált szereptől és attól, hogy észrevétlenül bár lelki függetlenségét feláldozza, a közvélemény rabjává legyen és inkább iskola-mesteri pályára lépett. Egy teljes félszázados munkásság alatt a hívek ezreit nevelte a becsületes, zsidó élet számára. Az irodalom oltárán csak azzal a csekély idővel áldozott, melyet hivatásának lelkismeretes gyakorlása hagyott számára. Ekkor ott lehetett látni az országos levéltár poros aktáiba temetkezve, amint egy-egy latin mondat vagy szó megfeytése kedvéért napokat töltött, hogy a zsidó történetet egy-egy magyar vonatkozású adattal gazdagítsa. Főképp az iskolaügy története kötötte le figyelmét és e téren becses monográfiát írt a *Pesti Izraelita Hitközség fiúiskolájának története* címen (1896). De e szűk körön túl országos kultúr-történeti tere is lépett: *A magyarhoni zsidók tanügye II. József alatt* című munkájában. Igen becses adalékokkal gazdagítja a zsidóság történetét: *Med. Dr. Markus Mozes, Sohn des pressburger Oberrabbiners, Arzt in Deutschland* (Wien 1928) című dolgozata. Számos történeti becsű dolgozata jelent az IMIT évkönyveiben és a hazai zsidó sajtó orgánumainak hasábjain, de azonkívül is értékesítette nagy tudását szóbeli közlések alakjában, melyeket kutatók számára oly szívesen nyújtott.

Félszázados pedagógiai munkásság után most letette

Mandl Bernát

a kalkuluskönyvet és zajtalanul, észrevétlenül vonult nyugalomba, de érdemei, kartársainak nagyrabecsülése, tanítványainak rajongó szeretete mint esti fuvallat a leszálló napot nyomon kísérték és szerény, de bensőséges ünneplésben suhogtak utána. Nem feledkezett meg róla a hitközség előljárósága sem és *dr. Glücksthal Samu* felsőházi tag előljárója révén iskolai ünnepélyen vett tőle búcsút. Ugyanezen alkalommal az iskolaügy számos kitünősége fejezte ki iránta nagyrabecsülését és elismerését, ezt követőleg pedig meghitt fehér asztalnál ünnepelték még egyszer kartársai, barátai és a rokonintézmények képviselői a becsületes munkának, a kötelességteljesítésnek e bajnokát, a lelkesség és szeretet e régi típusú megtestesítőjét. Nyugalomba való ő már a lezajlott jobb idők erényeivel együtt, melyeket karakterében megvalósított. A „die Stillen im Lande” közé tartozott, nem a hivatalt vadászta, hanem a hivatásban érezte boldognak magát, mialatt sokan az érvényesülés tereit járták, ő csak értékesülésre törekedett a nevelés és a zsidóság megismertetése terén és most, ha érdemeket nem is vizs magával nyugalmába, ragyogják körül emlékezetét érdemei.

Dr. Fényes Mór.

Kitűnő minőségű

Hutter szarvas szappan

כשר

Kapható

minden fűszer- és festékkereskedésben.

Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbínatusának felügyelete mellett:

Hutter József Szappangyár — Olajipar Részvénytársaság

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6. Tel.: J. 461-91, 92, 93, 94

Rendkívüli ajándék a Mult és Jövő előfizetőinek

Huszdik évfolyamunk megkezdése alkalmával a Mult és Jövő rendkívüli értékes ajándékkal óhajtott kedveskedni olvasói hű táborának. Kulturprogramjához híven olyan művet akart egyszersmind a zsidó otthonba bevinni, amely a zsidó tudásnak, zsidó önérzetnek legjobb tápláló forrása.

A „Mult és Jövő“ kiadóhivatala nagy áldozatkészséggel megállapodást kötött dr. Kecskeméti Ármin

A ZSIDÓK EGYETEMES TÖRTÉNETE

című, két hatalmas kötetből álló művének kiadóival, melynek értelmében a Mult és Jövő előfizetői az IMIT. e pompás kiadványát eredeti aranyozott egész vászon díszkötésben

40 pengő bolti ár helyett összesen 10 pengőért kapják.

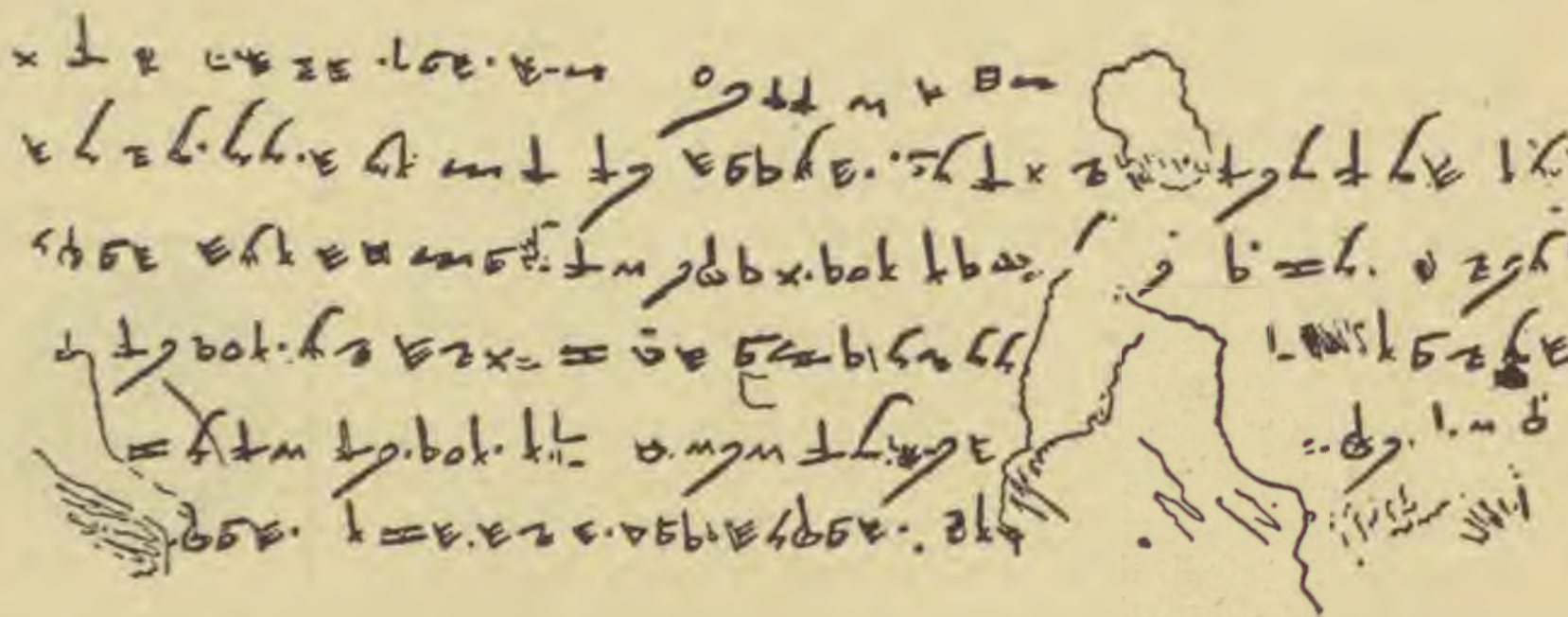
Azoknak tehát, akik ezt a kétkötetes nagy művet a „Mult és Jövő“ kiadóhivatala útján megszerzik, 30 pengő megtakarítása révén, a folyóiratnak több mint egy egész év előfizetési díja teljesen megtérül. A Zsidók Egyetemes Történetének pedig ott kell lennie minden zsidó házban, melyben sulyt fektetnek arra, hogy a lélekemelő zsidó mult ismerete őrizze, óvja a zsidó jövőt és erősítse az új nemzedéket a hűtlenség kísértéseivel szemben. A Zsidók Egyetemes Története a babyloniai fogságból való visszatéréstől, a Bibliát bezáró korszakon, a makkabeusok, a Talmud és a gaonok periodusain és a középkoron át egészen napjainkig terjed, úgy hogy a nagy mű nemcsak kétezer esztendő csodás lefolyásával, a zsidóság eszméinek, tanításainak, irodalmának fejlődésével és gazdagságával ismertet meg bennünket, hanem a legújabb események kapcsán regisztrálja mindazt, amivel a zsidóság a világ kulturájának minden ágazatát gyarapította, és így mintegy vértet ad minden aktuális zsidó kérdés megvitatásához, egyetemes kulturértekeink feltárásához. A Zsidók Egyetemes Történetéhez csatolt változatos képanyag különböző korszakok életét, viseletét, küzdelmét, mártíromságát szemléltetően is demonstrálja.

A nagy érdeklődésre való tekintettel a kedvezményt március hó végéig hosszabbítjuk meg.

A csatorna sziklafalában vésett 2650 éves felirat, amelyet csak ötvenöt évvel ezelőtt fedeztek fel, hírt ad a Chizkijáhu judeai király által elrendelt csatornafúrásról, mely az ellenség ostroma alatt folyt, hogy a falon túl levő Siloah-forrás vizét bevezesse Jeruzsálembe. A felirat szövege, amely érdekes képet ad a sziklafal két oldaláról végzett fúrásról, a következő:

„A fúrás. És ez volt a fúrás története. Még emelték a csákányokat egymással szemközt. És mikor még csak három rőfnyit kellett áttörni, kiáltott egyik a másik felé. Mert repedés volt a sziklában jobbra.

Ömlött a forrásból a tóba 1200 rőfnyire. És 100 rőf volt a szikla magassága a fúrók fölött.“

A Siloah-csatorna falán talált héber felirat Chizkijáhu király idejéből

Zsidó lakodalmi menet 1700 körül

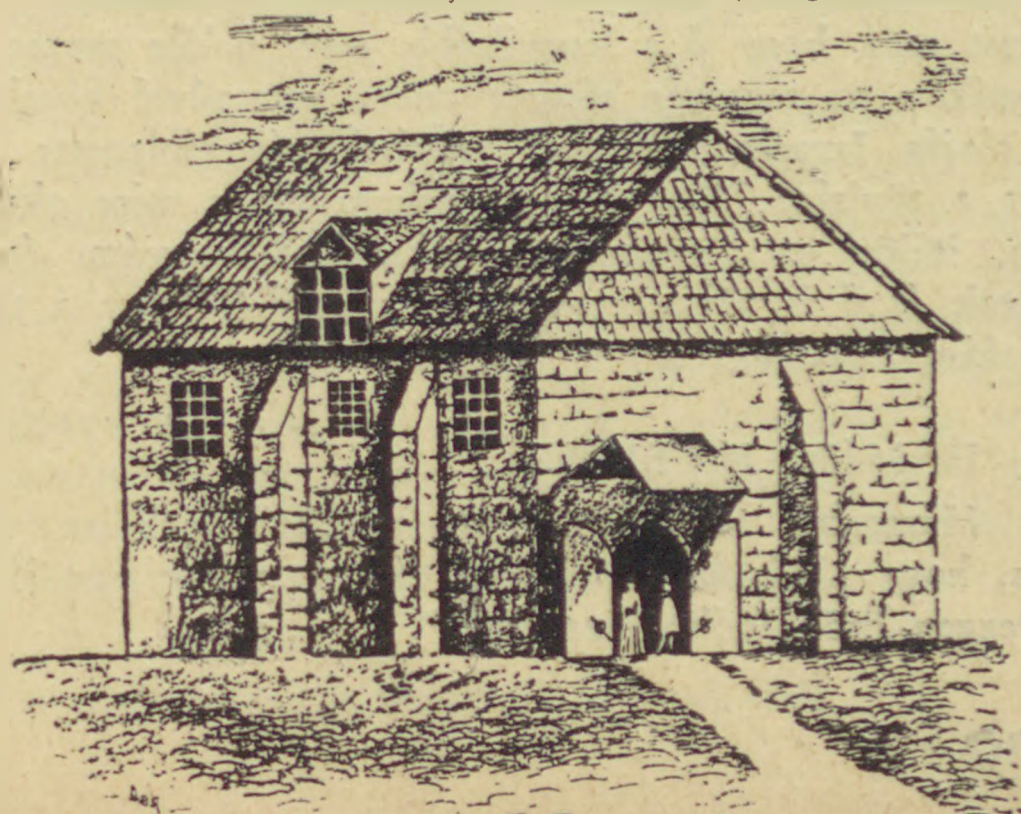
Francia rabbik konferenciája

Zsidók a Felső-Rajna vidékéről (sárgafolttal)

Fürthi zsidó nők a XVIII-ik század elejéről

Az erfurti zsinagóga 1357-ben

Purimbál. Kép a XVIII-ik századból

ZSIDÓ HUMOR

A PURIM HUMORJA.

Épúgy átalakult és változott az idők változásával, mint a keret, melyben a purimit ünnepelték. A középkorban egy-egy talmud-traktátust travesztáltak humoros formában és bizonyára széles és szilaj volt a kacagás, amikor a talmud fordulatait a „*Purim traktatusa*” kiforgatta eredeti értelmükből és szellemes szójátékokkal fűszerezve a Pészach szentség helyett a Purim és a bor szentségét fejtegették. Még a XVIII. században is, amikor a „purimi bálók”-ról szóló egykorú metszetek már egészen új, majdnem pogány képet mutatnak, megértették gyermekkori reminiscenciákból a zsidó íráskor eleve célzásait. Ma hiába próbálnák a közönséget purimi írásmagyarázatokkal „Purim-Tórával” mulattatni, amikor az eredeti Tóra betűit is alig ismerik már, a rejtett célzásokat pedig egyáltalában nem tudnák hová tenni. Ha még felvilágosító „jegyzeteket” kell segítségül hívni, kár a fáradságért. Elpárolog a purimi humor minden íze, zamata.

HÁMÁN AKASZTÓFÁJA.

A zsidó humor keretébe tartozik a midrási legenda is a fákról, amelyek versenyeztek, hogy melyikük legyen érdemes arra, hogy Hámánt díszül fogadja. A fügefa hivatkozott arra, hogy ő a legméltóbb, mert belőle mutatnak be zsengéket, az eszrogfa sátorosünnepi szerepével hivatkozott, az olajfa Izraelt jelképező szimbolumát emlegette. Ekkor szólt a tövisfa: Világok ura, nekem nincs mire akaszzkodnom, jöjjön ez a gonosz és akaszksodiék reám, én tövis vagyok és ő is tövis, emberek tövise, illő, hogy a tövist a tövisfára akasszák. Így is történt.

HÁMÁN JÓTEVÉSE.

Humorba tartozik egyik talmudbelinek az a mondanása, hogy „Hámán csak azért támadt, hogy egy jó napot szerezzen örök időkre Izraelnek”.

PURIMI HUMOR AZ AMHAAREC SZÉDERJÉRŐL.

Egy árendás ült a feleségével a szédernél. Mikor a tíz csapás felsorolásához érkeztek, az asszonynak ki kellett sietnie a konyhába. A férj megnyugtatta, hogy majd ő bemártogatja az ujját a boros serlegbe helyette is és elmondja helyette a hagadarészt is. Meg is tette. És miközben minden szónál egymásután kétszer csepegtetett ki a borból, így szólt: „*Dam* nekem, *dam* a feleségemnek, *cefardéa*, békák nekem, békák a feleségemnek, *kinim*, rovarok nekem, rovarok a feleségemnek...” és így tovább a tíz csapásokon végig.

*

Ugyanez az árendás, vagy egy másik, aki nem volt tisztában a széder rendjével, szólt a feleségének, menjen át a szomszédba a kovácshoz és figyelje meg az ablakon keresztül, hogyan csinálja ő. Az asszony szót fogadott. A kovács ablaka elé érve, látja, hogy az éppen veri a feleségét. Meghökkenve tért vissza és nem szólt a látottakról semmit. A férje unszolja, mondja el, mit látott, de az asszony nem akar felelni. Az árendás erre dühbe gurul és verni kezdi az asszonyt. Mire az árendásné sírva mondja: „Ha ugys tudod, hogyan kell csinálni, minek küldtél át a kovácshoz?”

„IGAZI RABBI”-E FRANKL ADOLF?

Egyik budapesti talmudkapacitástól származik e talpraesett felelet erre a kérdésre, amelyből az antiszemita sajtó az „igazi rabbi”-nak szánt felsőházi tagsággal kapcsolatban hámáni csemeget csinált magának. „Hogy igazi rabbi-e Frankl Adolf? — magyarázta a gaon. — Hát annyi bizonyos és köztudomású, hogy Frankl Adolf évtizedek óta semmiféle más foglalkozást nem űz, mint a tóratanulást. Ennek él, de nem ebből él évtizedek óta, tehát ebben a tekintetben a régi igazi nagy rabbikhoz hasonlít. Viszont kérdés: „igazi rabbi”-e mai értelemben? Erre már nehezebb felelni. Mert „zurückgeschmust”: Frankl Adolf évtizedek óta egyébbel sem foglalkozik, minthogy éjjel-nappal bujja a talmud és a rabbinikus irodalom műveit; hát melyik rabbi teszi ezt manapság? Tehát mai értelemben Frankl Adolf mégsem „igazi rabbi”.

TOLLHEGYRŐL

DREYFUS ÁRTATLANSÁGÁNAK UJABB BIZONYÍTÉKAI

kerültek felszínre a német külügyi hivatal feltárt régi aktái révén, amelyekből kiderült, hogy a német külügyminiszter Bülow, tisztában volt Dreyfus ártatlanságával és azzal, hogy Dreyfus a német hadsereggel semmiféle összeköttetésben nem volt. Ha a császár vagy Bülow ezt akkor kijelentette volna, egy gesztussal likvidálhatták volna az egész Dreyfus-affért, amely a világ előtt oly antipatikusnak tüntette fel Franciaországot. Vilmos császár hajlandó lett volna erre a lovagi szolgálatra, de Bülow úgy vélekedett, hogy „*kár volna Franciaországot a liberális és zsidó közvélemény rokonszenvéhez segíteni, jobb lesz, ha ez ügy tovább is bomlasztja a francia hadsereget és felháborítja Európát*“. Hogy közben az egész „ügyet“ antiszemita uszításokra használják fel — az nem bántotta Bülow lelkiismeretét. Amint hogy az antiszemitizmus lelkiismerete általában nem túlságosan érzékeny.

NAPTÁRREFORM ÉS SZOMBAT.

A tervezett naptári reform tudvalevőleg meg akarja szüntetni a hét mai rendszerét és helyébe minden ötnapi munka után következne a munkaszünetnap, úgy hogy a szombatnak és egyben a vasárnapnak is stabilitása megszűnne. Ez ellen nemcsak a rabbik, hanem a keresztény egyházak is küzdenek. Most Zürichben világbizottság alakult a naptárreform ellen. A népszövetség előtt már előre tiltakoznak az újítás ellen, amely minden tradíció felborítását jelenti. Sőt alapos a gyanu, hogy a „reformot“ Szovjetországból mozgatják, ahol már is törölték az szombatot és a vasárnapot egyaránt. A szovjetnaptár szerint az év 12 hónapból áll, minden hónap hat hétből, a hét öt napból. A szovjet új esztendeje november 7, a bolsevista forradalom kitörésének napja. Talán Európa, Amerika mégsem fogja ezt a példát követni!

A Rothschild-család frankfurti háza

Giacomo Meyerbeer (1791—1864)

Rothschild Mayer Amschel

CIONISTÁK ÉS NEM-CIONISTÁK

Alig néhány hónapja annak, hogy Zürichben létrejött a cionisták és nem-cionisták szövetsége a Palesztina-munka egyöntetű, nagyszabású kiépítésére és máris megindult nagy buzgalommal egy másik „munka“ az „aknamunka“, mely az új szövetségesek között a viszály és féltékenység magvait igyekszik elhinteni. És máris világgá kürtölték a győzelmet, hogy ime az együttműködés lehetetlen! Az amerikaiakban azonban van stílus. A cáfolat egyszerű módját választották: Elküldötték a nem-cionisták képviselőjét New-Yorkból egyenesen Jeruzsálembe és ott tette közhirrre, hogy minden beállítás állítólagos viszályokról és diszharmoniaról tendenciózus és hamis. Az amerikai nem-cionisták minden áldozatot meg akarnak hozni Palesztina újjáépítéséért, mert ez immár az egész zsidóság becsületbeli kötelességévé vált!

HUMANIZMUS BAJORORSZÁGBAN.

A bajor országgyűlés elfogadta a kormány javaslatát, mely eltiltja az állatok rituális vágását — humanizmusból. Illetve nem a rituális vágást tiltja el, mert hiszen ez fájna a zsidóknak, hanem eltilja az állatvágást előzetes elkábítás nélkül, mert ez fáj az állatnak. Igaz, hogy ez az előzetes elkábítás a zsidó törvény szerint lehetetlenné teszi a rituális vágást és így a rituáléhoz ragaszkodó zsidó kénytelen lesz külföldi húst hozatni és nyáron gyomorbajt szerezni, ami szintén fáj. De hát ami fáj a zsidónak, nem fáj a bajornak. Igaz továbbá az is, hogy a legnagyobb szaktekintélyek, egyetemi professzorok a rituális vágást a legkevésbé fájdalmas eljárásnak véleményezték. De a bajor honatyák úgy vélik, hogy miután maga az álat efelől egyáltalában még nem nyilatkozott, joguk van nekik azon a véleményen lenni, hogy a professzorok véleménye helytelen és az állatok véleménye az, hogy kíváncsabb, kellemesebb és főként emberségesebb, ha rituálé nélkül saktolják le őket. És ezzel elérik azt is, hogy bizonyos izraelita elemeket fájdalommentesen távoltartanak a határtól.

Képek Dr. Kecskeméti Armin: „A Zsidók Egyetemes Története“ című kétkötetes nagy művéből

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A „MULT ÉS JÖVŐ“ KULTURESTJE AVIGDOR HAMÉIRI TISZTELETÉRE impozánsan ünnepélyes kerekék között folyt le. Már előzőleg fogadta Haméirit Patai József társaságában *Berzeviczy Albert* v. b. t. t. a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság elnöke, aki meleg hangon elismerését fejezte ki a magyar költészet héber átültetéséért. A Zeneakadémia hatalmas nagytermének túlsúfoltsága szinte példátlan volt. Még így is több-
ezren szorultak ki. A közönség, felekezeti különbség nélkül, kitörő szeretettel és lelkesedéssel ünnepelte Haméirit, Patai József megnyitója és minden egyes előadott Haméiri-vers és dal után. — A költő meghatottan köszönte meg az ovációt: „Ezt a tapsorkánt, ezt a kulturmarsot is le fogom fordítani héberre és elviszem magammal Palesztinába“. *Medgyaszay Vilmának* mélysikerű Haméiri—Kelen-dalai-ról más helyen számolunk be. *Fehér Arthur* megdöbbentő hatással adta elő Haméirinek „Levél a kapitányhoz“ című versét, de különösen „A messiás árnyékát“ *Fohn Imre* zenéjével, orgona, zongora és beszélő kórus kíséretével. Majd *Patai József* zsoltárversét, melyet *Bárkány László* zenéjével orgona, zongora és OMIKE női kóruskisérettel, *Schiller Elvira* vezényletével és *Ábrahámsohn* főkantort megrendítő szólóbetétjével mutatott be, úgy amint azt a „His Masters Voice“ gramofonlemezére is fölvtették. *Ney Dávid* az Operaház tagja, *Sebők Stefi* a Városi Színház művésznője és az Amerikából hazatért *Braver Irma* operaénekesnő Haméirinek *Joél Engel*, *Donáth Ede*, *Szekeres Ferenc*, *Fohn*, *Bárkány* és *Haméiri* saját megzenésítésében interpretált dalaival arattak sikert. Szintúgy a tízéves *Magner Richárd*, aki Haméiri gyermekdalaiból adott elő *Gottschall*-kompozícióival. Mint új tehetségek mutatkoztak be *Kaiser Margit* és *Csillag Ilus*, aki legutóbb a rádió aratott sikert Patai—Róth-dalokkal. Az est harmonikus kiegészítője volt *Karczag Böskének*, a külföldi turnéjáról hazatért zongoraművésznőnek hatásos ciklusa *Joél Engel* misztikus *Dybuk*-kompozícióiból és az OMIKE női kórus által előadott „Makkabeusdal“, melynek szövegét és zenéjét is Haméiri írta. A kíséretet *Kenéz Lili* zongoraművésznő látta el kintőn. Orgonán *Fohn Imre* debütált pompás nyitánnyal.

A kultúrest után a *Mult és Jövő* bankettet rendezett Haméiri tiszteletére. A délszaki virágokkal feldíszített új Hoffmann-étterem zsúfolásig telt meg. Az első felköszöntőt *Patai József* mondta, mint házigazda köszöntötte nagy vendégét Haméirit. *Peterdi Andor* a magyar írók üdvözlését tolmácsolta poétikus lendületű szavakban, *dr. Kahan Niszon* a régi baráti gárda meleg köszöntését hozta, *Kiss Arnold* költői szárnyalású beszédben üdvözölte a Szentföld hazatért lantosát Haméirit, aki Cion szeretetét tetté is váltja és a „Mirjam példáját követő“ költőasszonyt *dr. Barsinét*, a budai hitközség volt elnöknőjét és Patai Józsefet, „az igaz embert és igaz költőt, akinek neve élni és hatni fog akkor is, mikor a mai mindent megtöltő hangos béka, sáska és egyéb egyiptomi csapás már rég eltűnt e föld színéről“. *Dr. Schönfeld József* köszöntötte a palesztinai delegáció

megjelent tagjait, akiknek nevében *Cvi Levanon* és *dr. Barsiné* válaszoltak. *Irsai István* a palesztinai héber színház ápolóját üdvözölte Haméiriben. *Wittmann Jenő* az ifjúság üdvözlését tolmácsolta. *Dr. Friedmann Ignác* kormányfőtanácsos, a Keren Hajeszod magyarországi elnöke Patai Edithet köszöntötte, *dr. Pfeiffer Izsák* a *Mult és Jövőt*, mint a magyar zsidóság legfőbb kultúrcentrumát köszöntötte. *Lebovits József* mágócsi főrabbi köszöntője után *dr. Tomasschoffné* hangulatos héber beszédben fejezte ki a nők köszönetét Haméiri halhatatlan költészetéért. Ezután *Haméiri* állott fel zúgó tapsok között és mindenkit megindító mély-séges áhítattal beszélt a Szentföld lelkéről, az új palesztinai zsidóság küzdelmeiről, a zsidó kultúra és a héber nyelv csodálatos renaissanceáról, Erec Jisrael és a Diaszpóra viszonyáról és kölcsönös hatásáról. Szavai felejthetetlen benyomást gyakoroltak a jelenlevőkre. A bankett a Hatikva és Sir hamaalóth éneklésével és asztali áldással ért véget.

A DR. WILENSKY TISZTELETÉRE RENDEZETT BANKETT előkelő közönséget vonzott. *Székely*

Dr. Jehuda Wilensky kis unokájával

Ferenc udvari tanácsos, a Jewish Agency Conuciljának tagja, a Pro Palesztina Szövetség díszelnöke, meleg szavakkal köszöntötte *dr. Wilenskyt*, az Országos Iroda és elnöke báró *Kohner Adolf* nevében *dr. Eulenberg Salamon* udvari tanácsos, alelnök üdvözölte a Jewish Agency palesztinai delegátusát, *Stern Samu* udvari tanácsos, a pesti hitközség elnöke, levélben fejezte ki rokonszenvét *dr. Wilensky* iránt és a szent cél iránt, melynek képviselőjére Magyarországra jött. *Dr. Friedmann Ignác* kormányfőtanácsos, *dr. Kiss Arnold*, *Haméiri*, *dr. Barsiné*, *Levanon*, *dr. Ostern*, *Gábor Ignác* felszólalásai után *dr. Wilensky* rendkívül mély hatást keltő előadásban fejtegette a Palesztina-építés nagy céljait. A bankett a Hatikva éneklésével ért véget.

RADION

Gyártja:

HUTTER JÓZSEF

Szappangyár — Olajipar
részvénytársaság

Telefon: J. 461—94*

egymaga mos!

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6.

KASZAB ALADÁR ARCKÉPÉNEK LELEPLEZÉSE. Díszközgyűlésen áldozott a pesti hitközség elhunyt nagy elnöke emlékének. Utódja *Stern Samu* udvari tanácsos méltatta Kaszab Aladárt, „aki életében gondoskodott róla, hogy cselekedeteiben éljen tovább. Kaszab Aladár él a poliklinikában, melyet hitvesével alapított, él ama számos intézményben, melyeket áldozatkészségével támogatott“. Emlékbeszéde végén lehullott a lepel az arcképről, mely *Zádor István* kitűnő alkotása. Félórai szünet után rendes közgyűlést tartott a hitközség ugyancsak *Stern Samu* elnökle-tével. A négy és félmillió pengős költségvetést *Eppler Sándor* főtitkár javaslatai alapján minden hozzászólás nélkül elfogadták. *Dr. Gábor Gyula* főtitkár és *dr. Munkácsi Ernő* ügyész előterjesztései után, *Balog Soma* képviselőtestületi tagot egyhangulag választmányi taggá választották.

KREMENETZKY. Talán az egyetlen, aki még itt van Herzl legelső meghitt barátai közül. Herzl naplójában sűrűn említi nevét, mint a leghűségesebb barátát és segítőt. Kremenetzky értékes mérnöki és feltalálói munkássága mellett szellemi és anyagi erejének nagy részét a cionista eszme szolgálatába állította. Ipari telepei Bécsben és Budapesten a vezető európai gyárak közé tartoznak, több találmánya híressé tette nevét, emberbaráti tevékenysége közismert, az ő találékonysága és praktikus érzéke honosította meg a sékelt sürgőnymegváltást, az aranykönyvi bevezetést, de talán még mindezek előtt kell megemlíteni, hogy ő, aki maga nagystílusban adott, nem restelte hétről-hétre kinyújtani kezét zsidók és nem-zsidók felé, akár a legszegényebb adományért a Keren Kajemeth számára, amelynek szervezése, kiépítése és naggyá fejlesztése körül el nem muló érdemei vannak. Mikor nemrégiben Pesten járt és *Pfeiffer Ignác* professzor, a Keren Kajemeth itteni elnöke vacsorát adott a tiszteletére, megható visszaemlékezéseket mondott el halhatatlan barátjáról, Herzlről. Kremenetzky Bécs városának és a bécsi technikai főiskolának díszpolgára. Most, hogy ritka testi és szellemi erőben 80-ik születésnapját üli, az egész világ szeretete száll feléje.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG KULTURÁLIS ÜGYOSZTÁLYA, a vallásoktatási ügyosztállyal karöltve, élénken folytatja a középiskolák legfelsőbb két osztályának mindkét nembeli tanulói számára tervezett előadás-sorozatát, mely felöleli a zsidóság legújabbkori története tárgykörét is. Az első *dr. Hevesi Simon* vezető-főrabbi tartotta „A zsidó vallás eszméi“ címen és valósággal lenyűgözte hallgatóságát; a második *dr. Groszmann Zsigmond* rabbi a „Magyar zsidók újabbkori történetéről“ praelegált s a gimnazista leányok mindvégig feszült figyelemmel hallgatták előadását; a reá következő héten *Farkas József* körzeti rabbi szertartásaink jelentőségéről tartott nagy figyelmet keltő előadást; *dr. Weisz Miksa* főrabbi, leányok előtt, a zsidó nők kötelességéről beszélt, nagy hatást keltve mélyen szántó gondolataival és kedves közvetlenségével.

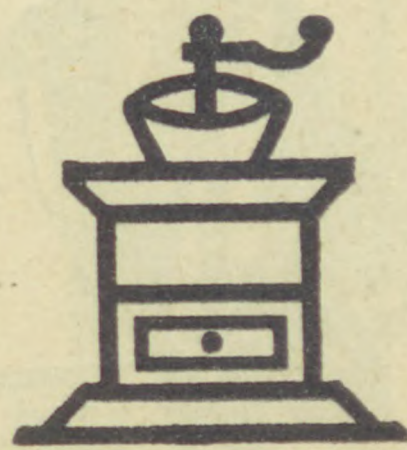
ארמה כשר

„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körut 6. sz.
Telefon: József 461-91, 92, 93, 94.

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

ez évben ismét készít az ismert kitűnő minőségben, szigorúan rituális előírás szerint

Schreiber Simon

az egri főtszt. főrabbi úr felügyelete alatt a

Franck Henrik Fiai Rt.

Iroda:

Budapest, I., Budafoki-út 64.

Levélcim:

Budapest 113. Postafiók 5.

Telefon:

Lágymányos 10-45 és Lágymányos 12-19.

(Automata állomásokról először 582-20-at kel tárcsázni).

ALFRED ADLER, Freud mellett a modern pszichoterápia megalapítója, aki kimutatta, hogy a kisebbségek érzete ösztönöz a legmagasabb teljesítményre és a neurosisok épp ott keletkeznek, ahol ez a kiegyenlítődés nem jöhet létre. A tudós most ünnepli 60-ik születésnapját. Az Adler-féle tanítás, amely épűgy mint a Freudé, nem marad az orvostudomány keretein belül, hanem a művészetet, a vallást, a társadalomtudományt is belevonja hatáskörébe és az élet minden tényezőjével számol, a gyakorlati gyógyítás szempontjából is alapvető fontossággal bír. De ennek dacára sem Ausztriában, sem másutt Európában Adler nem kapott egyetemi katedrát. Viszont a newyorki Columbia egyetemen, ahol most mint temporary-professzor tart előadás-sorozatot, oly nagy iránta az érdeklődés, hogy csak a rendőrség segítségével lehet a tolongókat visszatartani. Az egyetem klinikát bocsátott Adler rendelkezésére, amelyet a saját individualis pszichológiájának elvei szerint irányít. Hír szerint 60-ik születésnapjára Bécs városa díszpolgárává fogja választani.

* ARANYSZÖKE lesz, ha Eisner-féle Eau Radieuse-t használ, 1 pengő 60 fillér. Barna vagy fekete haját nyer az Eisner-féle dió kivonattól, 1 pengő 60 fillér. *Eisner-drogéria*, Budapest, VI., Andrássy-út 37.

Hetenkénti gyorsjáratok

**TRIENT-ből EGYPTOM-ba
HELOUAN és VIENNA**

luxusgőzösökkel.

Kéthetenkénti közvetlen járatok

**TRIENT-ből PALESTINÁ-ba
ADRIA és CARNARO**

gyorsgőzösökkel.

Rendszeres járatok

Athén - Konstantinápoly - India - Kína - Japán-ba

Prospektust küld

LLOYD TRIESTINO tengerhajózási
társaság
Budapest, VII., Thököly-út 2 és Váci-utca 17.

HALÁLOZÁS. Február hó 8-án halt meg 76-éves korában özv. *Dessauer Miksáné*, akit 10-én örök nyugalom helyére helyeztek. Dr. Groszmann főrabbi magasszárnyalású beszéddel búcsúztatta a kiváló jószívú urinót. Drégely Gábor, a hírneves író, Fehér Lipótné, Korvin Józsefné, Ortner Rezsőné, Dessauer Ernő és Taussig Sándorné édesanyjukat, 14 unoka, 2 dédunoka, 4 vő és a *Múlt és Jövő*-t előállító nyomdai műintézet társtulajdonosa, Korvin József anyósát gyászolja az elhunytban.

Özv. dr. *Stein Lipótné*, szül. *Eisler Anna*, a pozsonyi Izraelita Nőegylet díszelnőknője, mult napokban 87-éves korában jobblétre szenderült. A megboldogult rendkívül vallásos, jámbor nő volt és páratlanul jótékony, sok szegény zsidó család siratja, valósággal mintaképe az igazi zsidó nagyasszonyoknak. Nagy és előkelő rokonság gyászolja, köztük fia, dr. *Stein Emil*, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezérigazgatója.

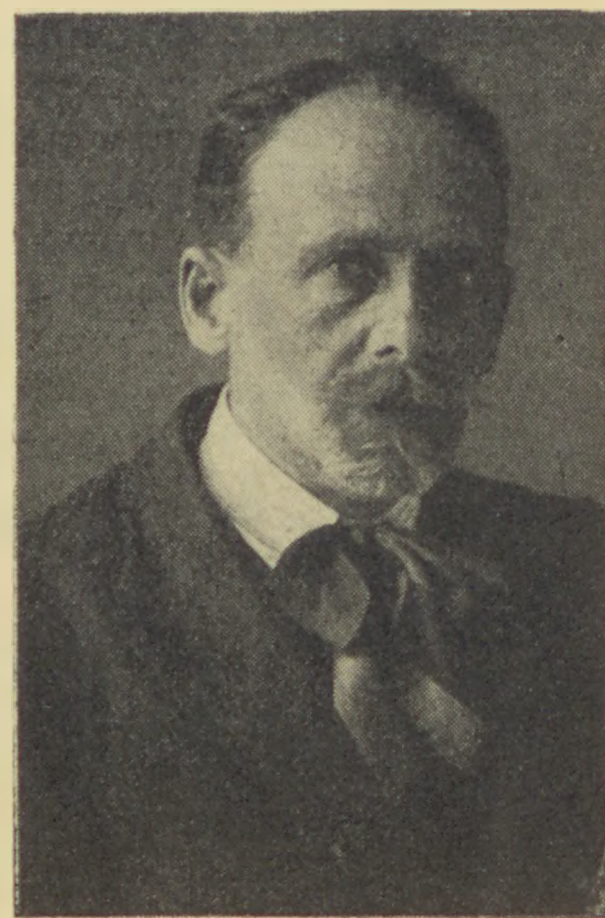
Dr. *Láng Aladár*, ismert budapesti ügyvéd, 43-éves korában elhunyt. Tekintélyes összegeket hagyott különböző jótékony célokra. Özvegye, két kis gyermeke, szülei és kiterjedt rokonság gyászolja. Dr. *Kiss Arnold* vezető-főrabbi szívhez szólóan búcsúztatta.

Kohn Vilmos, a magyarországi cionista mozgalom egyik legrégebb, legelkessebb harcosa, 59-éves korában elhunyt. Hosszú időn át tagja volt a Szervezet intézőbizottságának, szeretettel és áldozatkészséggel támogatott minden zsidó kulturális ügyet és szép, tiszta, emelkedett életével példaadó volt. Nagy részvétellel kísérték utolsó útjára.

Klein Sámuel, az ungvári hitközség nyugdíjazott tanítója 70-éves korában elhalt. Rabbi oklevele is volt, éjjelnappal a talmud mellett ült. Temetésén Ungvár egész zsidósága résztvett.

A MAGYAR ZSIDÓK EGYESÜLETE báró *Kohner Adolf* dr.-t díszelnőkévé választotta meg. A művészileg kiállított díszoklevelet az Egyesület vezetőségéből alakított négytagú küldöttség adta át, dr. *Vidor Rezső* orvos tartotta az üdvözlőbeszédet. *Kohner Adolf* báró megköszönte a megtiszteltetést és a felajánlott díszelnökséget elvállalta.

DONÁTH EDE ZENEKARI KELETI ESTJE HARMINCÉVES JUBILEUMA ALKALMÁBÓL. *Donáth Ede*, a kiváló muzsik, akinek neve a Sulamith-tal kapcsolatban már régen jóhangzású és aki sokat utazott, hogy a keleti zene motívumait, hangzását, jellegét tanulmányozza, ezeket művészi formában átkomponálta és hangszerelte. Munkája eredményét zenekari szerzői estjén mutatja be március hó 26-án este 1/2 9 órakor a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. Hangversenyén a keleti zene kitűnő ismerője nemcsak zenekari műveit vezényli, hanem dalait is előadásra hozza kiváló fővárosi művészek interpretálásában. Bemutatásra kerül egy „Keleti hangulat” című nagy szimfónia és chaszidikus dalokból összeállított egyveleg zenekarral. A különleges érdekességű est iránt nagy érdeklődés mutatkozik és azon az OMIKE dalkör is fellép. Jegyek Rózsavölgyinél és a Zeneakadémia portásánál kaphatók. A hangversenyt a Bán-iroda rendezi (Budapest VI., Liszt Ferenc-tér 6. Telefon 149—75), ahol szívesen adnak bárminemű közelebbi felvilágosítást.

Donáth Ede

A PESTI CHEVRA KADISA IZR. SZENTEGYLET február 27-én, csütörtökön d. u. 1/2 5-kor a Rombach-utcai zsinagógában Jom-Kippur kotaun istentisztelettel kapcsolatosan alapítási ünnepélyt tartott, amelyen megjelent a Chevra egész elnöksége és előljárósága és a Chevrának számos tevékeny tagja. Dr. *Fischer Benjámín* főrabbi lendületes beszédben méltatta a Szentegylet humánus céljait, amelyek magukba egyesítik a zsidó tradícióknak minden szentségét.

ELJEGYZÉS. *Fischer Mancika*, Wien—Guta, *Schotten Leó*, Wien—Mattersburg, jegyesek.

Keleti szőnyegek ✦ antik bútorok ✦ műtárgyak

alkalmi vételekből

„ANTIKART” Rt.-nál (Sternberg Z. J.) Budapest, VII., Dob-u. 31.

Kazinczy-utca sarkán. — Telefon: J. 403-68 és J. 423-59.

Transzitó vámraktár az üzlethelyiségben. Állandó export keleti szőnyegekben Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Olasz-, Német- és Svédországba.

RAPAPORT-HARTSTEIN M. E.-nek, a korán elhunyt sátoraljaujhelyi tudósnak hátrahagyott munkáját, a Rambanról szóló tanulmányát adta ki *Ehrenreich* dévai rabbi, az „Ocar Chajim” című folyóirat szerkesztője. Emelkedett hangú, gyászdalszerű sorokkal vezeti be Ehrenreich rabbi a könyvet. Ebből az előszóból megtudjuk, ki volt Rapaport-Hartstein. Rövid életét kitöltötte a tanulás, a kutatás láza, mely arra készítette, hogy belemélyedjen még a kabbalizmus titkos tanaiba is. Emellett még nagyvilági műveltséggel is rendelkezett, de olyan volt mint R. Meir, gránátalmát talált, belsejét megette, héjját elvetette. Ebben a vallásos, rajongó szellemben nevelte fel fiát és lányait. — R. Móse b. Nachmanról szóló írásában fölfedi előttünk a Ramban szellemét, akit mint mélyenszántó filozófust, a világ és az ember teremtese fölött elmélyedő gondolkodót mutat be. De amilyen tisztán és határozottan körvonalozza Rapaport-Hartstein a Ramban gondolatvilágát, époly teljesen bontakozik ki előttünk az ő eszmeköre is. Tétovázás nélkül tudja követni az éles gondolkodót a legnehezebb és legfáradtságosabb utakon is. — Eherenreich rabbi munkája, amelyet ezen kitűnő könyv kiadásával végzett, a legnagyobb elismerést érdemli.

GUTHI SOMA HALÁLA alkalmából a *Pintér Jenő* szerkesztésében megjelenő „Irodalomtörténet” megemlíti az 1865-ben Budapesten született és 1930 január 5-én ugyanitt elhunyt író műveit, melyek a következők: *Kacagó Themis* 1888 (Füredivel); *A vádlottak padján* és *Egy könnyelmű lány története* 1893; *Dr. Szeleburdi* 1900 (Hegedüs Gyulával); *A tartalékos férj* (Rákosi Viktorral); *Sasok* (ugyanazzal); *Házasodjunk* 1902; *A brezováci hős* 1902 (Rákosi

Viktrral); *Smolen Tóni* 1905; *Fekete könyv* 1907—8; *Gutius humoros törvényszéki karcolatai* 1908; *Detektív történetek* 1908; *A Pitypalaty-utcai szenzáció* 1909; *Egy detektív naplójából* 1910; *A kormánybiztos* 1910 (Rákosi Viktorral); *A cylinder* 1914. Németül színrekerültek: *Napoleon öcsém* és *A saharai konzul*. — p. g. —

GOMBÓ SALAMON. Jugoszlávia zsidósága szegényebb lett Gombó Salamon bácsstopolyai kereskedő halálával. A zsidó léleknek, a zsidó népeletnek egy kiváló, nagytehetségű és nemes gondolkozású reprezentánsa volt ő. Alapos talmudtudással, széleskörű világi műveltséggel felszerelve egy igazi bölcs nyugalomával és derűjével, szkepszisével és mégis isteni forrásból eredő örök optimizmussal és hittel szemlélte a világot, látta az életet, az embereket. „*Izrael*” című volt hetilapomnak állandó, önzetlen munkatársa volt. A Tóra szavát magyarázta közvetlenséggel, tudással és hittel. A bácsstopolyai zsidóság közepette a vallási tudásnak, gondolkozásnak és életmódnak ő volt a legszilárdabb megtestesítője, a legerősebb támasza. Előkelő, kiterjedt rokonság gyászolja a túlkorán elhunytat, közöttük Deutsch Hermann, a jugoszláviai orthodox hitközségek szövetkezetének elnöke. A nehezen sujtott özvegynek és felejtethetlen apjukhoz méltó gyermekeinek a jóságos Isten küldjön enyhülést és vigaszt végtelen fájalmukra! *Marthef.*

EZÜSTLAKODALOM. *Lampel Béla*, a Magyar Általános Takarékpénztár R.-T. szentesi fiókjának igazgatója és a Szentesi Chevra Kadisa érdemes ügyvezető alelnöke, tisztelői és barátai szeretetétől övezve, február 5-én ünnepelte a házassága 25-ik évfordulóját. Ez alkalommal a Chevra különös tisztelete és elismerése nyilvánításul tisztelegő küldöttség útján tolmácsolta szerencsekívánatait.

NÉGY FÉL ÉVES igen szép és kedves fiúcska számára keresünk adoptív szülőket. Közelebbi felvilágosítást ad az Izraelita Patronázs Egyesület helyi fiókjának elnöke, *Stadler Izidor* borkereskedő neje, Szombathely.

INNOXA
LABORATORIUM
PÁRIS
KÉSZITMÉNYEI

AZ ARTS
DECORATIFS
1925 ÉVI
KIÁLLITÁSÁN
ARANY-
ÉREMMEL
KITÜNTETVE

■ INNOXA-TEJ ■

Az Innoxa-tej az érzékeny arc bőr számára a szappant pótolja. Még a legjobb szappan is zavarokat idézhet elő az érzékeny arc bőrön. Különösen oly hölgyeknek ajánlható az innoxa-tej, akik állandóan használnak pudert, rouget vagy festékeket.

Az Innoxa-tej hatását kiegészíti az INNOXA-MOUSSE CRÉME,

mely a legkönnyebb nappali krém és puder alá a legkiválóbb.

Kaphatók minden jobb szaküzletben.

Vezérképviselőt:

KANITZ IVÁN ÉS TÁRSA BUDAPEST, IV.

Dr. Oetker

A 127 receptet tartalmazó könyvet kívánatra ingyen és bérmentve küldi

Dr. OETKER gyár, Budapest
VIII., Conti-utca 25.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302—37

Estélyre

menő hölgy csak a valódi **Morisson** szőrtelenítőt vásárol.

ELŐADÁS DISRAELIRŐL. A MIEFHOE pécsi fiókja kultúrszakosztálya február 16-án tartott ülést *Frakl Zoltán* elnöklete alatt. *Junger József* I. éves joghallgató igen értékes előadást tartott *Disraeliről*. A közönség lelkesen tapsolta és ünnepelte az ifjú előadót. Utána *jánosi Engel Róbert*, a pécsi Talmud-Tóra elnöke szólalt fel s saját angliai útjából néhány Disraeli emléket idézett fel.

A PALESZTINA-FILM VÁCI BEMUTATÓJA nagy sikerrel járt, úgy hogy egymásután kétszer is meg kellett ismételni. A rendezés körül *dr. Oberländer Józsefné*, a „Montefiore” agilis elnöke, *Zöldhelyi Sándorné*, a Leányegylet elnöknője, *Neumann Nándor tanár*, a Nőegylet titkára és *Várdai Tódorné*, a Mozgósínházak tulajdonosnője, az ifjúság közül: *Dach Lajos*, *Pápa Leó*, *Pápa Frigyes* szereztek érdemet. *Dr. Patai József* bevezetője után *Tordai Judit* a prófétákból és *Patai verseiből* szavalt nagy hatással. Utána bankett volt, melyen *dr. Grosz Ármin* ügyvéd, *dr. Heimler Viktor*, *dr. Patai József*, *dr. Blauner Miksa* hitk. elnök, *dr. Löbl Gyula*, *dr. Oberländer Józsefné*, *Léderer Ignác*, *Hollós Sámuel* tanár és *Dach Lajos* szólaltak fel és *Tordai Judit* eredeti héber verseket szavalt.

ELŐADÁS PATAI „KABALA” CIMŰ KÖNYVÉRŐL. Február hó 16-ikán a budapesti VII. kerületi zuglói templom tanácstermében *Herczog Klári* érdekes előadást tartott *Patai József* „Kabala. Lelkek és titkok” című művéről, amelyből a zsidó miszticizmus lényegét vezette le. A zsúfolásig megtelt terem hallgatósága lelkesen megtapsolta a szép előadást.

BAR-MICVO

ajándéknak, kiválóan alkalmas, értékes könyv a

Magyar Zsidó Lexikon

Oktat, szórakoztat.

Ara 60 pengő. 6 pengős havi részletre.

Megrendelhető lapunk kiadóhivatalában.

A SZOLNOKI HITKÖZSÉG Chamiso Oszor Bösvat ünnepe alkalmából, az összes középiskolai ifjúságot, vallásos délutánon látta vendégül. Az ünnep jelentőségét *Heves Kornél dr.* főrabbi, *Kálmán Elek* kultuszfelügyelő, *Gróf F. Gyula* szentegyleti gondnok és *Reichhart Miksa* középiskolai hittanár ismertették és méltatták.

* AZ ANGOL—MAGYAR BANK RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG igazgatósága február 8-án tartott ülésében megállapította az 1929. üzletév zárószámadatait. Az eredmény-számla szerint az intézet 8,150.089.66 pengő bruttó-nyereséget ért el, az előző évi 7,287.211.26 pengővel szemben. A tiszta nyereség 3,482.618.92 P (tavaly 3,477.339.46 P).

* BESTE UNGARISCHE JÜDISCHE KÜCHE finden Sie in Wien, im Restaurant Schwarz, II., Rothen Stern-gasse 31.

Triznya-cipő

IV., Váci-utca 23. Telefon: Aut. 874-64

SIRKÓ

LÖWY-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

leszállított árban

Alapított 1898-ban

TELEFON: AUT. 515—81.

NEIGER נִיגֶר עֵתֶרֶם

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek.

Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Hajszálakat arcról,

karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését. biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrassy-út 38., I. em- (Párisi áruházal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legtekélyesebb), valamint „Miracle” szépítőszerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus)

אֶרְטָה כֹּסֶר
Orth. kóser

NISZEL étterem

Budapest, VII.,

Rombach-utca 16

Elsőrangú konyha.

LAKODALMAK.

Előfizetőnek nagy kedvezmény.

Alkalmi vacsorák, külön termek.

Menü-rendszer.

OLCSÓ ÁRAK!

Hajhullását megszünteti az eredeti Dr. Morisson hajelixir.

AZ ERDÉLYI ZSIDÓ-KÓRHÁZ UJ IGAZGATÓ-FŐORVOSA. Az erdélyi Zsidó Kórházegyesület, melynek megalapítására *székelyhidas Sebestyén Dávid* 3,500.000 leies adománya szolgáltatta az iniciatívát, az erdélyi zsidóság osztatlan áldozatkészsége folytán rövid másfél évi fennállása után már abba a helyzetbe jutott, hogy a kórház első részletképpen augusztus közepén megnyithatta a sebészeti osztályt, mely a legmodernebb műtőhelyiséggel van felszerelve, továbbá a szülészet-nőgyógyászati, szemészeti és röntgen-osztályokat. A fenntartó kórházegyesület az orvosi állásokra pályázatot hirdetett, azonban az igazgatói főorvosi állást Kolozsvár zsidó orvosainak egyhangú javaslata alapján *dr. Steiner Pál* egyetemi tanárral töltötte be meghívás útján.

Dr. Steiner Pál neve nem ismeretlen nálunk Magyarországon se. Régi magyar-zsidó orvosi család sarja, édesapja *dr. Steiner József*, Veszprém vármegye tiszteletbeli főorvosa, Pápa város főorvosa, a Ferencz József-rend tulajdonosa volt, egyike a legrégebb magyar-zsidó orvosoknak. *Dr. Steiner Pál* már egész fiatalon magántanár lett a kolozsvári egyetemen, a háború alatt nyilvános rendkívüli tanár, több sebész tankönyv szerzője, akit legutóbb a *Rakovszky Iván* magyar belügyminiszteren, kolozsvári tartózkodása alkalmával eszközölt súlyos, de szerencsésen sikerült műtéttel kapcsolatban ismert meg még jobban a magyar közönség. Az új zsidó-kórház első igazgató-főorvosával szerencsés választást csinált, akinek a nevét a Stillerek, Baronok és Alapiak mellett fogják említeni és aki a jelenlegi viszonyok mellett igen fontos zsidó orvostovábbképzés ügyét is a leghivatottabb intézni.

A MÉLYSÉGBŐL. Kaptuk a következő levelet:
Nagyságos Dr. PATAI JÓZSEF szerkesztő úrnak
BUDAPEST.

Nagyságos Uram!

Egy elkülönített világ vastag falai közül kelt Önhöz útra e levél. Szól kérésünk Önhöz elsősorban mint jó zsidóhoz, másodsorban mint emberhez, végül mint íróhoz, a „Mult és Jövő“ általunk és az összes zsidóság által nagyra-
becsült főszerkesztőjéhez.

Egy kéréssel fordulunk Önhöz, mi a szegedi kir. ker. börtönben büntetésünket töltő zsidók. Egy kéréssel, mely nem olyan nagy, hogy ne volna teljesíthető. És ismerve a Nagyságos Főszerkesztő Ur nemes jó szívét, tudjuk azt, hogy kérésünket, mellyel az itteni 30—40, a társadalomból kiközösített zsidónak segít rémes, unalmas, egyhangú helyzetén, nem fogja megtagadni.

Kérésünk Önhöz Nagyságos Uram a következő: Néha néha hozzájutottunk az Ön becses lapjához és így volt alkalmunk annak gazdag tartalmában gyönyörködni. Nagyon sok kellemes órát eltöltöttünk annak olvasásába merülve. Ilyenkor elfelejtettük azt a sok gondot, fájdalmat és bánatot, mely egyébként állandóan körülvesz bennünket itt sivar, rideg börtönünk szomorú falai között. Lapjának olvasása közben elfeledtük rabságunkat és egy egész más világ tárult lelki szemeink elé. Sajnos anyagiakban oly szegények vagyunk, hogy nem áll módunkban az, hogy becses lapját folytatólagosan megszerezzük. Ezért bátorítottam e sorokat elküldeni, hátha a Nagyságos Főszerkesztő Ur meg fogja oldani ezt a kérdést és kérésünket teljesítve, hozzánk eljuttatja nagybecsű lapját.

Nagyságos Főszerkesztő Ur! Ön nagy és széleskörű ismerettséggel rendelkezik, teljesítse még nekünk ama másik

kérésünket is, hogy szedjen össze ismerősei körében a „Cedókó“ nevében olyan irodalmi termékeket, mely n. b. véleménye szerint alkalmas arra, hogy minket ujja tegyen és rabságunkat mulólag enyhítse és feledtesse.

Hiszen kint az életben van sok olyan könyv, mely kiolvasás után egyik-másik fiókban félredobva hever s vannak olyan nemesszívű zsidó emberbarátok, kik szívesen megválnak az ilyen könyvektől és elküldik azoknak, kik ezt nélkülözik.

Nagyságos Uram! Igen kérjük teljesítse fenti szerény kérésünket. Ön jó zsidó, nemesszívű ember s mint ilyen, nem fogja megtagadni kérésünket és ezzel eltöröl sok bánatot, juttat helyébe boldog feledést, arra az időre, míg elménk mással foglalkozik.

Kérésünk teljesítését a mi közös „Semá Jiszroélunk“ reményében előre is hálás köszönettel várjuk.

Szeged, 1930 január 16.

Treller Jenő és a többi zsidó.

* A BELVÁROSI TAKARÉKPÉNZTÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG igazgatósága a napokban tartott ülésében megállapította a takarékpénztár 1929. évi mérlegét, amely 1,967.836.58 pengő tiszta nyereséggel zárult, az előző évi 1,941.720.66 pengővel szemben.

A fájdalomtól mélyen lesújtva tudatjuk, hogy imádott édesanyánk, illetve anyósunk, a leggyengédebb nagyanya és dédanya

özv. dr. Stein Lipótné

szül. Eisler Anna.

a Pozsonyi Izr. Nőegylet díszelnőknője, f. é. február 3-án este 87. életévében hosszú szenvedés után elhunyt.

Családunk őrangyalát és büszkeségét vesztettük el a Megboldogultban, aki nemes önzetlenséggel az övéinek és szenvedő embertársai istápolására szentelte életét.

Drága halottunkat február hó 5-ikén, délután 2 órakor kísértük a gyászházból (Kecske-utca 29) utolsó útjára.

Pozsony, 1930 február.

Stein Sándor, Stein Miksa, Stein Lajos, dr. Stein Emil, özv. dr. Reichenberg Sándorné szül. Stein Gizella, dr. Stein Jenő gyermekei, özv. dr. Stein Kálmánné szül. Duschinsky Helén, Stein Sándorné szül. Popper Irén, Stein Miksáné szül. Eisler Szidónia, dr. Stein Jenőné szül. Nagel Lujza menyei.

A HIMALAJA KYD

TEA

a teakultúra csodája

Magyarországi egyedárusítója

KOTÁNYI JÁNOS

Budapest, VI., Teréz-körút 7. sz.

Telefon: Aut. 225-27.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

SCHL. ALFR. BUDAPEST. 1. Teljesen egyetértünk indítványával a zsidóság gazdasági szervezkedését illetőleg, de a technikai kivitel igen nagy nehézségekbe ütközik. — 2. A hitközség inkább apasztani igyekszik a költségeket, mint gyarapítani. — 3. Mi is tudunk olyan esetet, mint amelyet Ön levelében említ, hogy valaki orvosi állásra pályázott és egyszer a keresztlevelét, máskor meg a születési bizonyítványát mutatta fel, aszerint, hogy milyen felekezeti fórumhoz folyamodott.

„HANOAR” címen új zsidó orgánium indult meg Zágrábban a jugoszláviai ifjúság számára, hogy saját nyelvén tegye hozzáférhetővé a zsidó kultúra kincseit. Az első számban találtunk közleményeket a legkiválóbb íróinktól. A „Hanoar” szerkesztője és kiadója: Pavao Wertheim és Drago Rosenberg.

B. ZS., BRÜNN. Érdekes fejtegetései dacára sem akarjuk ezt a kényes kérdést tovább feszegetni.

DR. E. M., KASSA. Dr. Rupin tévedett. Edison nem zsidó. És a szerkesztő is tévedett. Nobel sem volt zsidó. De azért marad még szépszámban zsidó nagyember, nem kell búsulni.

Bekötési tábla az 1929 évfolyamhoz!

Nyolcoldalas teljes tartalomjegyzékkel

Ára 3 pengő és portó.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában

N. N. Valóban nem méltó a hit vezetőjéhez, hogy a pengőátszámításnál a törzsfizetéseket nem aranykoronáértékben veszik azok számára, akik a hitközség ügyét szolgálják. A hitélet érdeke, hogy munkásainak legalább részben nyugodt megélhetést biztosítsanak. A rabbikat mindenkép mentesíteni kellene az anyagi gondoktól, hogy teljesen a zsidó művelődés ügyének szentelhessék életüket. Hacsak nem az a cél, hogy állandóan anyagi függésben tartsák a hit mestereit, hogy a hitetlenek zavartalanul uralkodhassanak.

Komáromi Harisnyaházban

Budapest, VI. ker., Nagymező-utca 14. szám alatt

vásárol **legolcsóbban** elismert szolid árút.

I-a Bemberg selyemharisnyák divatszineken P 4.80, 5.50

SIRKÖVEK

Városi üzlet:

BUDAPEST, VII., KÁROLY-KÖRUT 3/c

Telefon: J. 349-95.

Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK SIRKÖRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75-71.

Sirkőlebontást és újra felállítást garancia mellett jutányosan vállalunk.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete Budapest.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Menyasszonyi kelengyék, gyermek- és férfi fehérneműek. Intézeti és iskolafehéreneműek, ruhák, cipők, paplanok, matracok. Kötött áruk nagy választékban

KUFFLER ÉTTEREM

BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-UT 39

Nyugati pályaudvar közelében.

Ujonnán átalakítva és megnagyobbítva 25 év óta elismert

Házi konyha • Polgári árak

Menü-rendszer, délben — este

Társasvacsorákat vállalok. Tel.: Aut. 167-57.

RUHÁJA ÚJ LESZ

FLÓRA ÚGY TISZTÍT ÉS FEST

BUDAPEST, V. KER., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 4.
(Ájtárház, Erzsébet-tér 12.) Telefon: Aut. 802-22.

SZÉDERTÁL

I. minőségben P. 60.—

II. „ P. 36.—

Gyártja:

K O L L E R

CSILLÁRGYÁR

Budapest, VIII. Dobozi-u. 15.

Telefon: József 313-37.

Sürgőny cím: „Galvani.”

Vénus ételzsir

Snyders győri orth. főrabbi úr heehserével ellátva és

Vénus ételolaj

kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

Gyártja:

OLAJMŰVEK RT. Kohn Adolf és Társa Győr-Budapest

V.. Zoltán-utca 16 Telefon: Aut. 208-22, 257-63.

Zongorát legolcsóbban

REMÉNYINÉ

VI. Király-utca 58

Amputáltaknak megváltás

Az A. A. MARKS féle amerikai
gummlábfejes

műláb a leglöké-
letesebb!

Törés kizárva. Zajtalan puha és kényelmes
járás. 10—15 évi tartósság mellett.

Magyarországi egyedüli gyártója:

Szikla D. orvosi mű-
szergyáros

Budapest, VII., Rákóczi-út 19.

(Uránia Színház mellett.) Telefon: József 421—15
Kérjen prospektust.

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SÍRKŐGYÁROS

V., POZSONYI-UT 1—3.

Tervrajzok díjtanul. Telefon: Aut. 246—74

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101—12 és 101—13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.

Erzsébet-körut mellett

PATKANYT, EGERET, MEZET, EGERET csak
„RATINOL”
Svábbogarat csótányt, rusznit, hangyát
„RUSSIN”
írt gyökeresen! Más állatra, emberre
veszélytelen! — Napiárban szállítja:
Ratinol Laboratorium Rt. Műhely-utca 36

„KULATÁR” művészi sarkó-vállalat

Budapest, VII., Rákóczi-út 86. sz.

TELEFON: József 321—60.

כשר ארמז. elismert

régi hirneves Geczovits

borkereskedő cég

nagyban és kicsinyben árusítja כשר של פסח
I-a fehér és vörös ó- és ujboraikat.

Házhoz is szállít.

Cím: **GECZOVITS VILMOS**

Budapest, VII., Klauzál-tér 16.

Telefon: József 414—69.

STRASSER MANÓ

lakberendező, kárpitos és diszítő

BUDAPEST, VI., PODMANICZKY UTCA 9. SZÁM

(Vilmos császár-út mellett).

Készít:

egyszerű és iparművészeti lakásberendezéseket,
valamint javításokat és átalakításokat.

EZÜST

diszoműárú,

evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14 Telefon: J. 435-28

BRAUN TESTVÉREK

szűcsmeszerek szőrmeáruháza

Budapest, VII., Dohány u. 1/b

(Zsidótemplommal szemben.)

Megóvó

intézet.

TELEFONHIVÓ: József 416—18.

Szépségápolásban Váradiné Pataky Aranka vezet

„Arany” szépségápolási szereim és „Radyo” szőrvesztőim a leg-
jobbak. Hajszálak, szemölcsök végleges eltávolítása, utónyom
nélkül. Ingyen tanácsadás és prospektus — Olcsó bérletrendszer

Budapest, VII., Erzsébet-körut 8. l. em.

(Newyork palotával szemben.)

Telefon: József 431—11

SIRKÖVEK BUDÁN,

Margittánál, 59-es villamos végállomás

*a Farkasréti zsidótemetővel szemben
Szombaton és ünnepnapon zárva.*

Utólérhetetlen! Tartóssága örökös!

**fatüzelésű, légfűtéses,
folytonégő kályha**

10 kiló fával **FÜT** **24** órán át

egy normál szobát.

**Nagyobb típusok 3-4 szobás lakást is
egyenletesen fűtenek.**

Legtakarékosabb, leghigiénikusabb fűtés!

Vegyestüzelésű Rekord és Zephir folytonégő kályhák, Elite takaréktűzhelyek. Kéménytoldók.

Árlapot díjtalanul küld:

Héber Sándor kályha- és
tűzhelygyára
Budapest, VI., Vilmos császár-út 39. (Hajós-u sarok)

Kályháinkból állandó lerakat minden városban.

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.
(Akácfa-utca sarok)

HÁLOSZOBÁKAT

EBÉDLŐKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSÉKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA
BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY-UTCA 18-20.

Ami a szülőket legjobban érdekli!
**Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát**

LITZMANN IRMA

Budapest, VI., Király-utca 18

Templomi himzéseket

készít művészi kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet
Telefon: Aut. 856-32.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY-UTCA 6

CSÁNGÓ HENRIK
BŐRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403-43

A cím fontos! Flórküzet nincs! Hasonnevelő céggel nem azonos!

G R Ó F J E N Ó

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328-14.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבת

ADLER J. sírkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20.

Szombaton és
ünneppnap zárva.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay ucca 14.